

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politicke
ZATVORENIK

GODINA XIII. - PROSINAC 2003. CIJENA 15 KN

BROJ

141

Pretan Božić

i Nova godina

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA

Jure Knežević

UREDNIČKI ODBOR GLASILA

Višnja Ševar, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knežević

OVAJ BROJ UREDIO

Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Vojnovičeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.tel.hr

PRIJELOM I TISAK

TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA

Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn

za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

***

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb

Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

***

Rukopisi se ne vraćaju,
list ureduje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

***

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

***

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

***

ISSN 1331-4688

***

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

***

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/>

*Slika na naslovnoj stranici:
Gabrijel Jurkić (Livno 1886. – 1974.) – Inje
Ulje na platnu 89,8 x 12,13 cm*

IZMEĐU JE SAVJEST

Evo nas na koncu još jedne godine. Netko se okreće i pogleda što je sve učinio, a netko ne vidi ništa osim zacrtana cilja. Malo tko se okreće da pogleda što nije učinio, što je propustio. A takvih je baš najviše i među nama za koje jedni kažu da bismo trebali biti savjest nacije, a drugi upozoravaju na opasnost subnorizacije. Između je savjest. A ona nekog peče, a nekoga ništa ne dira. A gdje si ti, hrvatski politički uznič?

U proteklom vremenu tvoje je Društvo ostalo bez svake državne potpore, a gdje si bio ti da pokažeš svoju solidarnost? Znam da su uši onog kojem govorim zatvorene, ali nakon dugog vremena i naših uspjeha da mnogi naši supatnici danas ne gladuju i da se ne trebaju osjećati poniženima, ne mogu, baš u ovo vrijeme, ne zapitati: je li tvoje ime objavljeno u listi podupiratelja «Političkog zatvorenika», jesli li opisao svoje patnje ili patnje drugih koje su ti poznate? Jesi li dao da se objave i sačuvaju za buduće naraštaje? Mora li s tobom umrijeti i istina?

Društvo je obično kao i članovi, pa moram reći da je od samog početka propustilo, boreći se za poboljšanje životnog standarda svojih članova i isplatu naknade štete, tražiti od države izgradnju muzeja hrvatskog stradanja. Danas se nalazimo u situaciji da svi drugi narodi imaju takve muzeje, a hrvatski, koji je praktično najnapačeniji narod, nema muzeja, nema ni znaka na mjestima gdje su se događale tragedije.

U Lepoglavi je uplaćen spomenik, dobiveni potrebnii papiri, a onda je narod odabrao bivše komunjare na čelu s Račanom, pa je Fumić uz podršku Račanove vlade i dvoličnosti haesesovaca, koji su mišljenja da se ne može napisati da su žrtve djelo komunista, sve vratio na početak i tamo «pravnodržavnički» zaledio. Sad se neki nadaju da će se stanje popraviti, a ja se pitam zašto to neovisno sudstvo ne može bez gospodara?

Sretan Vam Božić i Novo ljeto!

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

HOĆE LI SE PONIŽENJA NASTAVITI?

Način na koji će, izgleda, biti formirana nova hrvatska vlada otvara mnoga pitanja. Središnje je ono o sudjelovanju Hrvatske stranke prava u njoj, s obzirom na to da je HSP uoči izbora bio stalni član "velike četvorke" koja je imala smijeniti račanovsku koaliciju. A od te "velike četvorke" samo su HDZ i HSP dobili stvarnu potporu biračkoga tijela, dok su Granićev Demokratski centar i, osobito, Budišin HSLS doživjeli debakl neupamćen u hrvatskoj parlamentarnoj povijesti. Radi toga su očekivanja pravaša da će u budućoj vladi dobiti razmjerno velik broj mjesta bila posve normalna i legitimna. Ali, već od trenutka kad je postalo jasno da će HDZ biti u prigodi formirati vladu, vodstvo najjače saborske stranke počelo se sve naglašenije udaljavati od Đapića i družine.

U prvi mah se koketiralo s Hrvatskom seljačkom strankom, jer se računalo kako će uzdrmani Tomčić lomove unutar svoje stranke moći sprječiti samo sinekurama u izvršnoj vlasti. Također se kalkuliralo da Tomčićeva kandidatura na predsjedničkim izborima, na čemu je predsjednik HSS-a brižno radio prethodnih godina, pretpostavlja potporu desnoga centra, budući da ljevica svoga kandidata ima u aktualnom predsjedniku, Stipi Mesiću. Ali, otpori koaliciji s HDZ-om i strah od gubitka ideološkoga i političkog identiteta u takvoj koaliciji, u Seljačkoj su stranci bili jači nego što se moglo očekivati. No, ni ispadanje HSS-a iz moguće vlade nije povećalo izgledе Hrvatske stranke prava.

Nije sasvim ozbiljno to što Sanader u svakoj prigodi ističe kako su programi HDZ-a i HSP-a različiti i kako bi on, da se u svemu slaže s pravaškim programom, bio u HSP-u. To bi valjda trebao biti argument za otklanjanje pravaškog sudjelovanja u vladi!? No, i programi HSLS-a i HSS-a različiti su od programa HDZ-a. Ni s njima se Sanader, dakle, ne može u cijelosti slagati, pa nije članom tih stranaka. Ali, to očito nije zapreka da te stranke vabi, a HSLS, stranku umirovljenika, a možda i predstavnika srpskih stranaka, dovabi u vladu. Ima, dakle, nekih drugih razloga zbog kojih Sanader ne želi koalirati s pravašima.

Prvi bi problem mogao biti u aktualnome stranačkom vodstvu. Ako se i apstrahiru način na koji je došao na čelo Hrvatske stranke prava, Đapiću i vodstvu HSP-a, odnosno onomu dijelu vodstva koje stranci daje boju, može se, unatoč izbornom uspjehu, predbaciti nedostatak političke izobrazbe i manjak vizije. Riječ je o ljudima koji imaju vrlo nejasne predodžbe o pravaškom učenju, pa starčevištanstvo svode na okoštali ideološki oklop i nekoliko pabiraka iz Starčevićevih govora i članaka. Tijekom skoro četrnaest godina od obnove HSP-a odnosno desetak godina otkad je na upitan način uzeo čelo stranke od puno gorega i opasnjeg usurpatora, Đapić i njegovi suradnici nisu dali spomena vrijedan doprinos pravaškom nauku. Stranka koja je tijekom povijesti okupljala najsjajnije umove i najbritkija pera, u suvremeno se doba pretvorila u kohortu intelektualnih marginalaca uvjerenih da se od učenja *suši mozak*. Tako se zbilo da je čak i ono što je stranka napravila u Saboru, djelo ne izvornih članova stranke, nego stranačkih *dotepeñaca*. Tobože autentični prvaci stranke svoju su povijesnu misiju ispunjavali nošenjem crnih košulja i ponavljanjem ukupno tri Starčevićeve izreke. S takvim poimanjem starčevištanstva, nije čudo da Đapić i družina godinama nisu shvačali da *rimski pozdrav* već imenom odaje da nije hrvatski (da se u druge konotacije i ne upuštamo!). Tek *pravaši* toga kova mogli su pomisliti kako je umjesno u suvremenu hrvatsku politiku unositi zastarjele i prezivjele elemente, koji su svoje poslanje i ulogu imali u nekim davnim i posve drugačijim okolnostima. Samo *pravaši* toga kova mogli su se tih zastarjelih elemenata preko noći odreći, bez kajanja i grižnje savjesti, ne pitajući se uopće zašto su se u takav ponižavajući položaj doveli.

Ali, unatoč svemu tome, hrvatski birači su pokazali kako u hrvatskoj vladi žele imati Hrvatsku stranku prava. A da ona tamo ne će biti, nisu zaslужni samo hrvatski čimbenici. Hrvatska se vlada sastavlja ne po mjeri hrvatskih građana, nego po mjeri tzv. međunarodne zajednice. To je drugi, puno važniji problem od manjkavosti pravaškog vodstva. Jobovska šutnja kojom hrvatska javnost promatra to novo poniženje još jednom pokazuje stupanj naše provincialne nezrelosti. Tužnija od nje možda je samo činjenica da je Đapić s družinom, maniom uvrijedene snaše, požurio otici na adventsko poklonjenje Ivici Račanu...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

MEDIJSKE ZAMKE	
TUĐMANIZMA I RAČANIZMA	2
<i>Egon Kraljević</i>	
MEDUNARODNA OSUDA	
TOTALITARNOG KOMUNIZMA	4
KRVAVI MAKARSKI DANAK	8
<i>Tomislav Jonjić</i>	
PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON	
HRVATSKIH POLITIČKIH UZNICA (XX.)	12
<i>Jure Knežević</i>	
USTANI, ŠIROKA KULO,	
I HRVATSKA MOJA, I OSTANI	14
<i>Ivana Vojvodić</i>	
RATNI ZLOČINI U LICI	15
KAKO JE 1991. PALA	
HRVATSKA KOSTAJNICA	16
RATNI ZLOČINI NA BANOVINI	19
U SLAVONIJI SU GORJELE	
KRSTINE	20
<i>Dragutin Šela</i>	
MOJE RATNE I PORATNE USPOMENE (II)	
(II)	22
<i>Franjo Alilović</i>	
HRVATSKA MOLITVA	26
<i>Mato Marčinko</i>	
BIO SAM JEDAN OD	
KAVRANOVIH VODIČA	28
<i>Franjo Ivić</i>	
SMRT U MOSORSKIM JAMAMA	35
<i>Josip Šare</i>	
RATNI ZLOČIN NAD	
HRVATIMA U ODEŠI	36
<i>Dr. Stjepan Matković</i>	
POKRET "ŽUTIH SVEĆENIKA"	
I NASTANAK HRVATSKE	
STAROKATOLIČKE CRKVE (IV.)	43
<i>Dr. Zlatko Matijević</i>	

MEDIJSKE ZAMKE TUĐMANIZMA I RAČANIZMA

Svojedobno je pokojnom predsjedniku **Tuđmanu** upućivana kritika zbog nadzora koji je imao nad medijima. Mora se priznati, sasvim opravdano, jer Tuđman je nad onim glasilima koja je imao pod sopom provodio sustav vrlo krute kontrole. Kazna za to je došla ubrzo i to u dva oblika: kao prvo, bivši je predsjednik bio izložen opravdanoj (iako ne dobromanjernoj) kritici iz inozemstva; drugo i još važnije je to, da su ljudi u Hrvatskoj prestali vjerovati onomu što se tom krutom režimskom promidžbom željelo poručiti. Stoga je učinak takvog izvešćivanja bivao sve manji i manji. Tadašnja je javnost postupno usvajala argumente tzv. slobodnih medija, u stvari medija koji su bili politički srodnici onodobne oporbe i zagovornici njezina uspona na vlast. Bitno je znati da je ta protuhadezevska oporba najvećim dijelom izrasla iz ideoloških krhotina propalog jugo-režima, pa nije čudo što su u njihovoј kritici "mračnih devedesetih" hrvatstvo i domoljublje svedeni na puka zakloništa tada (ali i danas) prisutnih nemoralu i pljačke. Na valu raspoloženja stvorenenog takvim parolama došao je 3. siječnja i pad HDZ-a, što je dovelo do oslobođanja od HDZ-ova tutorstva onog relativno malog preostalog broja kuća (HRT, Vjesnik, Večernji list) koje su krajem prošlog stoljeća još bile pod manjim ili većim nadzorom te stranke. Uskoro nijedno glasilo u Hrvatskoj više nije bilo pod nadzorom bilo koje stranke ili ideološke opcije na onaj kruti, tuđmanovski način neposrednog naručivanja tekstova ili uređivanja pojedinih medija na sastancima najužeg vrha neke stranke. No, je li Hrvatska danas zemlja novinarskih sloboda?

Medijski račanizam: sloboda za istomišljenike

Usporedimo položaj novinarstva u vrijeme Tuđmana i kasnije. Tuđman je ostvario izravni nadzor nad ograničenim brojem medija, no izvan toga je postojala vremenom sve šira mreža oporbenih glasila u koju su se, uz puno potpore izvana, postupno uključivali sve značajniji

Piše:

Egon KRALJEVIĆ

medijsko-političko-obavještajni igrači. Stoga se može reći da je tijekom cijele Tuđmanove vladavine postojala, u početku

prigušena, (nikad ni izbliza potpuno zagušena), a kasnije ničim ograničena sloboda oporbenog novinarstva koja je nerijetko prelazila granice dobra ukusa. Doduše, sve se to razvijalo usuprot, a ne zahvaljujući Tuđmanovoj volji, ali sve jedno, vrijeme u kojem je on vladao ne

može se nazvati razdobljem medijskog mraka. Kada se tomu pridodaju snažne kritike kojima je Tuđman zbog svoje medijske politike bio izložen izvana, jasno je da su njegove ruke u pogledu utjecaja na sredstva masovnog priopćavanja bile prilično čvrsto svezane.

Kakva je situacija od 3. siječnja na ovam? Mediji su se, kao što je već konstatirano, oslobođili izravnoga političkog pritiska u uređivačkoj politici, no unatoč tomu oni su postali vidljivo ideološki podudarniji nego ikada od pada komunizma. Dok je i u početku devedesetih čovjek uvijek mogao posegnuti za alternativnim izvorom informiranja, pa pročitati *Feral, Novi list* i sl., te u njima naći stvarnost potpuno suprotnu od one u državnim medijima, u razdoblju nakon 3. siječnja 2000. se baš nismo mogli pohvaliti alternativnom koja bi bila protuteža prevladavajućem ljevičarenju i lejem liberalizmu karakterističnom za većinu hrvatskih glasila. Kako je to postignuto, kako smo došli u situaciju vršiteće medijske jednoličnosti?

Račan i društvo su se u postizanju tog cilja pokazali nemjerljivo pametnjima i sposobnjima od prve HDZ-ove vlasti. Oni svoj monopol nisu postigli izravnim i grubim miješanjem u uređivačku politiku pojedinih glasila kao HDZ, nego strpljivom politikom izgradnje ideološki srodnih medija u razdoblju od 1990. do 2000. Ovim svojim starim političkim istomišljenicima iz oporbenih dana (a i prije), s kojima su se zajednički suprotstavljali HDZ-u, oni su i nakon dolaska na vlast ostavili potpunu profesionalnu novinarsku slobodu, znajući da će ih ovi, vođeni logikom ideološkog srodnosti i zahvalni za nemiješanje u struku, i dalje nastaviti podupirati.

Istodobno, te su medije trećesiječanske strukture upotrebljavale na suptilan način: plasiranjem ekskluzivnih informacija preko njima bliskih novinara i "priateljskih" glasila. Time su postizali višestruk učinak: s jedne su strane manipulirali javnošću u vlastitome političkom interesu, a s druge strane održavali su dragocjen savez s novinarama - lako kvarljivom branšom koja je odlučujuća karika vlasti u svakom društvu - naročito onom demokratskog predznaka. Stoga nije čudo da ovdašnji novinarski ceh nije

imao niti riječi zamjerke na neke nedvojbeno nedemokratske postupke (smjene u *Slobodnoj Dalmaciji*, **Mesićevu** nazivanje čitave stare redakcije *Slobodne fašističkom*), o kojima bi - da ih je poduzeo Tuđman spram neke redakcije lijeve provenijencije - vjerojatno raspravljalj Ujedinjeni Narodi. Osim toga, istim su sredstvom (preferiranjem vjernih uredništava) marginalizirali i na nisku razinu sveli ostala (točnije dva: *Fokus* i *Hrvatsko slovo*) Račanovoj vlasti nenaklonjena glasila koja su, u nedostatku ekskluzivnih vijesti, svedena na, blago rečeno, razinu prosječnosti.

Rezultat svega ovoga su više nego poslušni i ideološki vjerni mediji, a sve to većim dijelom bez političkog upletanja u samostalnost novinarske struke!

Zadaće nove vlade

U svakodnevici ove su mjere dovodile do toga da je za vrijeme Račanove vlasti većina glasila, nafilana podatcima iz reaktiviranoga obavještajnog podzemlja staroga komunističkog režima, konstatno podržavala politički shizofrenu situaciju u kojoj se HDZ i nacionaliste (a ne tada vladajuću Račanovu garnituru koja je

faktički bila odgovorna za stanje u zemlji) stalno krivilo za sve: od siromaštva, preko propasti poduzeća, lopovluka i pljačke pa do nezaposlenosti... Svišto je i nagašavati koliko je manevarskega prostora za provođenje vlastite politike time dobivala donedavno vladajuća koalicija.

Imajući sve to na umu, moglo bi se reći da od 3. siječnja do danas u Hrvatskoj postoji visok stupanj novinarskih sloboda, ali da nasuprot tome postoji zapanjujuća ideološka jednoličnost u hrvatskim javnim glasilima. Ili, drugačije rečeno, imamo novinare slobodne od izravnih političkih utjecaja, ali istodobno imamo ideološki neslobodno, ljevičarski rigidno i spram političkih neistomišljenika nesnošljivo, dakle nepluralno novinarstvo. A sve to je rezultat briljantne (i, mora se priznati, većinom legalnim sredstvima izvedene) medijske manipulacije dojučerašnje vlasti i njihovih izvanjskih podupiratelja.

Kako se isti ideološki omjer (i vrlo pametno ljevičarsko navijanje) u hrvatskom novinarstvu nastavlja i nakon izbora, to je sasvim jasno što je HDZ-ovo vlasti činiti, ako želi plesati dulje od jednog ljeta. Hoće li ona biti u stanju izbjegći zamke medijskog tuđmanizma i, ne mijesajući se u

ljevičarenje već postojećih medija, na demokratski način ustrojiti barem jedno uglađeno glasilo koje ne će biti neprijateljsko prema svemu što ima nacionalni predznak? Od odgovora na ovo pitanje ne ovisi samo opstanak HDZ- na vlasti. Naprotiv, us troj demokratskih, pristojnih medija nacionalne orientacije, zasnovanih na načelu profesionalnosti, osnovni je preduvjet obrane dobrano ugroženih uporišta bilo koje nacionalno uravnotežene hrvatske politike. A na nju, uz inozemnu potporu, navljuju agresivne i vrlo spretne snage pregrupiranog (liberalnim i socijaldemokratskim redizajnom zalizanoga) jugoidnoga političkog podzemlja i nadzemlja, uistinu ni malo bezazlen protivnik. Dakle, us troj medija koji će oblikovati hrvatsku misao i to u širokome ideološkom rasponu od, hrvatstvu nesuprotstavljene ljevice ili liberalizma, pa do tradicionalnih demokršćanskih hrvatskih svjetonazoraz, jedan je od najvažnijih poslova nove vlasti.

Jestina demagogija: Račan i Mesić na prvosvibanjskom grahu

MEDUNARODNA OSUDA TOTALITARNOGA KOMUNIZMA

(Prijedlog rezolucije Parlamentarne skupštine Vijeća Europe)

Parlamentarna skupština

Potreba za međunarodnom osudom totalitarnoga komunizma

Doc. 9875 rev. 25. rujna 2003.

Prijedlog za donošenje rezolucije

Predstavlja gosp. van der Linden i ostali

O ovom prijedlogu nije se raspravljalo u Skupštini i on obvezuje samo one članove koji su ga potpisali

Parlamentarna skupština,

1. Uzimajući u obzir da su tijekom totalitarnih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi počinjena teška kršenja ljudskih prava (*prouzročena uslijed totalitarne komunističke doktrine diktature i potpune kontrole*) uključujući:

- ubijanje ljudi bez ikakvog zakonskog postupka ili izricanje presude nakon smaknuća;
- progan političkih protivnika diktature;
- nepravedne sudske postupke;

- nepravedne izbore koji su vodili k uzurpiranju vlasti i *de facto* nametanja takvih režima;
- neljudsko postupanje i mučenje izvršavano u koncentracijskim logorima, zatvorima i pritvorima (a osobito političkih zatvorenika i pritvorenika) što je vodilo do masovnih smrtnih slučajeva s neprirodnim uzrokom;
- progan temeljen na nacionalnoj pripadnosti;
- progan temeljen na vjerskoj pripadnosti;
- progan temeljen na pripadnosti nekoj društvenoj skupini;

- progon i ubojstva svećenika i crkvenih službenika;

- kršenje prava na nacionalno određenje i prisilno raseljavanje ljudi temeljeno na nacionalnoj pripadnosti, osobito za vrijeme Staljinove vlasti u SSSR-u;

- zabranu slobode udruživanja i slobode okupljanja;

- ograničenje slobode kretanja unutar države i u inozemstvu;

- teška kršenja pluralizma i nemogućnost stvarne političke aktivnosti;

- teška kršenja slobode svijesti, mišljenja i izražavanja;

- ograničenje prava na informacije, nedostatak privatnosti i potpuni nedostatak slobode tiska;

- podršku terorističkim komunističkim pokretima koji su se borili izvan demokratske arene,

- konfiskaciju i prebacivanje finansijskih sredstava u inozemstvo, čija sudbina je dosad ostala nerazjašnjena, a koja sigurno pripadaju narodu dotičnih zemalja;

- potpuna kontrola službi sigurnosti nad životima građana.

Ovaj sažetak je popis različitih oblika kršenja, od kojih su neka ili sva provođena u raznim totalitarnim režimima.

2. Napominjući sa zadovoljstvom da su gotovo sve države Srednje i Istočne Europe, koje su pretrpjeli totalitarne komunističke režime, već postale demokratske zemlje i punopravne članice Vijeća Europe;

3. Uzimajući u obzir da se pojavljuju slučajevi populističkih snaga, čiji je cilj stvaranje nostalгије za totalitarnim komunističkim režimima, osobito u zemljama koje su pretrpjeli takve režime. Takav populizam ojačan je uslijed nedostatka in-

OSUDA KOMUNIZMA POTREBNA JE RADI RAZUMIJEVANJA DEMOKRACIJE

Prijedlog za donošenje rezolucije o potrebi međunarodne osude komunističkog totalitarizma Parlamentarnoj je skupštini Vijeća Europe 25. rujna 2003. podnio predsjednik parlamentarne frakcije Europskih narodnih stranaka **René van der Linden**. Prijedlog se proslijeđuje stručnim parlamentarnim odborima te se traži da na temelju izvješća Povjerenstva Vijeća Europe bude usvojena službena deklaracija o međunarodnoj osudi totalitarnoga komunizma.

Od Glavnog tajnika Vijeća Europe traži se da osnuje neovisno povjerenstvo, a od država članica Vijeća Europe da osnuju nacionalne odbore za istraživanje komunističkih zločina, te da ukinu svaku tajnost na dokumentima koji bi mogli rasvijetliti kršenje ljudskih prava za vrijeme komunističkih režima. Osuda komunizma je nužna radi razumijevanja demokracije, odbacivanja svih oblika diktatorskih nazora i antidemokratskih stremljenja, koji su se događali na europskom tlu, ali i radi sprječavanje njihove ponovne pojave.

René van der Linden je iskusni konzervativni političar i ekonomist, član Demokršćanske stranke. Od 1977. do 1986. član je Predstavničkog doma parlementa Kraljevine Nizozemske. U razdoblju od 1986. do 1988. bio je državni tajnik za vanjske poslove, gdje se uglavnom bavio europskim pitanjima, a od 1998. ponovno član Predstavničkog doma. Član je nizozemskog Senata. Na europskoj je razini u više navrata obnašao istaknute dužnosti.

René van der Linden

REPUBLIKA HRVATSKA
DRŽAVNO ODVJETNIŠTVO REPUBLIKE HRVATSKE
Zagreb, Vinogradska 25

19 -11- 2003

Broj: G-DO-1390/03
Zagreb, 14. studenog 2003.
AL/VPR

OPĆINSKI SUD U OSIJEKU

28.11.03.

Na broj: P-2607/01

U pravnoj stvari tužiteljice Pauline Štanfel iz Osijeka koju zastupa Dinko Jonjić, odvjetnik iz Imotskog protiv tužene Republike Hrvatske, radi naknade štete, Državno odvjetništvo Republike Hrvatske na temelju odredbe iz čl. 401. - 404. ZPP-a, podiže

ZAHTJEV ZA ZAŠТИTU ZAKONITOSTI

protiv presude Županijskog suda u Osijeku broj Gž-3351/02 od 4.9.2003.

Uvodno označenom presudom odbijena je žalba tužiteljice kao neosnovana i potvrđena prvostupanjska presuda Općinskog suda u Osijeku broj P-2607/01 od 16.10.2002. kojom je tužiteljica odbijena sa svojim zahtjevom da joj je tužena dužna isplatiti iznos od 76.140,00 kuna s pripadajućim zakonskim zateznim kamatama i troškom postupka. Ujedno je tužiteljici naloženo da tuženiku naknadi parnični trošak u iznosu od 2.620,00 kuna.

Zahtjev za zaštitu zakonitosti podiže se zbog pogrešne primjene materijalnog prava.

Tužiteljica je svojoj tužbi pridodnijela rješenje administrativne Komisije Vlade Republike Hrvatske od 17.10.1995. klasne oznake 140-09/95-04/63, ur.br. 50304/4-95-01 kojim je priznato svojstvo političkog zatvorenika njenom pokojnom suprugu Branku Štanfel i istim rješenjem priznata prava iz mirovinskog osiguranja. Dakle, navedenim rješenjem nesporan je status tužiteljičinog pokojnog supruga, pa tužiteljica je ovlaštena ovom tužbom tražiti naknadu štete prema kriterijima iz Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika. Utvrđena je, dakle, štetna radnja, protupravnost i šteta, a sud treba visinu štete prema navedenim kriterijima iz zakona utvrditi. Kako je to propustio učiniti i prvostupanjski i drugostupanjski sud pogrešno smatrajući da tužiteljica nije dokazala postojanje

rješenja administrativne komisije o priznanju prava na naknadu za dane provedene u zatvoru - to je ostvarena pogrešna primjena materijalnog prava.

S obzirom da odredbe Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika ne isključuju pravo političkom zatvoreniku odnosno članu njegove obitelji da naknadu štete ostvaruje pred sudom, to je tužiteljica osnovano tražila da takvu naknadu utvrdi sud. Radi toga

predlažemo

da Vrhovni sud Republike Hrvatske prihvati ovaj zahtjev za zaštitu zakonitosti, ukine obje presude i predmet vrati sudu prvog stupnja na donašanje nove na zakonu osnovane odluke.

Prilog: spis

ZAMJENIK GLAVNOG DRŽAVNOG ODVJETNIKA
REPUBLIKE HRVATSKE

Andrija Laboš

Da van pravo rečen, nisan ima namjeru se kandidirati na uvin izborima. Se rivati i laktariti z svin unin tisućami kandidati kojima je jedini izborni program uvaliti rit u muku, podatnu, unosnu saborsku fotelju! (Čast izuzecima kao ča san ja, naravno!). Da van pravo rečen, ja već godinami riječ "političar" doživljavan kako pogrdni izraz, da ne rečen psovku.

Nazva me je niki dan moj stranački kolega iz susjedne županije: – "Daj, Blaž, kandidiraj se ti na listi naše stranke tamo u tvojoj izbornoj jedinici. Ja odustajan, jer niti tamo kega poznan, niti ki mene pozna."

I tako, da san se nagovoriti. Koja san ja mona. Kad me ki lipo zamoli, ne znan reći ne. Da san ženska bin bija prava putana, radodajka, vero bin!

Insoma, i prije nego san ča poduzeja, čapala me je malodušnost. Kad san gleda sve une silne mega-plakate. A tek radio, televizija, novine, dvoboje velikih prid milijunskim auditorijen. Pak me je tješila anketa po kojoj većina birača izjavljuje da na njih promičba nanke malo ne utječe. To je s druge strane samo potvrda da sve afere, pronevjere, sve svađe i krađe ne će

PISMA IZ ISTRE

IZBORI . . .

(se za fotelju!!!)

odvratiti vjerne birače da glasuju za "svoje". A i sva ta i takova silna promičba mi izgleda kako niki bulevar sumraka, kako "štajga" s crlenin feralima po kojoj štaftaju putane nudeći nan se i mameći nas da nan šolde pobetu.

Zato san odlučija pojti ud vrtu do vrata! Direktna promičba!

Pa san najprije zakuca na vrata svojoj materi.

– "Lipa stara moja" – san počeja umiljato. "Da znaš da san se kandidira. Češ valjda za me glasovati!?"

– "Veru pak ne ču!"

– "Milin? Stara moja, ča si zbrisla! Za sina svojega rođenoga ne češ dati glas?"

– "Ne, ne vero ne ču! Ja ču kako i dosad glasati za svoje!" – Tako ona meni!

– "A ča nisan ja tvoj rođeni, prvoroden sin, stara moja?" – san zavapija.

– "Sin je sin, ma ujerenje je uvjerenje!!!" – je ustala nepokolebljiva moja

stara. Bože, Bože, ča još takovih ima! E, ma iman ja i za te pencilin, stara moja! Pak san je počeja vaditi mast, da su se uti njeni SDP-ovci skoalirali s IDS-on, koji moja stara ne more smisliti. Jer, osin ča je SDP-ovka, moja stara je velika Hrvatica. Pak mi je na kraju priznala da će glasovati za niku stranku centra, za umirovljenike. Ni livo ni desno!

– "Stara moja, kad greš po putu koji te u jamu vodi, moraš pojti livo, eli desno!" Inšoma sva mi moja demagogija ni pomogla. Je rekla da za moje "ustašine" ne će glasati i gotovo!

Ča ču sad? Odustati? A, ma. Kad bolje promislin, ča bin ja zaprava dela u Saboru. I koliko bin se tamo zadrža. Zamislite da počmen ovako:

– "Dame i gospodo, drugarice i drugovi! Ja se zalažen za to da se smanji broj zastupnika u našen parlamentu. I da njin se drastično smanje bezobrazno visoke plaće!" Ma ne bi da me izbacili glavačke van. Ubili bi boga u meni, kako tovara bi me namlatili. I ča meni to rabi? Vero ne!

Vaš Blaž Piljuh

KRVAVI MAKARSKI DANAK (II.)

I početkom 1944. zapovjedništvo oružničkog voda Makarska javljalo je kako se u narodu još osjeća neprijateljska promičba, pa većina pučanstva, osobito primorskog, vjeruje u pobjedu partizana. Njih na Biokovu ima 150 do 200. Uz teško stanje opskrbe, slabljenju ugleda hrvatske države pridonosi i bahato ponašanje njemačkih vojnika, od kojih su neki uhvaćeni u pljački napuštenih stanova. Tomu treba pridodati i saveznička bombardiranja. U jednom od njih, 7. siječnja 1944., napadnut je sam grad. Pet je osoba poginulo, a više njih ranjeno. Oštećen je franjevački samostan i nova crkva. Dvije su kuće srušene, a desetak ih je oštećeno. Prekinuta je nastava, učenici i profesori su se razbjegali, a u samostanu je ostao gvardijan s još dvojicom fratara.

No, partizanske se snage nisu usuđivale napasti grad, ali su poduzimale niz diverzantskih akcija, upravljenih na likvidiranje nepočudnih pojedinaca, oštećenje prometnica i uopće uništenje imovine. Ipak, još u srpnju 1944. u partizanskim se izvješćima priznaje kako u makarskom kotaru "nema ni pedlja oslobođenog teritorija".

Partizanski teror nad političkim protivnicima

Kako zamišljaju slobodu, partizanske su vlasti pod presudnim utjecajem komunista pokazale i prije nego što su ušle u Makarsku. Pobjednički pohod komunističkih partizana nije pratilo samo uvođenje diktature, pljačka i glad, nego i sustavno likvidiranje protivnika komunističkog poredka. Među nepriateljima su u prvoj redu bili hrvatski katolički svećenici. Potanjih podataka o raspoloženju frata u makarskom području i zbivanjima unutar samostana u Makarskoj, Zaostrogu i Živogošću, te o odnosu hrvatskih građanskih i vojnih vlasti prema Crkvi na ovom području, nažalost, nema, jer makarska samostanska kronika za razdoblje 1941.-1955. ne postoji. Uništili su je sami fratri, u

Piše:

Tomislav JONJIĆ

strahu od komunističke represije. Taj podatak, dakako, ne govori samo o prilikama koje su vladale, nego se iz

Fra Dominik Šulenta, gvardijan franjevačkog samostana u Makarskoj

njega dade ponešto zaključiti i o sadržaju kronike za to razdoblje.

Broj svećenika i redovnika koje su ubile partizanske komunističke vlasti je, prema nepotpunim podatcima, dosegao 287 ubijenih svećenika, 201 redovnika, 54 bogoslova, sjemeništarca i laika iz raznih redovničkih zajednica, te 30 časnih sestara ili, ukupno, 601 žrtvu. Više stotina svećenika, redovnika i redovnica nakon rata je na političkim procesima osuđeno na teške zatvorske kazne. U fondu Komisije za odnose s vjerskim zajednicama, koji se čuva u Hrvatskome državnom arhivu, postoji bilten od 145 stranica, s naslovom "Pregled osuđenih svećenika, časnih sestara i crkvenih funkcionera svih vjeroispovijesti na teritoriju NR Hrvatske od 1944. do 1951. godine". Prema tom biltenu, osuđeno je 206 rkt

svećenika, 15 rkt bogoslova, 15 rkt časnih sestara, 3 gkt svećenika, 13 prav. svećenika, 1 pravoslavna monahinja, 1 evangelički vjerski službenik, 2 muslimanska, 7 adventističkih i 7 službenika Jehovinih svjedoka. U tom trenutku (1951.) se na izdržavanju kazne u KPD Stara Gradiška, Lepoglava i Požega nalazi 57 rkt svećenika, 9 rkt bogoslova, 3 rkt časne sestre i 1 pravoslavni svećenik.

Među onima koji se ne spominju u biltenu, iz čega se može iščitati da su smaknuti bez ikakva suda, nalazi se i gvardijan makarskog samostana, **fra Dominik Šulenta**. No, on nije prva žrtva među svećenicima i redovnicima makarskog dekanata.

Prvi je na području dekanata stradao **fra Karlo Ćulum**, župnik u Zavojanima. Kozičkog župnika **fra Ladislava Ivankovića** 29. srpnja 1942. ubili su četnici, skupa s još 66 njegovih župljana. Partizani su 28. prosinca 1943. ubili **fra Petra Pavišu**, župnika u Bastu – Baškoj Vodi, a 20. ožujka 1944. **fra Antu Benutića**, župnika Igrana i Drašnica. Kotarski komitet KPH za Makarsku u svom je izvješću za ožujak 1944. javio 3. travnja 1944. Biokovsko-neretvanskom okružnom komitetu KPH: "Za ovaj mjesec likvidiran je samo jedan špijun, i to poznati zlikovac Fra Ante Benetić (sic!), župnik iz Igrana. Čije je umorstvo mnogim a postalo zagonetno. U Drašnicama su uhvaćeni **Zvonko Šulenta**, **Frane Papić**, **Fabijan Begović** i **Andrija Mlač** koji je nepažnjom polkoma II. čete pobegao, dok je (sic!) Papić i Begović strijeljani. Akcije naše vojske narod je po-pratio sa dosta oduševljenja naročito prilikom likvidacije fra Ante i vojnih dezertera iz Drašnica".

Općinski komitet KPH za Makarsku je početkom 1944. izvješćivao da se, unatoč povoljnu raspoloženju naroda, još uvjek snažno primjećuje utjecaj "reakcije". Mnogi su očekivali engle-

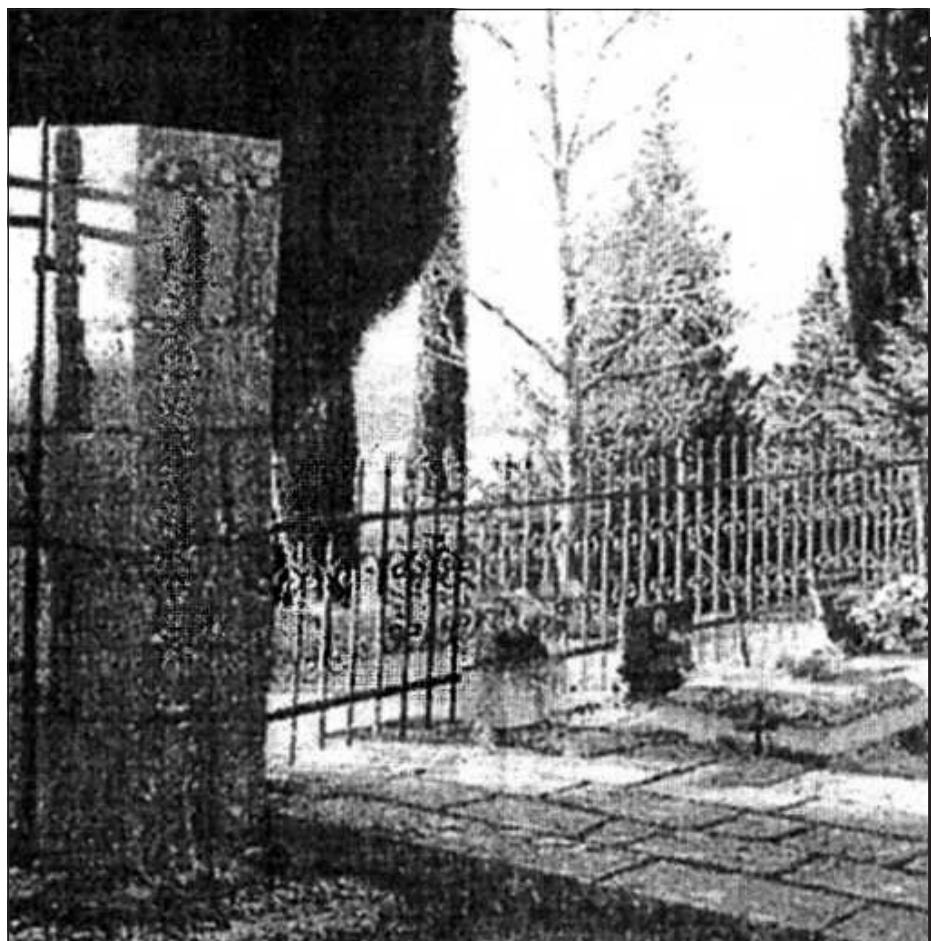
sko iskrcavanje, pa su osvanule i parole u prilog Englezima. "U Podgori se zapažaju primjedbe od pojedinih mještana na posljednja streljanja sa strane naše vlasti, pitanjem zašto se hapsi i ubija? Ovo se najviše primjećuje od mjesnog predsjednika J.N.O.F. (popa). U Tučepima se primjećuje negodovanje u vezi sa likvidiranjem **Brbića Marijana**, koji hoće reći da je on u zadnje vrijeme bio dobar, te da se je narodu govorilo, da će biti upoznat o razlogu streljanja i ostalom. U Brelima su neki članovi mjesnog N.O.O. i pop **Šoljanić** sa molbom poduzimali, da se iz zatvora pusti **Jure Jurišić**, jer da je to želja naroda, koji je uza nj velikom većinom. **Zane Jurišić**, otac fratra iz Baškevode, koji je predsjednik mjesnog odbora J.N.O.F. je kazao: 'Ko zna ko će do godine vladati'".

Umorstvo osamnaest uglednih Makarana

Zagrebački nadbiskup **dr. Alojzije Stepinac** potužio se 2. lipnja 1946. mons. **Josephu Hurleyu**, novoimenovanom papinskom nunciju u Jugoslaviji kako se računa da su "brojne

Grobnica fra Ladislava Ivankovića u Kozici

Groblje Sv. Ilike u Kozici, mjesto zločina

tisuće Hrvata strijeljane. Računa se da je oko 200.000 ljudi ubijenih". A u Makarsku koju su dva dana ranije bez borbe napustile hrvatska i njemačka posada, partizani su 21. listopada 1944. ušli s pjesmom koju smo čuli pedesetak godina kasnije u Vukovaru. Suvremenik je u dnevniku zabilježio da su u grad ušli pjevajući, "uz urlanje: 'Bit će klanja, bit će mesa'."

Vrlo je važno napomenuti, da – ne računajući spomenuti slučaj fra Ante Benutića – nakon pregleda partizanskih ratnih dokumenata, te fondova partijskih komiteta za Makarsku odnosno biokovsko-neretvansko područje, nije moguće pronaći nijedan dokument kojim se, makar neistinito, makarske fratre i tamošnje intelektualce optužuje za tzv. protunarodno djelovanje. Radi toga partizanskim zločinima nedostaje bilo kakva motivacija, osim mržnje. Tek kasnije, iza rata, radi pokušaja opravdanja

zločina, nastali su pamfleti u kojima se tvrdi da je i u Makarskoj "katolički kler" pomogao da "šaćica proustaških elemenata" uz pomoć talijanskih okupacijskih vlasti preuzme vlast. U zloglasnom "Magnum crimen", komunističko-masonskom pamfletu protiv Katoličke crkve, **Viktor Novak** za franjevački samostan u Makarskoj kaže da je spadao u "naročita rasadišta ustaškog pokreta", iz kojih je ponikao "velik broj zatrovanih klerofašističkih agitatora". Fra Dominika Šulentu će Novak svrstatи u "ustaške i njemačke suradnike" koje će "po zlu pamtitи preostali narod drugog vremena", kako tvrdi "jedan odličan poznavalac hercegovačkih (sic!) prilika".

Zapravo je Novak prepisao paušalne i hajkaške formulacije iz članka "Fratarska mantija skrivala je zločince i izdajice", koji je 1945. objavljen u

Mrtvačnica na kozičkom groblju

partizanskoj "Slobodnoj Dalmaciji" (br. 123/III), što nije naodmet napomenuti kao ilustraciju načina nastanka Novakova "znanstvenog djela".

Gvardijana Šulentu su partizani odlučili kazniti zbog odbijanja njihova traženja da pomogne partizanski pokret. Ipak, ne smatraljući se odgovornim ni za što, gvardijan je odbio prijedlog stožernika ustaškog stožera u Makarskoj, **Mate Tomića**, da se i fratri povuku pred partizanskom njezdom, te je s još nekoliko svećenika i studenata bogoslovije ostao u samostanu. Odmah po ulasku u Makarsku, partizani su došli u samostan pod izlikom da provjere ne kriju li se u njemu njemački vojnici. Gvardijan je odvratio da u samostanu nema ni hrvatskih ni njemačkih vojnika. Ipak, iste večeri ga uhićuju, a par dana

kasnije uhitit će i **fra Antu Antića**, kojega su sutra pustili iz zatvora.

Kako piše **fra Petar Bezina**, "fra D. Šulentu su 2. studenoga 1944. g. s **don Nikom Delićem**, **fra Franom Borićem**, **don Markom Devčićem** i s još dvadeset ljudi iz Makarske, vezali žicom za desnu ruku, a lijeva im je bila slobodna, a sve zajedno s jednom dugom žicom uzdužno. Išli su iz Makarske preko Staze prema Kozici. (...) Bila je subota, 4. studenoga 1944. godine, oko dva sata poslije ponoći. Strijeljani su (na kozičkom groblju, op.): don Niko Delić, kanonik i dekan Makarske, don Marko Devčić, svećenik iz Podgore, fra Dominik Šulenta, gvardijan u Makarskoj i fra Frano Borić, rodom iz Podgore. Prema svjedočenju **fra Pavla Matića** (istom zgodom uhićenog župnika u Gradcu, op. T. J.), Marijan Brbić,

rodom iz Tučepa, nije bio u grupi ubijenih u Kozici. On je ubijen u Zagvozdu, 10. studenoga 1944. godine. Umjesto njega u Kozici je strijeljan **Ante Križanić**, brat **fra Krste Križanića**, trgovac u Podgori. U grupi ubijenih u Kozici bili su i **Srećko Bušelić**, trgovac iz Makarske, **Božo Deur**, umirovljenik iz Makarske, rodom iz Stankovaca i **Luidi Moravec**, Slovenac, rodom iz Makarske.»

Fra Karlo Jurišić napominje kako su «unaprijed osudene» ubojice zapravo kanili smaknuti na skrovitu mjestu i baciti ih u jednu biokovsku jamu, ali se tomu usprotivio jedan član mjesnog odbora, inače nepartijac. On je zahtijevao da, kad se ti ljudi već moraju ubiti, ne budu bačeni u jamu kao živina, nego da ih se bar pokopa na groblju. Tako je i bilo.

Bezina nastavlja: «Za ostalu desetoricu makarskih mučenika križni put se nastavio idućih šest dugih dana i još dužih noći. Odvode ih iz Kozice u Imotski, a zatim u Zagvozd, gdje su u predjelu zvanom Škrkulja odnosno Švararov dolac 10. studenoga strijeljani i zakopani: **Ante Antunović** iz Makarske, rodom iz Kozice, njegov sin **Pero**, mladić od dvadeset godina, **Ivan Divić** reč. Mile, glavar Baške Vode, **Julije Jurišić**, činovnik iz Makarske, rodom iz Molata, Marijan Brbić iz Tučepa, glavar sela, **Čedomil Letica**, student iz Podgore, **Miljenko Pavišić**, zemljoradnik iz Drašnica, **Ante Staničić**, upravitelj pošte u Makarskoj, rodom iz Baške Vode, **Vinko Staničić**, činovnik iz Makarske i **Niko Vranješ**, drvodjelac iz Makarske.

Kao i pri svim ubijanjima po kratkom postupku OZN-a je tek 22. studenog napisala presudu u obliku oglasa, navodeći da je sve ubijene Vojni sud VIII. korpusa, Vijeće pri štabu biokovsko-neretvanskog područja, u smislu čl. 13., 14. i 15., a u svezi s čl. 16. i 17. osudio na smrt strijeljanjem kao ratne zločince, na gubitak građanske časti i zapljenu imovine. Ne na-

Zajednička grobnica žrtava u Kozici

vodi se sastav vijeća, kao ni datum suđenja. Za šestoricu se navodi da su članovi ustaškog logora u Makarskoj, a za drugu šestoricu da su špijuni i slično. Drugih obrazloženja nema."

Ubijeno je osamnaest ljudi, bez suda. Naknadna, konstruirana i izmišljena «osuda» objavljena je u «Slobodnoj Dalmaciji» od 25. studenoga 1944. Pišući pedeset godina kasnije o martiriju osamnaest Makarskih, dr. Frano Glavina je potvrdio da nema nikakva podatka «da je vođen bilo kakav postupak, da su ispitivani svjedoci ili uhićeni». Kozički župnik

fra Milan Vrdoljak, nastavlja Glavina, napravio je 1972. grob za fra Ladislava Ivankovića i u nj potajno prenio i posmrtnе ostatke osmorice smaknute na groblju. Na nadgrobnom je spomeniku napisano samo ime fra Ladislava Ivankovića, ali da je u grobu pokopano više ljudi, mogle su upućivati psalmske riječi: «Dođite i vidite okrunjene mučenike!» Ogrtač don Nike Delića jedna je partizanka, koja je nazočila smaknuću i protivila se posljednjoj želji osuđenika, onoj da se prije smrti ispovjede, prekrojila u suknu...

Poratna smaknuća i progoni

Iza osamnaest ubijenih ostalo je jedanaest udovica s 34 djece. Njihova kalvarija nije prestala smaknućem najmilijih. OZN-a za oblast Dalmaciju zatražila je 21. kolovoza 1946. okružnicom br. 345-IV, da se napravi popis osoba «likvidiranih poslije oslobođenja kratkim posutpkom ili presudom», te da se uza nj napravi i «spisak rodbine za navedena lica uz kratke karakteristike, s naznakom rodbinske veze s istima». Rodbina je ostala trajno obilježena, u duhu lenjinsko-staljinskog učenja o kolektivnoj odgovornosti svih osoba «povezanih sa zločinačkom okolinom».

Iduće, 1945. godine, uslijedile su nove žrtve. Fra Anselmo Kamber,

župnik u Podaci, ubijen je u Makarskoj 7. veljače 1945. Studij bogoslovije prestao je djelovati 1945., a bogoslovi su odvedeni u partizane i poslani na frontu u završnim borbama. Bila je to izvrsna prigoda za uklanjanje političkih i ideoloških protivnika. U to su doba stradali ili ubijeni gimnazijalac **fra Josip Erceg** koji je poveden s bogoslovima, te studenti **fra Augustin Glavaš**, **fra Valentin Šimić** i **fra Rudolf Vučić**. U Zagrebu je 9. kolovoza 1945. osuđen na smrt i smaknut na nepoznatom mjestu **dr. fra Bone Radonić**, profesor Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj, koji se s hrvatskom vojskom povukao iz Makarske.

Borba protiv crkve, osobito Katoličke, ostao će trajno obilježje jugoslavenskoga komunističkog režima. Komunistički izaslanici na biokovsko-neretvanskom području (**Rade Žigić**, **Edvard Kardelj**, **Vladimir Bakarić**) na partijskim sastancima nisu tajili svojim drugovima, da rat ne će okončati istjerivanjem Nijemaca, nego uklanjanjem svih protivnika komunističkog pokreta, a među njima su na prvom mjestu HSS-ovci i kler. Bakarić se ni u pismu **mons. Svetozaru Rittigu** ne ustručava 14. ožujka 1946. svećenike općenito nazvati "našim neprijateljima". Dok britanski veleposlanik **Ralph Stevenson** olako prihvata ocjenu da je Makarska bila «ustaško uporište», ne dangubeći na raspravu o smaknućima bez suđenja, engleski književnik i obavještajac **Evelyn Waugh** u svom će poznatom izvješću o stanju Katoličke crkve u Hrvatskoj spomenuti i smaknuće don Nike Delića, fra Dominika Šulente i fra Frane Borića, domećući upućenije: «Partizani ne prave razliku između svojih političkih protivnika i suradnika neprijatelja. Tako se svaki svećenik koji se istaknuo u pružanju otpora komunizmu javno osuđuje kao narodni neprijatelj...»

Franjevački samostan u Makarskoj 60-tih godina

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (XX.)

1470. JOOD, Elizabeta (Jakov) - rođ. 24.09.1926., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po čl.14, 5, 17, na 8 god. zatvora.

1471. JOSIĆ, Josip (Marijan) - rođ. 01.01.1933., Bebrig. Osuđ. 1972. presudom Opć. suda Brod po KZ čl. 119/3 na 30 DANA zatvora.

1472. JOVANOVIĆ, Danica (Marko) - rođ. 28.04.1912., Dubrovnik. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda u Splitu po ZPND čl. 3, t. 4. na 3 god. zatvora.

1473. JOVANOVIĆ, Josipa (Antun) - rođ. 12.04.1902., Radevo Selo. Osuđ. 1946. odlukom Odjela Unutrašnjih Poslova kao «pristaša ustaša» na 2 mjes. zatvora.

1474. JOVETIĆ, Janja (Nikola) - rođ. 01.01.1905., Blato, Lička Jasenica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Karlovac po ZPND 5L.3.t.3. na 2 god. zatvora.

1475. JOZIĆ, Irma (Josip) - rođ. 01.01.1925., Virovitica. Osuđ. 1969. presudom Okr. suda Bjelovar po KZ čl. 174. na 6 mjes.. zatvora.

1476. JOZIĆ, Ljubica (Đuro) - rođ. 10.05.1919., Potočani. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

1477. JOZIĆ, Ljubica (Stjepan) - rođ. 24.09.1924., Potočani, Požega. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 3 god. zatvora.

1478. JOZIĆ, Vinko (Ilija) - rođ. 14.04.1919. u Sl. Brod. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda za Liku zbog dragovoljnog stupanja u ustaše, na 6 god. zatvora.

1479. JUBING, Matija (Ivan) - rođ. 01.01.1921., Runovići, Imotski. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Split po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. i 2 mjes. zatvora.

1480. JUGORIĆ, Asica (Mijo) - rođ. 01.01.1908., Venje, Požega. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Sl. Brod. po ZPND čl. 3. t. 14. na 10 mjes. zatvora.

1481. JURGEC, Katica (Mira) - rođ. 18.11.1918., Zagreb. Osuđ. 1951. presudom Kot. suda Maribor na 14 mjes.. zatvora.

1482. JURAČ, KATA (?) - rođ. 01.01.1900., Brod. Stupnik. Osuđ. 1945. na zatvor.

1483. JURAK, Josip (Ignac) - rođ. 11.02.1905., Zagreb. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Zagreb po čl. 6. na 8 mjes. zatvora.

1484. JURAK, Terezija (Ivan) - rođ. 01.01.1901., Bertunec. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 5 god. zatvora.

1485. JURANIĆ, Barica (Alojz) - rođ. 01.01.1922., Borkovac. Osuđ. 1947. presudom Okružnoga narodnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

1486. JURANIĆ, Dragica (Alojz) - rođ. 01.01.1927., Bankovac. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

1487. JURANIĆ, Mira (Antun) - rođ. 21.11.1922., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 14. na 13 mjes. zatvora.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

1488. JURASEK, Bosiljka (Adam) - rođ. 01.01.1927., M. Dražica, Rijeka. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Radovljica po KZ čl. 303 na 8 mjes.. zatvora.

1489. JURČEVIĆ, Lucija (Jura) - rođ. 30.05.1905., Karlovac. Osuđ. 1946. presudom O.S. Karlovac po čl. 3, t. 3 i 6. na 12 god. zatvora.

1490. JURČIJAČ, Ljubica (Martin) - rođ. 07.07.1906., Dragalići. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14, na 1 god. zatvora.

1491. JURETIĆ, Vila (Valnet) - rođ. 01.01.1901., Sušak. Osuđ. 1949. presudom Kotarskog suda Delnice po čl. 303. na 4 god. zatvora.

1492. JURIČEV, Margareta (Ivan) - rođ. 13.02.1917., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 8. na 6 god. zatvora.

1493. JURIČEV, Margareta (Ivan) - rođ. 13.02.1917., Zagreb. Osuđ. 16.01.1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 3. t. 8. na 6 god. zatvora.

1494. JURIĆ, Ankica (Nikola) - rođ. 01.01.1914., Split. Osuđ. 08.12.1945. presudom Div. vojnog suda Split po ZPND čl. 11. na 1 god.I 6 mjes. zatvora.

1495. JURIĆ, Ankica (Nikola) - rođ. 01.01.1914., Prugovo. Osuđ. 26.02.1948. presudom Okr. suda Split po ZPND čl. 3, t. 8 I 14. na 5 god. zatvora.

1496. JURIĆ, Janja (Milan) - rođ. 01.01.1902., D. Velenje. Osuđ. 05.12.1947. presudom O.S. Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 1 god. zatvora.

1497. JURIĆ, Jelka (Stevo) - rođ. 01.01.1924., Donja Velešnja. Osuđ. 25.05.1948. presudom Okružnog suda Sisak po ZPND čl. 3, t. 14. na 7 mjes.. zatvora.

1498. JURIĆ, Mamilda (Viktor) - rođ. 01.01.1919., Zagreb. Osuđ. 12.06.1945. presudom Vojnog suda Komande Grada Zagreba po UVS čl.14. na 10 god. zatvora.

1499. JURIĆ, Milka (Mile) - rođ. 01.01.1927., Struga. Osuđ. 1947. presudom O.S. Sisak po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes.. zatvora.

1500. JURIĆ, Sofija (Ilija) - rođ. 01.11.1925., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div.Voj. suda Zagreb po čl. 3. t. 14. na 5 god. zatvora.

1501. JURIĆ, Štefanija (Šimun) - rođ. 01.01.1923., Konjić, Slavonski Brod. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl. 3. t.3. na 18 mjes.. zatvora.

1502. JURIĆ, Zora (Ivan) - rođ. 14.04.1920., Zagrebu. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po UVS čl. 14, na 7 god. zatvora.

1503. JURINA, Jaga (Antun) - rođ. 18.03.1898., Kaber. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 8 god. zatvora.

1504. JURINA, Slavko (Vinko) - rođ. 01.01.1920., Bjelovar. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 2 god. zatvora.

1505. JURIŠA, Vera (Josip) - rođ. 17.10.1910., Zagreb. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 8. t. 1. na 1 god. zatvora.

1506. JURIŠIĆ, Marija (Andrija) - rođ. 22.12.1924., Bagevac. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl. 3, t. 14. i čl. 4. na 18 mjes. zatvora.

1507. JURIŠIĆ, Šime (Vid) - rođ. 22.02.1912., Suhopolje. Osuđ. 1946. presudom Okružnog Narodnog suda Zagreb po ZPND čl.3.t.3, i 4. na 5 god. zatvora.

1508. JURKIĆ, Vinko (Marinko) - rođ. 01.01.1926., Split. Osuđ. 1944. presudom Vojnog suda Split po UVŠ čl.14. na 5 g. i 6 mjes. zatvora.

1509. JURKOVIĆ, Ankica (Mijo) - rođ. 21.06.1928., Vodloversko Brdo. Osuđ. 1946. presudom Div. vojnog suda Zagreb po ZPND čl. 11 na 1 god. zatvora.

1510. JURKOVIĆ, Brigita (Ivan) - rođ. 15.09.1922., Ljubuški. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.14. na 10 god. zatvora.

1511. JURKOVIĆ, Matilda (Imbra) - rođ. 28.03.1902., Popovača. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Zagreb po ZPND čl.11. na 5 god. zatvora.

1512. JURKOVIĆ, Mato (Ivo) - rođ. 01.01.1955., Opatovac. Osuđ. 1981. presudom Okr. suda Požega po KZJ čl. 157. i 134/2 na 5 mjes. zatvora.

1513. JURKOVIĆ, Ružica (Marko) - rođ. 21.11.1925., D. Andrijevci. Osuđ. 1946. presudom Div. Vojnog suda Požega po ZPND čl. 11. na 1 god. zatvora.

1514. JURKOVIĆ, Zlata (Ivo) - rođ. 10.03.1927., Graboštani, Kostajnica. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda 4. Vojne Oblasti na 15 god. zatvora.

1515. JURLIN, Julka (Martin) - rođ. 01.01.1912., Šal Ina. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Splitskog Vojnog Područja po ZPND čl. 11 na 6 god. zatvora.

1516. JUROŠ, Ana (Ivan) - rođ. 27.03.1921., Vinjani, Imotski. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda II. Armije po ZPND čl.3.t.3. na 12 god. zatvora.

1517. JUSTIĆ, Elizabeta (Vinka) - rođ. 18.09.1909., Zagreb. Osuđ. 1948. presudom Okr. suda Zagreb po čl. protiv nar. i države na 2 god. zatvora.

1518 JUSTIĆ, Jelena (Pavle) - rođ. 01.01.1926., Slav. Brod. Osuđ. 10.06.1949. presudom Okružnog suda Zagreb po ZPND čl.3,t.2.,čl.9.t.1. na 2 g. i 3 mjes. zatvora.

1519. JUSTUŠ, Filip (Filip) - rođ. 01.01.1914., Benkovci. Osuđ. 1961. presudom Okr. suda Osijek po KZ 119/3 na 4 mjes. zatvora.

1520. JUŠIĆ, Katica (Mijo) - rođ. 18.09.1922., Šušnjari. Osuđ. 1947. presudom Div. vojnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 1 god. zatvora.

1521. JUŠIĆ, Marija (Matija) - rođ. 21.01.1898., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom suda Za Zaštitu Časti Hrvata i Srba po čl. 2. t. 4, na 5 mjes. zatvora.

1522. JUŠIĆ, Mira (Filip) - rođ. 01.01.1931., Zagreb. Osuđ. 1952. presudom Kot. suda Gorica po KZ čl. 303. na 1 god. zatvora.

1523. JUŠINSKI, Stjepan (Mato) - rođ. 08.04.1907., Donja Kupčina. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Karlovac bio USTAŠA za NDH na 3 god. zatvora.

1524. JUZBAŠIĆ, Ljerka (Ivan) - rođ. 28.08.1914., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Banija po ZPND čl. 1, 4, 5. i 6. na 2 god. 6 mjes. zatvora.

1525. KABOLIN, Branka (Franjo) - rođ. 01.01.1921., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Zagreb po čl. SURADNJA S NDH na 10 mjes. zatvora.

1526. KADARIN, Marija (Josip) - rođ. 02.12.1923., Bukovac. Osuđ. 1948. presudom Okružnog suda Rijeka po KZ čl.303. na 6 god. zatvora.

1527. KADIĆ, IVANKA (Tošo) - rođ. 10.10.1906., Barbeton, SAD. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Osijek po ZPND čl.3.t.3. na 20 god. zatvora.

1528. KAGIĆ, Kata (Lovro) - rođ. 14.02.1905., Lubenica. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.14. na 7 god. zatvora.

1529. KAIN, Rozalija (Roko) - rođ. 01.01.1925., Selnik. Osuđ. 1947. presudom Okružnog Narodnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 3 god. zatvora.

1530. KAJTAR, Đuro (Antun) - rođ. 01.01.1952., Beravci. Osuđ. 1974. presudom suda za Prekršaje Sl. Brod, po čl. 119/3 na 30 dana zatvora.

1531. KAKŠA, Marica (Tomo) - rođ. 01.01.1915., Sesvete. Osuđ. 1951. presudom Okružnog suda Bjelovar po ZPND čl.3.t.3. na 3 g. i 6 mjes. zatvora.

1532. KAKUK, Ruža (Đuro) - rođ. 13.12.1928., Alilovci, Požega. Osuđ. 1946. presudom Vojnog suda Osijek po ZPND čl. 3. t. 14. na 18 mjes. zatvora.

1533. KALAJDŽIĆ, Ivka (Stjepko) - rođ. 26.03.1926., Split. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda Split po ZPND čl.3.t.3. na 4 god. zatvora.

1534. KALČEVIĆ, Ana (Martin) - rođ. 01.01.1918., N. Bukovica, P. Slatina. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Daruvar po ZPND čl.4.t.14. na 2 god. zatvora.

1535. KAL-GALOVIĆ, TEREZIJA (?) - rođ. 15.10.1994., Županja. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Sl. Brod po ZPND čl.3.t.6. na 1 god. zatvora.

1536. KALIGOVIĆ, Marija (Anton) - rođ. 01.01.1905., Pazin. Osuđ. 1949. presudom Okružnog suda Rijeka po ZPND čl. 3. t. 3. na 1 god. 6 mjes. zatvora.

1537. KALINIĆ, Đuro (Nikola) - rođ. 01.01.1901., Koljani, Vrlika. Osuđ. 1945. presudom Okružnog suda Split po ZPND čl.3.t.3. na 10 god. zatvora.

1538. KAMENŠEK, Elza (Blaž) - rođ. 14.11.1899., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom Okružnog Narodnog suda Zagreb po ZPND čl. 1 i 2. t. 3. na 5 god. zatvora.

1539. KANDŽIĆ, Magda (Vid) - rođ. 01.01.1894., Ratkovac. Osuđ. 1947. presudom Okružnog suda Varaždin po ZPND čl.3.t.14. na 4 god. zatvora.

1540. KANTEL, Slavica (Ante) - rođ. 18.04.1926., Zagreb. Osuđ. 1951. presudom Vojnog suda Zagreb radi «klevetanja narodne vlasti» na 1 god. zatvora.

1541. KANTOCI, Marija (Antun) - rođ. 04.08.1897., Sarajevo. Osuđ. 1946. presudom Okružnog suda u Zagrebu radi djela protiv narodne vlasti na 2 god. zatvora.

1542. KANTOR, Josip (Stjepan) - rođ. 01.07.1907., Osijek. Osuđ. 1945. presudom Vojnog suda Vojne Obl. Slavonije po UVŠ čl. 13 i 14. na 10 god. zatvora.

1543. KANTREC, Antonija (?) - rođ. 02.02.1911., Zagreb. Osuđ. 1945. presudom ONS Zagreb po ZPND čl. 11. na 10 god. zatvora.

(nastavit će se)

USTANI, ŠIROKA KULO, I HRVATSKA MOJA, I OSTANI!

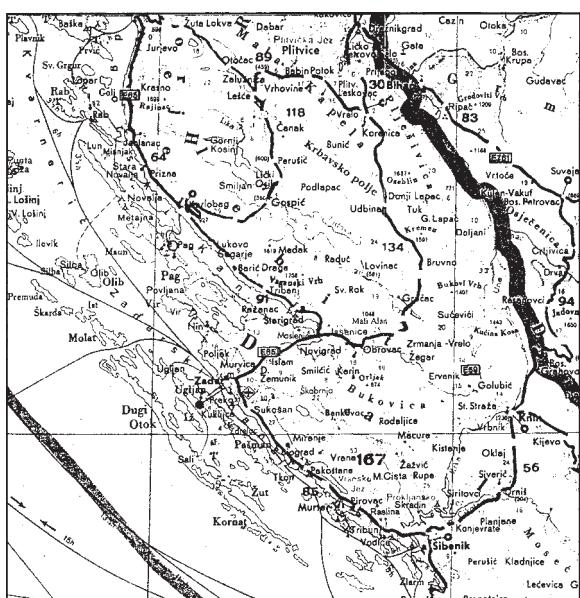
(U znak sjećanja na žrtve genocida u Širokoj Kuli)

Piše:

Ivana VOJVODIĆ

njegovi posmrtni ostatci), **Joso Nikšić**, 35 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Kate Orešković**, 59 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Milan Orešković**, 61 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Mara Orešković**, 80 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Nikola Orešković**, 54 god., **Anka Orešković**, 46 god., **Ana Orešković**, 61 god., **Verica Nikšić**, 13 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Mande Nikšić**, 51 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Marija Orešković**, 90 god., **Ivan Orešković**, 95 god., **Ana Nikšić**, 87 god., **Kate Ćaćić**, 78 god., **Matija Orešković**, 79 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Ana Vojvodić**, 58 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Mile Vojvodić**, 53 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Marica Štimac**, 58 god., **Ivan Štimac**, 61 god., **Ivan Perković**, 58 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Mane Rakić**, 58 god., **Luja Rakić**, 48 god., **Dragan Rakić**, 23 god., **Milovan Rakić**, 29 god., **Radmila Rakić**, 28 god., a 1992. godine ubijen je **Petar Nikšić**, star 44 godine.

U Širokoj Kuli 1991. i 1992. zločinom prema čovjeku, Hrvatu, osvajač je htio uzeti mu dom i korijene. Tada u Širokoj Kuli nije bilo haaških istražitelja, sudaca, europskih promatrača, humanitarnih organizacija, **Carle del Ponte** ni velikih svjetskih moćnika. A zašto i bi? Ubijani su Hrvati. Ništa novo, a prešućivano. Mučeni su i ubijani starci, starice, majke, očevi, djeca, i to isključivo zbog ljubavi prema svome domu i pripadnosti hrvatskom narodu.

Lika i Sjeverna Dalmacija

Tko ih je ubijao? Susjedi Srbi koji su jedno s njima živjeli godinama, a koji danas kažu da je "za sve to kriva politika, jer je zavadiла ljude". To znači da je zavadiła ubojicu i dijete koje je ubio. Ne! Takve su ubojice odgajane za ubijanje.

U Širokoj Kuli 1991. na smrt, bez suda, osuđeni su: **Kate Nikšić**, stara 54 god., **Nikola Nikšić**, 59 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Ana Nikšić**, 71 god. (ni za njezine se posmrtnе ostatke ne zna), **Marija Nikšić**, 89 god., **Ivica Nikšić**, 17 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Petar Nikšić**, 49 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Anka Orešković**, 56 god. (ni danas se ne zna gdje su njezini posmrtni ostatci), **Ante Orešković**, 54 god. (ni danas se ne zna gdje su njegovi posmrtni ostatci), **Ante Nikšić**, 54 god. (ni danas se ne zna gdje su

provali strahovite mržnje i nasilja, Hrvat je tada neizmjerno ljubio svoj dom i domovinu, vjerovao u sebe i svoj narod i samo želio slobodu i mir.

Tek oslobođena, iskrvarena, napačena Hrvatska postaje lak plijen. Zahvaljujući i hrvatskoj izdaji, pohlepi, ulizivanju, opet je danas ponižena i opet nepravedno osuđena u ime "pravde" tuđinaca i novih osvajača. Ali za razliku od prijašnjih, ovi osvajači ne otimaju, ne ubijaju oružjem nego "šačicom dolara", ubijaju hrvatski duh, razaraju hrvatsko biće. O, Bože, zar je te moguće nakon tolikih naših kalvarija?

Čuj, Bože, danas ranjeno hrvatsko srce koje Te moli:

Ne daj da ovu prekrasnu, neprocjenjivu zemlju, natopljenu nedužnom hrvatskom krvi, i njezine sinove dajemo u bescijenje.

Ne daj da zauvijek izgubimo svoju slobodu, svoj bitak i otmemo budućnost vlastitoj djeci.

I daj, Bože, da opet budemo jedno i istinski ljubimo svoju Hrvatsku i Hrvata! Kao u pjesmi **Vlatka Majića** TI SI SVJETLOST: "Spremaju ti mrklu noć, / a ti si svjetlost. // Srušili su ti dom, / a ti si tvrdi od praga. // Ubili su ti majku / a ti si njen mlijeko i krv. // Opustošili su ti zemlju, / a ti si polje krš i more. / Zamračili su ti nebo, / a ti si zvijezda u svemiru. // Ustani i ostani!"

Oštećena crkva u Gospiću

RATNI ZLOČINI U LICI

Hrvatica, rođena 1928., svjedok je zločina počinjenih od strane pobunjenih Srba martićevaca i mjestu Široka Kula, općina Gospic, nad civilnim pučanstvom, u kojem je zaklan i njen suprug, a deset civila ubijeno strojnicama.

"Čim su počeli izbori i pregovori između republika bivše Jugoslavije, Srbi su se počeli od nas distancirati. Zvali su nas "tuđmanovcima". U selu je bila milicija u kojoj su bili uglavnom

vršidbe žita, već su Srbi počeli govoriti kako će sve to biti njihovo. Ja sam muž govorila da idemo u Perušić. Muž nije htio iz svoje kuće. Njegovog oca partizani su bacili živog u jamu u Ostrovici.

Spaso Đukić bio je glavni organizator pobune Srba u Širokoj Kuli. Dana 16. i 17. kolovoza nije bilo autobusa za Gospic, kamo smo mi Hrvati trebali poći. Muž mi se predomisli i reče: "Hajdemo u Perušić, dovesti žito i sijeno." Pokušala sam ga odvratiti, ali on je bio uporan. Pošli smo, kad kod pruge stoji vojska u šarenim odorama, s puškama uperenim u nas. Ja sam protrnula od straha. Muž me je tješio i korio. Bili su to "martićevci", sve poznati s Ličkog Novog Osika. Pita vojska nas: "De čete?" Moj muž im je objasnio da idemo dovesti žita i sijena sa zapregom. Mi smo to složili i dovezli, a oni su stajali na istom mjestu. Vratili smo se kući, zatekli smo susjede uplakane i uplašene. Susjedi nam govore kako su došli "martićevci" i uzeli tvornicu, stanicu, Lički Novi Osik i prugu.

Svi smo mislili: otici će oni. No, nije prošlo mnogo, počeli su odvoditi ljude iz sela. Odveli su Josu Nikšića i njegovog stričevića Antu i nema ih natrag. Za nekoliko dana odveli su Peru Nikšića i malog Ivicu. Odveli su ih mještani Srbi, odvedeni su po danu. Ivica je jedanput došao po rublje, ništa nije govorio jesu li ih tukli, ali nam je njegova mama rekla da mu je vidjela modrice na leđima. Za nekoliko dana zaklali su Katu Nikšić. Za nekoliko dana došla je mnogobrojna vojska i vozila oružje iz naše tvornice. Jedan od njih bio je Braco Zagorac, kasnije veliki krvolok, stalno nam je prijetio. Bili smo opkoljeni sa svih strana tenkovima, a pucali su po nama iz strojnica, nebo su parali neprijateljski zrakoplovi i tukli selo. Vojnici su dolazili k nama i govorili nam da moraju znati gdje smo, gdje noćujemo. Nismo znali kuda. Nama Hrvatima u trgovini nisu dali ništa osim kisele vode. Selo su već podosta razorili, bilo je dosta zapaljenih kuća.

Dana 20. rujna 1991. upala je vojska i odvela "ustaše" Antu i Anku Orešković, to su stariji ljudi.

Najprije su tukli njegovu ženu i pitali je za muža, a muž je bio skriven u štali. Kad nije mogao više izdržati, izišao je; tako su ih obadvoje odveli. Preostali Hrvati u selu su noćevali u kući Dane Oreškovića. Dolazili smo ujutro u sedam sati, a odlazili u sedamnaest, tako su nam odredili: Mišo, Dane, Duško Serdar i Braco Zagorac... bilo ih je još kojima se ne sjećam prezimena...

Preparate za cijepanje Hrvatske

Srbi. Muž mi je bio djelatnik u Poduzeću za ceste i tako smo živjeli s još dvije kćeri. Tada su počeli govoriti da je to njihova "Krajina" i tako... sve smo se više udaljavali jedni od drugih... počeli su nas zvati ustašama. Moj muž nas je hrabrio da nam oni ništa ne mogu, da je plava flota u Jadranu.

U svibnju su počeli postavljati barikade. Tko bi pošao u Zagreb, u Ljubovu bi bio zaustavljan. Barikade su postavljene odmah na izlazu iz Široke Kule. U tim prilikama poginulo je četiri ili pet mladića iz Bjelovara. Poginuo je i jedan "Švabo", našli su ga na vrhu Ljubova. Čini mi se da se zvao Eugen. Srbi su dali obavijest da se tu smrznuo...

Bio je svibanj, mi smo sadili krumpir u Ivana Hećimovića. On nam je rekao da je Spaso Đukić rekao: "Tko misli ostati živ od Hrvata, neka se seli iz Široke Kule." Mi smo mislili da je to nemoguće, što oni nama mogu, bilo nam je to nerazumljivo.

Tako se živjelo još neko vrijeme. Nicale su nove barikade, a na njima su bili Srbi, naši susjedi. Više nitko nije nikuda išao, već smo se mi Hrvati sastajali jedni s drugima. U selu je bila trgovina, kći Ise Potkonjaka, koji je bio veliki zločinac. Sve više se osjećala netrepljivost između Srba i Hrvata. Kad je bilo vrijeme

Idući kući naišla sam na grupicu Srba, a jedan od njih, Dane, pita me: "Gdje ti je muž Milan? Dane me je upozorio da skuham ručak na vrijeme, da nećemo stići ručati. Sve nas češće obilaze i provjeravaju gdje smo. Upozorili su nas da ne idemo nikud iz konobe. Počeše tući granatama i pogodiše kuću Daninu, zatim pogodiše štalu, sve planu, vatru je bila sve jača. Govorila sam mužu da bježimo uz živicu, a muž ne da. Tukli su po kući u kojoj smo bili. Ja sam se sklonila iza kace pune žita. Spazio to jedan njihov zapovjednik, bio je iz Klenovca, pa reče: "Jebem joj majku ustašku, sakrila se, tražite je!" U tim trenucima dotrčao je mladić Mile i pucao po nama. Tri kugle su me okrznule po kosi, a jedna me pogodila i ozlijedila kralježnicu. Čula sam kako vojnik više: "Pucaj, pucaj!" Njega moli jedna žena: "Nemojte, nemojte!", a on njoj da joj majku ustašku. Čula sam jednog kako naređuje: "Samo ubijajte, nikog ne ostavljajte." Po nama su

KAKO JE 1991.

Na osnovu tačke 1. Amandmana XLIII na Ustav SR Hrvatske ("Narodne novine", broj 28/90) i člana 12. Statuta Općine Knin ("Službeni vjesnik općina Drniš, Knin i Šibenik" broj 14/75, 19/81, 2/83, 6/84, 7/86. i 6/90.) Skupština općine Knin na 3. zajedničkoj sjednici Vijeće mješovitih zajednica Društveno-političkog vijeća i Vijeće udruženog rada održanoj 27.6.1990. godine, donosi:

O D L U K U

o osnivanju i konstituisanju Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like

Član 1.

Osniva se i konstituiira Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like.

U Zajednicu općine Sjeverne Dalmacije i Like ulaze općine: Knin, Benkovac, Gračac, Donji Lepac, Obrovac i Titova Korenica.

Zajednici općina Sjeverne Dalmacije i Like mogu prisutiti i druge općine van područja Dalmacije i Like.

Član 2.

Zajednica općina Sjeverne Dalmacije i Like je pravna osoba.

Član 3.

Sjedište Zajednice općina iz člana 1. ove Odluke je u Kninu.

Član 4.

Radi upravljanja i rukovodenja Zajednicom općina iz člana 1. ove Odluke osniva se Skupština Zajednice.

Statutom Zajednice utvrđit će se način rada Zajednice, broj članova Skupštine Zajednice, djeleokrug rada Skupštine Zajednice, način izbora članova Skupštine Zajednice, način finansiranja kao i ostalo što je potrebno za normalno funkcioniranje Zajednice.

Član 5..

Do konstituiranja Skupštine Zajednice općina Sjeverne Dalmacije i Like, funkciju organa upravljanja vršit će predsjednici skupština općina udruženih u Zajednicu kao privremeno predsjedništvo Skupštine Zajednice općina.

Privremeno Predsjedništvo iz predloženog stava u roku od 20 dana uvrštit će prijedlog ostalih akata potrebnih za funkcioniranje Skupštine Zajednice i dostaviti ih skupštinsima udruženih općina na usvajanje.

Član 6.

Ova Odluka stupa na snagu kad je u istom tekstu usvojeno najmanje dvije općine.

Član 7.

Ova Odluka objavit će se u "Službenom vjesniku općina Drniš, Knin i Šibenik".

Klasa: o21-o5/90-o2/68
Urbroj: 2136-o1-90-1

FREDSJENIK
Babić Milja

Stvaranje crte Karlobag - Gospic

ispucali najprije rafal, zatim još po jedan. Viknula sam: "Pa mi smo svi pobijeni!" Mog Milana su prvog zaklali, a zaklao ga je Dragan Vonjak. Ostale ljudi pobili su strojnicama. Ostalo nas je petoro: Dane, Marica i ja, i još Ivan Orešković i ova žena. U toj konobi ubijeno je deset ljudi. Perina mama je ubijena malo više spomenika. Još su ubijeni Ive Štimac i Marica, Matija Orešković. Za Milana Vojvodića i njegovu ženu se ne zna...

Nas petoro smo se uputili prema Perušiću i zvali naše u pomoć. Dane je uzeo bijelu maramicu i stavio je na štap. Naši su nas prepoznali i upozorili nas da pazimo kod pruge, jer je minirana. Dočekali su nas sinovi stradalnika pitajući za svoje. Ivica Štimac pita: "Je li došla moja mama?" Mile Orešković pita slično. Nijemo smo se gledali, a njima je sve bilo jasno.

Ljudi koje su Srbi pobili u selu bacili su u vatru. Čula sam jednog kako ih upozorava: "Niste sve pobili, saznat će se što ste uradili." A znali su da nas nisu sve pobili kad su prebrojili leševe. U selu smo bili dosta bogati, ali za sve bi lako da mi nisu ubili muža i moje susjede."

(Iz knjige: Ratni sločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u Lici i sjevernoj Dalmaciji 1991.-1995., Knin, 1998.)

Dana 12. rujna 1991. u Hrvatskoj Kostajnici su me zarobili četnici. Tijekom vođenja obrane grada, namjerno od strane zapovjedništva su povlačene snage MUP-a i ZNG-a s okolnih brda, kako bi ih četnici osvojili te zatim i ušli u sam grad. Ja sam bio na položaju "Djed 1 i 2". Nakon što je pregovorima zapovjedništva Hrvatskih snaga u H. Kostajnici i tzv. JNA s četnicima dogovorena predaja grada, mi (nas 61) ostali smo na navedenom položaju. Grad se mogao braniti, ali je bilo očito da je dopuštanjem četnicima da osvoje okolna brda i nedovoljavanjem uzimanja oružja iz skladišta u gradu za pripadnike MUP-a i ZNG-a, unaprijed bila dogovorena izdaja. Zapovjedništvo u gradu vodilo je intenzivne pregovore o predaji. Ujutro dana 12. rujna 1991. izvršena je predaja grada, a branitelji na Djedu i na okolnim brdima uz sam grad su ostavljeni, kao i ranjenici koji su se nalazili u zgradama pošte u gradu. Mi smo nemoćno promatrati kako nas napuštaju vlastite snage i odlaze u BiH, preko mosta, s kojeg su uklonjene mine, koje su postavili hrvatski vojnici. Zapovjednik hrvatskih branitelja bio je djelatnik PP Maksimir, Nedeljko Podunajac, koji je u logoru na "Manjači" uživao zaštitu od strane časnika JNA.

Nas 61 smo zarobljeni istog dana oko 16,00 sati. Zarobio nas je vođ specijalaca iz Niša, koji su imali odore JNA, a preko njih su imali uniforme s oznakama SAO Krajine. Oni su nas proveli kroz srpska sela i njihove borbene položaje. Uz sam put su stajali stanovnici srpske nacionalnosti, od djece do staraca, i svi su nas htjeli klati. Specijalci iz Niša to nisu dopustili, čak su morali pucati u zrak, kako bi rastjerali razjareno stanovništvo. Spuštao se mrak, pa su nas četnici zaustavili i oduzeli sve što smo imali kod sebe. Potom su nas ukrcali na kamione i odvezli u selo Kukuruzari, u zgradu "Društvenog doma", ispred kojeg se nalazio dučan. (O ovome imam video-vrpu).

Te večeri su četnici slavili pobedu. U prostoriji do naše dvorane, gdje smo bili zatvoreni, grupa četnika je slavila. Ja sam se u mraku prišuljao vratima i slušao njihov razgovor. Rekli su da su znali sve naše osobne podatke, koje su dobili iz kabineta pom. ministra MUP-a Milana Brezaka. Prema tim podatcima, znali su dolazak i odlazak svake smjene branitelja iz Hrvatske

Tzv. UNPA sektor Sjever

PALA HRVATSKA KOSTAJNICA

Kostajnice, te njihove osobne podatke i adrese stanovanja u Zagrebu. Zapovjednik straže je bio **Zorić**, koji nam je rekao da je on ubio snimatelja **Gordana Lederera**, a njemu je iste večeri pristupio jedan četnik i zamolio ga da mu predal nekoliko zarobljenika, kako bi ih mogli zaklati. Zorić mu nije mogao udovoljiti, te mu je pokazao pismenu zapovjed generala **Ninkovića**, da zarobljenici s Djeda moraju ostati živi.

U Kukurizarima smo ostali 3 dana. Čuli smo da su Srbi ubili druge uhićene hrvatske branitelje, te civile pripadnike hrvats-

Prognanici iz Kostajnice 1991.

skoga domaćeg stanovništva.

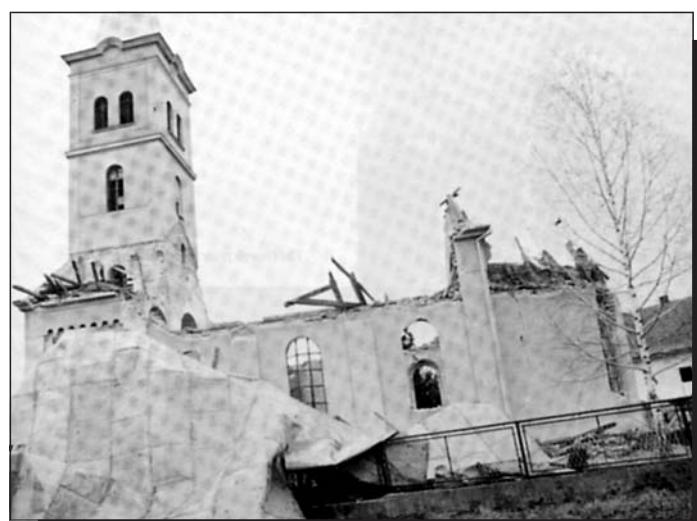
Dana 16. rujna 1991. smo ukrcani u autobus i odvezeni u Glinu u zgradu zatvora za malodobne osobe. Dok smo se vozili u autobusu, vidjeli smo razrušena hrvatska sela i porušena gospodarstva. Kada smo stigli u Glinu, izašli smo iz autobusa. Civilni su nas tukli motikama i štapovima i to uglavnom starije osobe. U zatvor smo ušli na stražnji ulaz u dvorište, kroz velika željezna vrata. Tamo smo pregledani i morali smo predati *žnirance* i remene s odora, a novac su nam ostavili kako bismo mogli kupovati cigarete. Nismo znali da smo u Zagrebu na popisu nestalih branitelja. Ja sam dao u Kukuruzarima intervju za "YUTEL", snimao nas je sada poginuli snimatelj **Kne'evi**, autor dokumentarne emisije "Oluja nad Krajinom". Tako je ipak netko video snimku na televiziji, te su mogli znati da smo tada bili 'ivi.

U zatvoru sam bio smješten s ostalima u sobu od oko 30 m četvornih. Spavali smo na željeznim krevetima na daskama, a

bili smo pokriveni starim dekama. U dvorištu su nam napravili šator ispod kojeg smo jeli tri puta na dan. Ispod šatora su stala 25 branitelja za jelo. Nekoliko puta na dan smo morali šetati po dvorištu s rukama na leđima i spuštenom glavom. Četnici su nam za vrijeme šetnje svirali svoje pjesme, poljevali vodom i sl. Išli smo u WC koji su se nalazili u četiri samice. U njima su bili civili, po dvoje u svakoj samici, spavalni su u krevetima u obliku korita, koji su bili pričvršćeni za zid, imali su univaonik i WC "čučavac". Po četvorica su zatvorenika ulazili u zahode, a četvorica su čekala ispred ulaza u samice. Ujutro, kada smo ulazili u samice, vidjeli smo pretučene civile, koji su bili pokriveni do nosa, kako ne bismo vidjeli razmrcvarena tijela. Znali smo da su pretučeni, jer su udarci i krikovi znali odjekivati čitavu noć. Nas su tukli u kancelariji koja je bila u dvorištu u sklopu ostalih zgrada. Prozivali su nas po istom popisu, po kojem su nas prozivali u Kukuruzarima, za kojeg su rekli da su ga dobili od kabineta pom. ministra Milana Brezaka. Kad sam došao u kancelariju, morao sam kao i moji prethodnici izuti čizme. Nakon toga sam ušao u kancelariju, gdje sam morao sjesti na stolicu čiji je naslon bio na prednjoj strani, tako da su mi leđa bila slobodna. Tukli su me policijskim pendrekom na čijem je vrhu bila na lancu pričvršćena željezna kugla. Tukli su me čizmama i šakama. Bilo ih je desetak u kancelariji. Letio sam po kancelariji kao lopta, a zatim su me posjeli na stolac, te mi pričvrstili dvije žice na prste ruke. Žice su bile povezane sa strujom, koju su preko induktora puštali u mene. Morao sam pri tome psovati pokojnog predsjednika, pokojnoga kardinala i Svetog Oca Papu. Morao sam leći na trbu, pa su me letvom tukli po tabanima. Isto su činili i s drugim zarobljenicima.

Glavni zapovjednik četničke vlasti u tom području bio je **Mile Paspalj**.

On je dolazio u Glinu vojnim helikopterom JNA. Pričalo se da njime putuje po čitavoj okupiranoj Hrvatskoj. Dovodio je novinare iz Srbije, s Fruške gore, iz Banja Luke koji su nas ispitivali i slikali. Jedne večeri Mile Paspalj je došao sa stražarima u našu prostoriju i izdvojio šest zatvorenika. Rekao nam je da ih vodi na telefon kako bi se javili svojim roditeljima, te da im

Crkva Duha Svetoga u Miokovićevu, srušena 1991.

Uništavanje sakralnih objekata u agresiji

daju i brojve telefona naših roditelja, kako bi ih mogli obavijestiti gdje se nalazimo, da smo živi i da izvrše pritisak na vlast u Zagrebu, kako bi se počelo pregovarati o razmjeni. Navodno da nas vlast u Zagrebu ne želi za pregovore, nego je to prepustila Sisku. U nekoliko navrata su naši dečki telefonirali u Zagreb roditeljima. Roditelji su nam poslje pričali da je gospodin Milas javno rekao da ima važnija posla, nego da se bavi zarobljenicima u Glini!

Prva razmjena je bila 31. listopada. 1991. u selu Mošćenica u 14,00 sati. Četnici su namjerno odugovlačili razmjenu, tako da smo 1 sat stajali u autobusu u Petrinji, a oko nas su navaljivali domaći četnici, koji su nas htjeli poklati. Stražari su ih jedva obuzdavali. U Glini su nas samo gledali gostujući četnici iz Šabca, te žene i djevojke u četnicima, koje su bile obučene u sive odore tadašnjega pričuvnog sastava MUP-a, sa sivim šeširima širokog oboda i jednim perom na šeširu za ukras. Razmjena je bila jedan za jedan. Zarobljeni četnici su imali vrećice s hranom, bili su čisti i normalno obučeni. Mi smo bili prljavi, mršavi, i jedva smo hodali zbog polomljenih rebara i natučenih kralježaka. Dio zarobljenika četnici su zadržali. Oni su bili razmijenjeni u siječnju 1992., a preostali u ožujku iste godine.

Nakon prve razmjene došli smo u Sisak, gdje smo bili smješteni u hotel Panoniju radi večere. S nama su bili razmijenjeni civili iz okolice Gline. Nakon večere smo bili odvezeni u

Zagreb. Nitko nas nije dočekao, vozač autobusa nam je rekao kako ima naredbu, da svakog od nas ostavi ispred kućnog praga, odnosno adresu stanovanja. Osim njega nije bilo službenih osoba u autobusu. Tek tri dana nakon dolaska u Zagreb pozvani smo na sudsku medicinu, da bi u potpuno nesnučnom pregledu ustanovili da nemamo vanjskih ozljeda. U bolnici KBC Rebro su mi rekli da su mi napukla dva zadnja kralježka, napukao peti vratni kralježak, slomljena tri rebra, slomljeno šest nastavaka rebara, nagnječeni bubrezi i nagnječena lijeva strana srca. A na sudskoj medicini je ustanovljeno da nemam ozljeda!

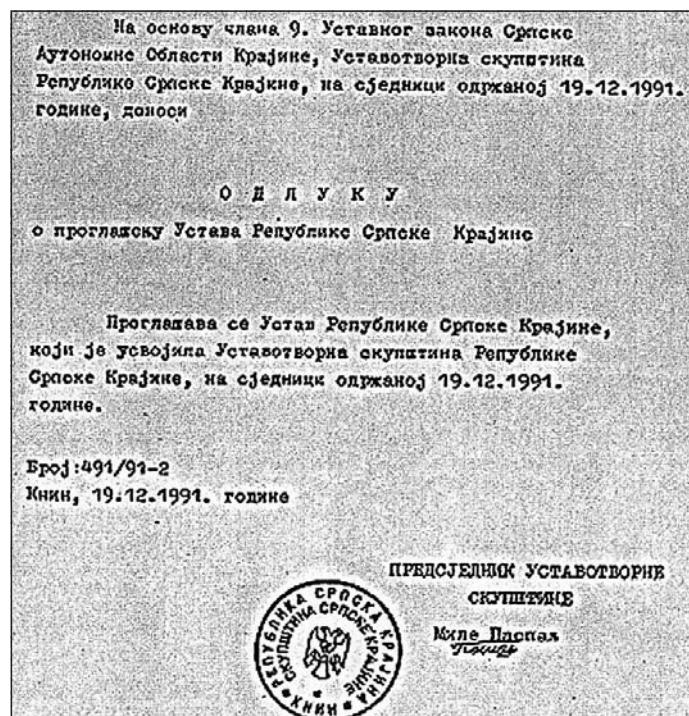
Majka jednog zatvorenika, gospođa Ivankić iz Dugog Sela, rekla mi je da joj je u razgovoru gospođa **Vesna Škare-Ožbolt** rekla, neka bude sretna što joj se sin živ vratio iz Gline, s obzirom na to da je nekom iz vrha vlasti jako stalo da se nitko od zarobljenika ne smije živ vratiti iz Gline.

Napominjem da nitko nije odgovarao za izdaju Hrvatske Kostajnice, za ostavljanje ljudstva četnicima (polozaj Djed 1 i 2, te drugi manji punktovi). Također su ostavljeni ranjenici u pošti u H. Kostajnici. Zarobljeni branitelji su ubijeni nakon zvјerskog mučenja, kao i ranjenici, koji su živi rezani pilom i zapaljeni benzинom. Nitko nije odgovarao za pokolje civila koji su ubijeni a da nisu ni opljačkani. Čak nisu ni duboko zakopani, odmah uz cestu.

Sve navedeno se dogodilo prije pada Vukovara, te se zaboravila da je u Hrvatskoj Kostajnici stradalo više civila, s obzirom na broj koji je tamo živio, spram drugih gradova u Republici Hrvatskoj.

Nitko javno nije odgovorio zašto pomoći u ljudstvu i oružju nije stigla iz Siska u Hrvatsku Kostajnicu, nego je iznenada bila prekinuta, a mi smo ostali u okruženju, s vječnim žigom logoraša iz Gline.

(K.)

Proglasenje ustava tzv. Republike Srpske Krajine

RATNI ZLOČINI NA BANOVINI

Iskaz o masovnim ubojstvima civila Hrvata u Hrvatskoj Kostajnici od strane domaćih Srba i napadima JNA iz Bosanske Dubice na Hrvatsku Dubicu, u rujnu i listopadu 1991. god. (svjedok: muškarac, Hrvat, iz Hrvatske Dubice):

"Nakon drugog bombardiranja sa bosanske strane upali su u mjesto domaći četnici i 24. 09. 1991. god. izvrsili pokolj.

U kući ubijen je Ivan Dragičević, rođ. 1. 01. 1931. god. i susjed Rade Gajić... te podatke smo dobili telefonskim putem 1. 10. 1991. god. od Enise Trivanović (rođ. Tabaković, 1951. godište), supruge Svetozara (Jove) Trivanovića koja nas je obavijestila da je tijelo Ivana Dragičevića plivalo benzinom zapaljeno i vjerljatno bačeno u Unu.

Enisa i Svetozar Trivanović imaju stalno mjesto boravka u Bosanskoj Dubici. Ona mi je rekla da je Ivana Dragičevića ubio, kao i Radu Gajića, susjed Đorđe Uzelac (1951.) iz Hrvatske Dubice. Prilikom ubojstva bili su prisutni uz navedenog Đorda Uzelca (sin Milana) Jovo Mišlenović, Predrag Konjević i Nikola Nikodić. Isto

je potvrdio Jovo Trivanović iz Hrv. Dubice, Z. Buzadžića 18., susjed od Ivana koji se 2. 10. vratio iz Zagreba u Hrv. Dubicu preko Bihaća i Dvora u Dubicu.

Drugi svjedok je dao izjavu da je ubijen i Mato Vladić, Dušan Kričović-Trninić, Stevo Duričić. Njegov sin Ljuban iz Zagreba sve je potvrdio Orđanić Nikolije i rečeno je da je ubijeno taj dan 19 osoba. Dobro je napomenuti da je Jovin sin Svetozar bio u rezervnom sastavu JNA (kao kapetan) u Bosanskoj Dubici i bio prisutan prilikom obadva bombardiranja na Hrv. Dubicu. Iskaz je dao Haskić Ismet (1955.), trgovac iz Bos. Dubice.

Do današnjeg dana navodno je ukupno ubijenih oko 116 osoba.

I. L. (privremeno radi u Italiji) iz Baćina dao je potvrdu da je ubojstva Dubičana većinom vršio Đorđe Uzelac i Jovo Mišlenović."

(*Iskaz zapisan u veljači 1992. god.*)

Iskaz o brutalnom ubojstvu troje civila u Hrvatskoj Kostajnici 1991. god. (svjedok: žena, rođ. 1924. god., Hrvatica):

"Od susjeda Bišćan jedan sin je bio u Zagrebu u vojski, Dado je bio zarobljen. Njih troje su istjerani iz podruma i pobili. Oni su bili još živi, a ovi su stavljali drva po njima i naftu od Mile. Tada su zapalili: Jagodu Brkljačić, Mladena i Anđelku Bišćan. Svi oni su bili mlađi ljudi. Njih su ubili isti dan kad je moj sin uhapšen, a kuću su im zapalili jer je bila drvena. Moja kuća nije zapaljena jer je zidana i bila je uz srpsku kuću.

Kad su oni izgorili, jedan Branko je došao do mene i rekao: 'Hajde sa mnom.' Otišla sam s njima, kad sam to vidjela počela sam se tresti. Kasnije mi on kaže: 'Hajde sa mnom da vidiš hoćeš li koga prepoznati.' Misnila sam: što će prepoznati kad je sve zapaljeno?

Oni su u Kostajnici palili ljudi. Palili su one koje su zarobili, nismo ih prepoznala jer su ostale same kosti. Bilo je jako puno ljudi.

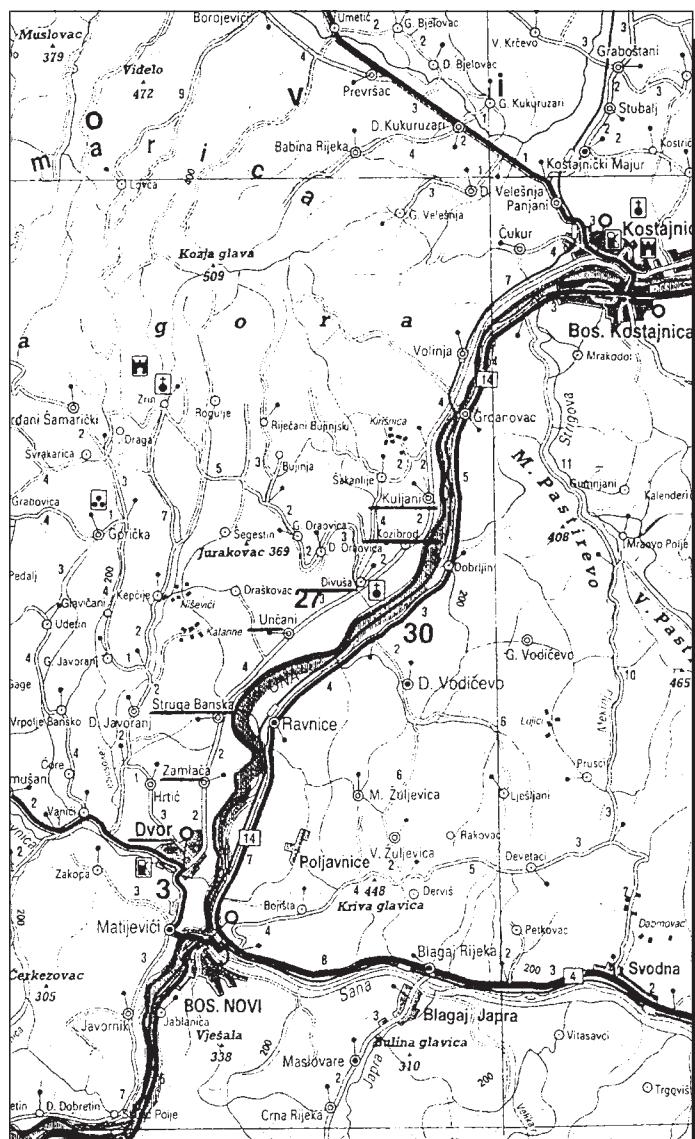
Od onih koji su palili bilo je pet ljudi u vojničkim uniformama, a ostali su bili u civilu. Ovi u vojnim uniformama imali su označe kninske policije. Međutim, ovi koji su bili u selu imali su mrtvačku glavu na kapama.

Vođa im je Milorad Knežević iz Velešnje, ima od 30 do 40 godina. On je radio u željezari, a kasnije je prebačen u Austriju. Kad je ovo počelo, vratio se nazad i obukao u četnike.

Tu su bili još: Milorad Grbić, Lazo Zorvas..."

(*Iskaz zapisan u rujnu 1994. god.*)

(Iz publikacije: Ratni zločini srpskih vojnih i paravojnih postrojbi u Zapadnoj Slavoniji i Banovini 1991.-1995., Sisak, 1997.)

Zemljovid Pounja

U SLAVONIJI SU GORJELE KRSTINE

Tihu lipansku noć 1949. osvijetlio je oganj iz polja i narušila vika ljudi na gradilištu. Međimurci, radnici s radilišta, spontano su potrcali u polje gasiti požar. Na zadružnom polju dogrijevale su krstine, u križ polagani snopovi zobi. Tog ljeta zaredali su se podmetnuti požari u poljima oko Rokovaca, Andrijaševaca, Šiškovaca, Cerne i Gradišta.

Sva ta sela nalaze se između Vinkovaca i Županje, uz rub Spačvanske šume. Prve su zapaljene krstine zobi, zatim ječma pa redom kako su žitarice dozrijevale. Požari su podmetani samo na zadružnim poljima. Tih se godina želo na od starine uobičajeni način, srpom i kosom ili kositicom s konjskom vučom. Pokošene žitarice se skupljalo i vezalo u snopove pa polagalo u krstine koje su ostajale u polju do odvoženja na vršidbu. Kombajna nije bilo, čak nismo znali kako izgledaju.

Bilo je očito da požari ne nastaju slučajno, već da su podmetnuti. Tim je činom grupa ogorčenih, terorom "narodne vlasti" do beznađa doveđenih ljudi, iskazala protivljenje boljševizaciji sela. Pobunjenici nisu stali samo na paljevinama u poljima. U Cerni je zapaljena zgrada općine i vatrogasnog doma, a u Rokovcima-Andrijaševcima zgrada općine. Zgarišta u Cerni i Rokovcima sam video. Govorilo se da su i u nekim obližnjim selima također zapaljene zgrade općina.

Pričalo se u povjerenju da su se pobunili braća Šubare, a priključili se još neki istomišljenici.

Kad su pobunjenici počeli noću ugrožavati živote općinskih čelnika i "sekretara", buna je dosegla vrhunac surovosti. Pobunjenici, očito ljudi iz tog kraja, znali su kuće u kojima su živjeli "sekretari". U Cerni, Šiškovcima i Rokovcima pucali su iz mraka kroz osvjetljenje prozore u

Piše:

Dragutin ŠELA

kuće, u kojima su živjeli "seoski rukovodioци". Bilo je ranjenih, ali i mrtvih, od Partije nametnutih poglavara u selu.

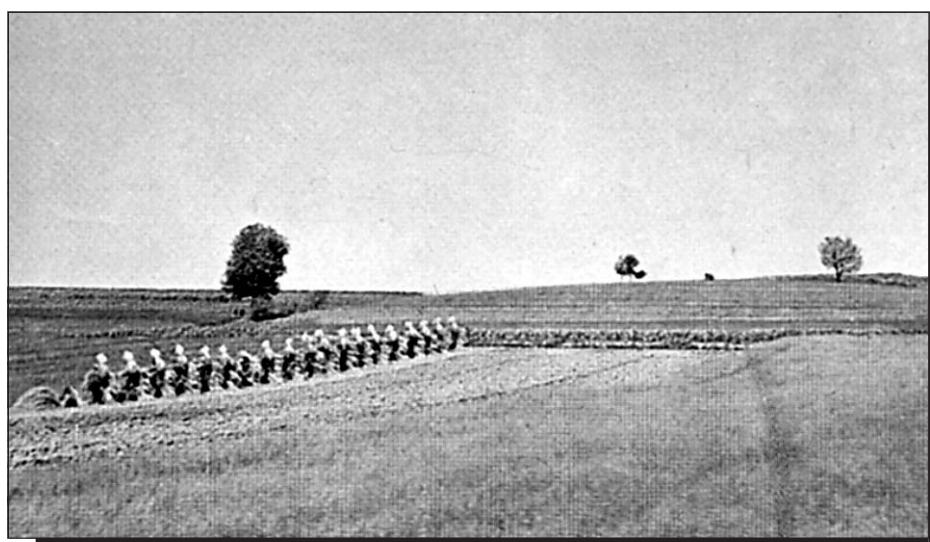
O pobuni, u tadašnjim novinama, nije tiskana ni jedna riječ, kao što ni preko radija, o pobuni ni jedna riječ nije izgovorena.

Od prvih dana ustoličenja "narodna vlast" je svojim postupcima izazivala stravu, bijes i mržnju kod onih koji su bili najteže pogodeni njezinim postupkom i želju za osvetom. Provodile su se "revolucionarne metode vladanja",

svojim sjenicima i štagljevima, skrivali partizane i prehranjivali ih. Teško je bilo naoružanim ljudima koji noću upadaju u kuću uskratiti gostoprимstvo...

Seljake se prisiljavalo da se odreknu vlasništva na zemlju, koja se naslijedivala generacijama, da uđu u seljačke radne zadruge. Da postanu proletari, radnici u poljoprivredi. Pučanstvo je trebalo "proletarizirati", kako bi se gospodarski ujednačilo da ga se lakše "provjerava". Vlast je htjela doznati o svakom što govori pa čak i što misli. To se najlakše postiže satjerivanjem ljudi u grupe, jer će se u grupi uvijek naći dojavljivač.

Spomenuo sam da su te 1949., kada

Slavonska ravnica

što je bio sinonim za bezakonje i crveni teror. "U ime naroda" ubijani su neistomišljenici, a u Slavoniji "kulaci", jer se slijedilo naputak Staljina da "kulake kao klasu treba uništiti". Kulak je za boljševike bio svaki imućniji seljak koji je svojim radom i radom svojih ukućana održao ili povećao od predaka naslijedeno imanje. Da ironija bude strašnija, upravo takvi seljaci su tijekom rata, na

su pobunjenici djelima iskazivali otpor protiv vlasti, tamo u Slavoniji bili Međimurci koji su pokušavali ugasiti prvi požar koji su vidjeli. Među njima bio sam i ja.

Gradsko je građevno poduzeće iz Čakovca započelo 1948. izgradnju svinjogojsvraza za poduzeće "Sremac" iz Vinkovaca. Gradilište je bilo smješteno oko dva kilometra od Cerne, uz cestu koja vodi od Cerne

prema Babinoj Gredi, uz rub Spačvanske šume. Bilo nas je tridesetak Međimuraca; zidara, tesara, pomoćnih radnika i tri činovnika. Kod građevinskih radnika Međimuraca od vajkada vlada podjela rada prema kojoj djevojke zapadne najteži dio radova: miješanje morta i donošenje morta zidarima. Tako je bilo u vrijeme kad na radilištima nije bilo miješalica za beton i mort.

Bio sam građevinski normirac. Navršio sam dvadeset godina, imao završenih šest razreda gimnazije i jednomjesečni tečaj za građevinske normirce. 1948. uvjetno sam pušten na slobodu nakon dvije godine robijanja u Staroj Gradiški, jer sam izdržao pola kazne. Vratio sam se kući roditeljima u Čakovec.

Nisam imao građanska prava, niti sam posjedovao "ličnu legitimaciju". Za odlazak iz mjesta stalnog boravka, morao sam na miliciji podnijeti molbu da mi odobri putovanje. Kad bi mi odlazak bio odobren, "obdarili" bi me "objavom" u kojoj je pisalo da se odmah po dolasku u određeno mjesto moram prijaviti u miliciji. Pisalo je također i S.F.-S.N!

U Čakovcu sam u poduzeću zasnovao stalni radni odnos, pa sam upućen na rad na gradilištu kraj Cerne. Početkom listopada 1948. prijavio sam se najprije u Cerni u općini, jer tamo nije bilo milicijske postaje, a zatim u pisarni na gradilištu. Stanovali smo u barakama na gradilištu. Bez struje i tekuće vode. zimi se radilo od osam u jutro do osamnaest sati na večer. Hrana se za sve zaposlene spremala u kuhinji na gradilištu. U jednom kotlu, upravo kao što su nas plašili da će biti u budućnosti, kada zavladaju komunisti.

U proljeće, kad je otoplilo a dani postali dulji, radilo se od šest sati ujutro do osamnaest sati navečer, a nastavilo se tako i u ljeto 1949. kada su uslijedili događaji koje sam u uvodu opisao.

Bio je mjesec srpanj, kad su jednog prijepodneva na gradilište dotrčali

cestom iz šume neki uplašeni mladići. Bili su to traktori, koji su vikali da su im u šumi zapaljeni i da gore traktori. Kad su se malo pribrali, ispričali su kako su ih u šumi presrela sedmorica naoružanih ljudi, koji su ih otjerali i počeli paliti traktore. Tih godina bilo je traktora onoliko koliko ih je darovala UNRRA (Uprava ujedinjenih naroda za pomoć i obnovu), pa su osnovane traktorske brigade koje su radile na zadružnim poljima. Inokosni seljaci, to je bio naziv za seljake koji se usprkos svim pritiscima nisu dali utjerati u SRZ-u, mogli su o traktoru samo sanjati.

Potrcali smo na cestu na rubu šume i vidjeli nedaleko od nas vatru i dim, a u dimu traktore i priključene kućice za stanovanje na kotačima. Izgledale su poput malih željezničkih vagona s prozorčićima na bokovima. Jarkom uz cestu krenuo sam prema traktorima, jer se činilo da tamo nema nikog. Nitko nije pošao za mnom. Kad sam prišao bliže požaru, primjetio sam da je na jednom hrastu istaknuta zastava. Lijepa, čista, uščuvana hrvatska zastava. Zastava bez petokrake ili bilo kakvoga drugog obilježja, dugačka otprilike četiri metra.

Napadači su traktore pokušali spaliti, podmetanjem slamarica koje su izvukli iz kućica, pod traktore, gdje su ih zapalili. Srećom po mene, koji u ono vrijeme nisam imao nikakvu "vozačku kulturu" nije se ni jedno spremište za gorivo na traktorima razletjelo zbog vatre, dok sam ispod traktora izvlačio goruće slamarice. Pomanjkanje "vozačke kulture" spasio me od straha, jer tada nisam znao da se to može dogoditi. Nije bilo ni američkih filmova, u kojima gotovo u svakom zrakom lete dijelovi automobila koji su se zapalili i rasprsnuli, pa da od tuda poberem nešto od "kulturne".

Vratio sam se među gledatelje na rubu šume, među svoje, kad je u kamionu prispjela skupina vojnika pripadnika KNOJ-a. Pod zapovjedništvom jednog poručnika vojnici su s puno

opreza polako otišli do traktora. Vidjevši knojevce, bilo mi je jasno da su došli "srediti odmetnike". Tako su oni objašnjavali svoju nazočnost na području pobune.

Jednoga kolovoškog jutra iz Spačvanske šume čula se pucnjava. Zvuk pucnjave se premještao, tijekom prijepodneva čula se u polju iz smjera Šiškovaca. Poslije podne pucanje se ustalilo na jednom mjestu. Knojevci su pobunjenike stjerali u jednu manju šumu uz cestu između Cerne i Rokovaca - Andrijaševaca i tu ih opkolili. Kada je pucnjava prestala, u Cernu su došli na željezničku postaju knojevci i pronijeli vijest da je: "banda likvidirana". Hrabri su pobunjenici otpor pružali do zadnjeg naboja i nisu se htjeli predati.

Za "narodnu vlast", time što je dala poubijati nekoliko ljudi u šumi, nije sve bilo završeno. Počela je potraga za jatacima. Da kod seljaka ne izazove sumnju i bijeg, nisu počeli hapsiti, već su sve za vojsku sposobne muškarce pozvali na vojnu vježbu. Kad su se ljudi našli u kasarni u žici, počelo je "reštanje". Što nije kroz rešeto prošlo, produžilo je boravak na robiji.

Nažalost, ne pripadam onoj vrsti ljudi koja može nakon pedeset godina, po sjećanju bez bilježaka iz vremena o kojem govori, vjerno prenijeti razgovore između osoba o kojima govori, sredinu u kojoj se nešto događalo i pri tome nanizati čitav niz imena stvarnih osoba. Opisao sam ono što je u mojoj sjećanju ostalo, jer se mojoj blizini dogodilo ili sam video posljedice događaja.

Zapisao sam ove redove zbog onih hrabrih ljudi koji su bili kadri umrijeti, suprotstavljajući se zlu koje je nadolazio.

U njihovu počast!

Molio bih da se jave živi svjedoci događanja o kojima sam pisao, da se jave i da svojim saznanjima dopune ovaj skroman zapis o hrabrim ljudima, o Šokcima.

MOJE RATNE I PORATNE USPOMENE (II.)

Poglavnik je, prema izvješćima, znao da smo bili najbolja i najhrabrija jedinica na Kozari i želio je od nas načiniti elitnu jedinicu, odnosno ojačati zagrebačku posadnu bojnu. Smješteni smo kako i dolikuje pravoj vojsci u vojarnu. Dolazili su i čuveni hrvatski i njemački časnici, pa i oni sa najvišim činovima (generali) da upoznaju najhrabrije borce, pri čemu smo se redovito postrojavali. Htjeli su provjeriti našu borbenu spremnost.

Piše:

Frano ALILOVIĆ

povrati izgubljene položaje oko Kupe (Skakavac, Pisarovina) koje su partizani bili zauzeli od domobrana. Sve je to u neposrednoj blizini Karlovca. Uspjeli smo povratiti položaje i potjerati partizane preko Kupe u smjeru Korduna. Nakon toga, 15. siječnja 1943. moja sat-

brani, koji su bili napadnuti. U Ozlju je bila električna centrala koju smo morali po svaku cijenu obraniti pa smo krenuli u pomoć domobranima. Po dolasku u Ozalj zapovjednik domobranske jedinice, satnik, mislio je da može preuzeti i nad nama komandu, preko našega zapovjednika. Zapovjedio je da kopamo rovove.

Naš zapovjednik je pokušao objasniti domobranskom satniku da su takvi poslovi ispod nivoa elitne jedinice, te poslove trebaju obavljati drugi vojnici, a mi smo došli s drugim zadatkom. Zapovjednik je tražio informacije odakle je najveći pritisak od strane partizana. On je kazao da je pritisak najveći oko centrale i oko mosta s istočne strane. Domobrani su nam pomogli sa svojim bacačima pročistiti teren, s istočne strane centrale i mosta, da bi se mi istu noć uspješno prebacili i prešli rijeku Kupu, zauzeli vrhove oko Ozlja i crkvu sv. Duha. Tu nam je do jutra bio glavni položaj. Ujutro smo nastavili tjerati partizane iz ostalih Žumberačkih sela. Uvečer smo se ponovno vraćali na glavni položaj.

Dvadeset devetoga siječnja 1943. u noći, došle su tri satnije njemačke vojske u Ozalj. Naša jedinica skupa s njima je krenula kroz Žumberak s ciljem izviđanja jačine partizanskih jedinica, jer se znalo da je na teritoriju Žumberka brigada kojom je zapovjedao legendarni partizanski vojskovođa **Milan Žeželj**. S partizanima je bila još jedna brigada iz Korduna. Kako je Krašić ponovno pao u partizanske ruke, naš cilj je bio polazak noću pored Krašića, da bismo izbili kod Draganića. To se moglo izvršiti samo te noći. Prilikom kretanja izgubili smo vezu s našim trećim vodom koji je bio vezan za njemačke jedinice, mi smo vezom na čelo javili da smo izgubili vezu. Na čelu se nalazio naš zapovjednik **Barčić** s pet njemačkih oficira i tumačem, oni su nam dojavili da idemo naprijed, jer njemački šef satnije ima plan i maršrutu kretanja. No, dogodilo se suprotno. Nijemci su se s našim trećim vodom vratili u Ozalj na naš početni položaj. Ostali smo oslabljeni, ali smo produžili da izvršimo zadatak.

Pavelić vrši smotru

Ubrzo smo upućeni u mjesto Stojdraga kod Samobora sa zadatkom da ga oslobođimo od partizana. U Stojdragu je postojala oružnička postaja koja je pružala, tri dana i tri noći, otpor partizanima, ali su bili premoreni i ponestajalo im je i streljiva. Imali su nekoliko ranjenih zbog čega su bili prisiljeni povući se na granicu prema Sloveniji (tada njemačka granica). Tu su ih preuzeли Nijemci. Naša jedinica je već narednog dana zauzela Stojdragu. Partizani su se razbjezdili. Uspostavili smo kontakt s hrvatskim jedinicama koje su držale Gornju Vas i Poklek.

Iz Stojdrage smo se na Badnju večer vratili u Zagreb, a Stojdragu su preuzele oružničke jedinice. U Zagrebu smo božićali. Nismo se mogli dugo zadržati u gradu, bili smo potrebitni na bojišnicama. Moja satnija je dobila zapovijed da

nija je vraćena u Zagreb gdje smo smješteni u vojarnu u ul. Zvonimirova br. 9 (kod Sajmišta).

Već sam bio prekaljen vojnik kao i većina boraca moje satnije. Zbog toga nam časnici nisu puno naređivali, samo su nas molili za pomoć tamo gdje je bilo "gusto".

OSLOBOĐENJE KRAŠIĆA

Krašić je ponovno pao u ruke partizana. Dogovoren je da, nakon što izvidnica obavi svoj zadatak, krenemo u oslobođenje Krašića. Oslobodili smo mjesto i na svoju ruku krenuli još desetak kilometara dalje, tjerajući ispred sebe partizane.

Ubrzo je stigao i novi zadatak po povratku u Zagreb. Ovog puta trebali smo obraniti Ozalj kojeg su držali domo-

Nas su partizani primijetili još prije Krašića i pitali: "Tko je". Jedan vojnik je odgovorio: "Ustaše", na što su oni pobegli. Od nas je ostalo samo dva voda (osamdesetak ljudi). Kretali smo se noću a ja sam bio u stroju, pozadi. Te noći mjesecina je bila slaba. Išli smo par stotina metara naprijed i zauzeli položaje pored nekog *jendeka*. Na samom putu kojim smo došli ležali su njemački oficiri i naš časnik. Primijetili su da netko ide prema nama. Nijemci su na njemačkom pitali tko ide, a oni su odgovorili na hrvatskom. Zaključili su da su partizani i otvorili vatru po njima. Ostalo je nekoliko mrtvih, a ostali su pobegli. Ponovno smo ušli u Krašić.

Mene je zapalo da s nekoliko vojnika obidem crkvu i samostan. Nikoga nismo našli. Izlazeći iz Krašića u jednoj kući smo ugledali svjetlo u prizemlju i na katu. Vodnik **Žulj** je s još dva vojnika ušao u kuću, gdje je našao jednu babu. Na pitanje gdje je ostala čeljad, baba je odgovorila: "Imam dva sina, otisli su u borbu kao partizani da napadnu nekakvu vojsku". Pred nama se čula bitka iz teškog i lakog oružja, pa smo zaključili da partizani napadaju Draganić. Tako je i bilo.

Srelj smo se s partizanskim kurirom, zarobili ga, i krenuli dalje ulazeći u partizansku pozadinu. Nekoliko partizana nas je ugledalo i povikali su: "Predajte se". Najviše galame su stvarale partizanke. Partizani iz Draganića su se okrenuli da vide šta se to događa u pozadini. Bitka je nastavljena. Vidjeli smo da ne možemo voditi bitku pa smo nastojali naći zaklon dok padne noć. Civili su koristili snijeg i sa saonicama izgonili gnoj na krašičko polje. Naš zapovjednik je odredio deset vojnika da se prebace iza kamara gnoja i da nam štite odstupnicu. Mi smo se povlačili preko krašičkog polja i gazili rijeku Kupčinu prema jednoj hrastovoj šumi. Uz rijeku Kupčinu je dosta vrba, žbunja. Njemački časnici s tumaćem su se sklonili u žbunje, dok je trajala pucnjava. Kad se smirilo, koristeći žbunje oni su se neprimjetno dokopali hrvatske vojske u Draganiću.

Pri prelasku rijeke dobro sam se namočio i dugo sam to "iskihavao". Primijetili smo da se na brijegu nalazi

Grob hrvatskih vojnika palih u borbi za Krašić 1. siječnja 1943.

selo. Primakli smo se selu, a partizanski stražar je povikao: "Stoj!"

Pitao je za lozinku koju naš poručnik nije znao, ali mu je rekao da smo kordunski partizani i da im idemo u pomoć. Nije poslušao. Likvidirali smo ga. Iz kuće je izletio njihov komesar i pitao što se događa. I njega smo likvidirali. Uletjeli smo u selo gdje se nalazio na odmoru jedan partizanski bataljun. Borili smo se prsa u prsa, nije se znalo tko je tko. Hvatali smo se rukama i pitali jedan drugoga tko je tko.

Iz jedne kuće, s prozora tukla nas je cijelo vrijeme jedna strojnica. Naš vojnik **Pero Granić**, i sada živ, sa stanom u Zagrebu, bacio je bombu na prozor nakon čega je strojnica umuknula. Uzeo ju je kao ratni pljen. Tu smo se razbili na manje grupe. Ostao sam u skupini od 12 boraca s vodnikom **Franjom Žuljem**. S nama je bio još uvijek civil kojeg smo vodili za vodiča. U selu su partizani svirali uzbunu vojničkim trubama. Mi smo se dokopali šume i lutali. Kad smo se izvukli i došli do šumarka, već je svitalo i vidjeli smo pred sobom dva sela. U jednom selu je bila crkva, a u drugom je nije bilo. U selo bez crkve smo poslali civila da izvidi koja je vojska u selu, a mi smo krenuli kroz šumarak prema selu gdje je bila crkva. Iz šumarka smo promatrali crkvu i okoliš. Prenio sam Žulju da se netko kreće oko crkve, ispod stabala. Nišam ni uspio izgovoriti, sa zvonika su po nama počele pucati strojnice. Morali smo se vratiti prema selu gdje nije bilo crkve. Ugledali smo civila kojeg smo po-

slali u izviđanje, i koji nam je rekao da su na večeri u selu bile ustaše, ali su imali veliku borbu s partizanima. Selo je bilo prazno, i bez partizana i bez ustaša. Ušli smo u selo.

Iz sela smo sišli na cestu koja vodi od Karlovca do Zagreba. Vidjeli smo dalekovod, a tu je i željeznička pruga prema Zagrebu. Tek tada smo znali gdje se nalazimo.

Tek što smo stigli na cestu iz smjera Zagreba pojavila su se zaprežna kola i konji. Neki čovjek je pjevao bećarac, tek smo ga vidjeli kad su se koja približila. Kola su bila natovarena kruhom, on je ležao na kruhu i pjevao. U stvari, to je bio ustaša iz mostarske X. bojne, koja je koncem 1941. otisla u Karlovac, gdje je ostala do završetka rata.

Zaustavili smo kola i upitali ustašu tko se nalazi u selu gdje ima crkva. On nam je rekao da su tamo također ustaše iz njegove jedinice. Kako smo se mi kretali iz smjera područja koje su držali partizani, oni nisu znali tko smo i zbog toga su pučali po nama sa zvonika. Nakon što nas je ustaša obavijestio da možemo, vratili smo se u selo bez zvonika koje je nekoliko stotina metara u našoj pozadini. Tamo smo se rasporedili po civilnim kućama, gdje smo se odmorili i osušili odjeću. Kad sam se malo odmorio i "raskravio" u toploj kući, osjetio sam da mi je lijeva noga malo smrznuta. Nisam mogao obuti cipele. Uskoro se iz sela s crkvom kod nas pojavio ustaški teklič i obavijestio nas da je kod njih naš zapovjednik **Barčić** koji je iz šume s parti-

zanskoga teritorija "izbio" u selo s još devet ustaša.

S njima je bio **Pero Granić** koji je nosio tešku strojnicu otetu od partizana, među njima su bila još dvojica ustaša sa smrtnute obje noge. To su ustaše **Blago Mandić** s Hardomilja kod Ljubuškoga i **Đićan Babović**, Musliman iz Sanskoga Mosta iz Prijedora. Naš zapovjednik je naredio jednomu civilu da pripremi sanonice i da nas šestoricu sa smrzoninama odvede na postaju Jastrebarsko. Tako je i bilo. Na postaji su nas trojicu preuzeli talijanski liječnici, ukazali nam prvu

pomoć i odvezli nas na vlak za Karlovac. Tamo su nas čekala sanitetska kola koja su nas prevezla u karlovačku bolnicu.

U bolnici sam ostao osam do deset dana jer sam imao lakše smrzotine, a moji suborci su ostali punih šest mjeseci. Na komisiji u Karlovcu sam dobio 21 dan bolovanja, da bih mogao oputovati kući prvi put nakon druge godine provedene u ustašama. Navečer sam u Karlovcu sjeo na vlak. U vlaku sam presjedio cijelu noć na stanicu, jer vlak nije polazio. Tek rano ujutro vlak je krenuo. Partizani su između Karlovca i

Draganića digli u zrak jedan mali most, pa smo presjeli na drugi vlak koji je došao iz Zagreba.

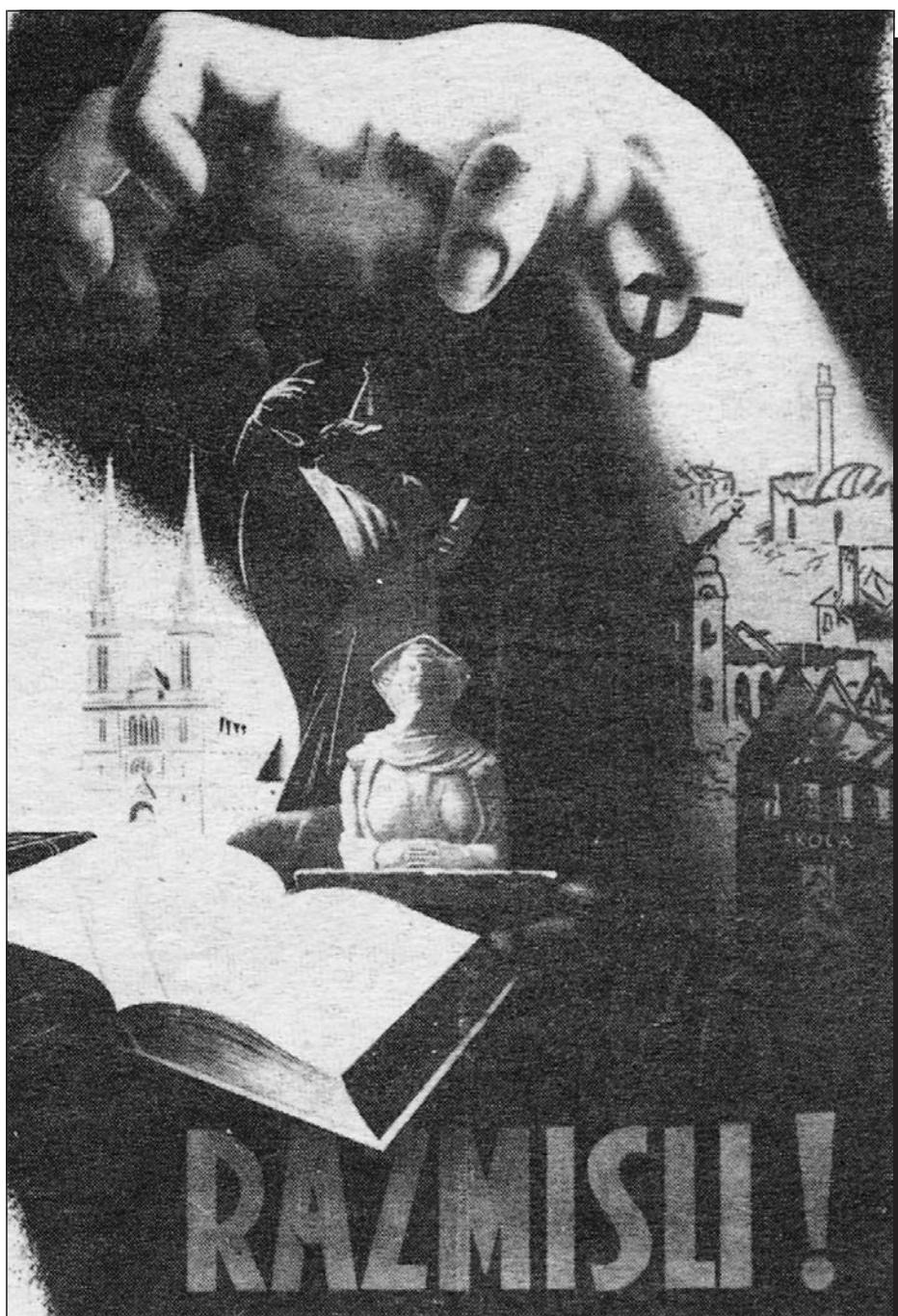
Dok sam ležao u karlovačkoj bolnici, moja jedinica se iz Ozlja vratila u vojarnu u Zagreb. Našao sam ih na redovitoj političkoj nastavi koju je držao naš zapovjednik. Čim su me ugledali prekinuli su nastavu i tada sam doznao koliko smo bojovnika izgubili u okolini Krašića. Poginuli su, odnosno sami sebi oduzeli život, **Stojan Skoko** iz Radišića i **Suljo Balagić** iz Sanskoga Mosta. To su uradili da ne bi pali partizanima u ruke. Bacili su bombe pod sebe i pod partizane koji su ih željeli uhvatiti žive. Još dvojica su poginula u bitci.

PRVI ODLAZAK KUĆI

Iz Zagreba sam bez problema stigao do Sarajeva vlakom. Vlak nije išao dalje. U Sarajevu sam doznao da je u tijeku ofenziva na Neretvi, to je početak ožujka 1943. Njemačka je divizija "Prinz Eugen" potiskivala partizane od Bihaća do Neretve. Partizani su, uz pomoć improviziranoga mosta kod Jablanice, prebacili svoje ranjenike prema Sutjesci. Od Ivan-planine partizanske jedinice su potiskivali Nijemci i ustaše, a od Mostara Talijani i četnici, o čemu sam više saznao po dolasku u Konjic.

U Sarajevu sam susreo svoje zemljake iz Ljubuškoga, **Matu Šimovića Galijota** (Mataša), domobranskog vodnika, i pet ustaša iz Pregrađa kod Ljubuškog: **Paradžika**, **Ivankovića**, **Šošu**, **Bošnjaka** i još jednoga kojem se ne sjećam prezimena. Bili su rođeni između 1920. i 1922., a ja sam rođen 1925. Znači bio sam najmlađi, pa prema tome i najneiskusniji. Zajedno smo došli u Konjic. Pokušali smo provjeriti tko osigurava dionicu prema Mostaru. Dobili smo informaciju da put osiguravaju četnici i Talijani. S obzirom na to da ja nikad četnicima nisam vjerovao, odbio sam krenuti s njima prema Mostaru.

Moji zemljaci su me pokušali uvjeriti, govoreći da su to saveznici, ali ja sam se vratio u Sarajevo. Tražio sam novu mogućnost puta kući. Krenuo sam za Lašvu, Bugojno, iz Bugojna pješke u Kupres, gdje sam ostao dva dana s ustašama koji su držali Kupres. Naišla je jedna kolona vozila divizije "Prinz Eugen", pa sam se smjestio u jedan ka-

Plakat nepoznatog autora (1944)

Zbor građana u Pakracu 1941.

mion koji je krenuo prema Šuici i dalje u Livno. U Livno sam došao po noći i video da su u Livnu Nijemci. Tražio sam noćenje. Iz jednoga poslovnog prostora izšla su tri civila i upitali su: "Vojniče, što tražite".

Rekao sam da tražim hrvatsku vojsku, kako bih mogao prenoćiti. Oni su mi rekli u Livnu nema hrvatske vojske i ponudili mi noćenje kod njih. Bio sam naoružan vojnim pištoljem, pa sam bio na oprezu. U prostoriju gdje su me uveli, s lijeve strane je gorjela vatra u "fijakeru", a u desnom kutu su bile prislonjene ~etiri puške. Otvorila su se vrata druge prostorije i pojavila su se dva njema~ka vojnika. Rukovali su se sa mnom. Uveli su me u drugu prostoriju gdje su sjedila još tri njema~ka vojnika i jedan civil koji je rezao duhan na stroju. Zaklju~io sam da su partizani iz Imotskoga prevezli dva vagona duhana u Livno, a nakon istjerivanja partizana, Nijemci su došli do duhana kao ratnog plijena.

Rezali su duhan da bi ga slali svojim kućama u Njemačku. Tu sam spispavao i sutra ujutro pokušao naći prijevoz dalje. U blizini sam video kako se priprema de-set njemačkih vozila. Kamioni su bez cerada, natovareni pješačkim naprtnjačama. Rekli su mi da idu za Duvno (Tomislavgrad) i dopustili mi sjesti na karoseriju. Vozio sam se sve do blizu Duvna, odnosno do mjesta Kolo. S lijeve strane su bile voćke, a na svakoj su visjeli obješeni ljudi. Zaključio sam da

se radi o uhvaćenim partizanima, koje su Nijemci zarobili u Duvnu.

Kad smo ušli u Duvno video sam da je gotovo sve porušeno. To je učinilo njemačko zrakoplovstvo. Kamioni nisu išli dalje. Do Posušja mi je ostalo još 36 km. Krenuo sam pješke. Idući duvanjskim poljem, sustigao sam njemačku kolonu konjice.

Dio konja je vukao poljske kuhinje. Naišla je još jedna skupina kamiona i primili su me na karoseriju. Nisam znao jezik, ali sam saznao da idu u "Lise", što znači u Lišticu. Kad smo stigli u Posušje, oni su promjenili smjer i krenuli u Imotski. U Imotski smo stigli predvečer. Onda sam saznao od njih da idu za Ljubuški što je meni odgovaralo. Tu noć smo noćili u Sovićima ili Gorici. Ujutro smo krenuli do Vitine. Iz Vitine sam krenuo pješke, 3,5 km, do moga strica **Joze Alilovića**. Kod strica sam stigao točno u podne. Zvono je zvonilo na našoj gradini. Ja sam imao bolovanja 21 dan, a već sam u putu proveo 29 dana, tako da sam kasnio. Nakon kratkoga odmora kod strica, zamolio sam ga da ode do Šimovića kuća te upita jesu li stigli moji zemljaci koje sam ostavio u Konjicu, među kojima je bio Mataš Šimović. Stric je otišao i po povratku me obavijestio da nije stigao. Drugi dan se već saznao u Ljubuškome da su svih šest nađeni ubijeni u Čelebićima. Ubili su ih četnici i zasuli s malo zemlje, ali su ih obitelji pronašle i prepoznale.

Kod kuće sam se zadržao samo par dana. Morao sam natrag u jedinicu. Sa mnom je pošla moja majka **Anica**. U Virovitici, odnosno u selu Čelići kod Suhopolja smo imali prijatelje, naše zemljake. Majka je kanila kod njih nabaviti malo žita da bi se obitelj nekako prehranila. Po povratku u jedinicu razbolio sam se. Dobio sam trbušni tifus, pa sam morao ostati u Čeliću još pet dana. Imao sam veliku temperaturu, ali sam morao brzo otići. Naime, po danu su u selo navraćali, iz Suhopolja, ustaše i domobrani, a po noći su dolazili partizani. Bilo je moguće da me uhvate. Čim sam bio bolje, mada sam bio veoma slab, prebacili su me na stanicu u Suhopolje kolima. Producio sam dalje u Zagreb. U Zagrebu na kolodvoru sam video da ne mogu od slabosti sam dalje. Ugledao sam dvojicu ustaša iz moje jedinice na kolodvoru, pozvao sam ih i zamolio da me prebace u jedinicu.

(nastavit će se)

PROLAZIM

Prolazim

Muslim da prolazim

Kroz gusto poredane vjeđe

Prolazim

Muslim da prolazim

Kroz tvrdo načičkane međe.

Sanjarim

Muslim da sanjarim

Srž života i gutljaj vode

Sanjarim

Muslim da sanjarim

Kako me sudbina bode

Slutim

Muslim da slutim

Nemirno vitlo života

Slutim mislim da slutim

Prolazim

Sanjarim

Slutim

Bruno Zorić

HRVATSKA MOLITVA

MUČENIČE,

koji si jedan od tolika mnoštva naših mučenika,
ali samo za tebe svit sazna i uscini te.

SVEČE,

zemlja je puna kosti i nebo duša svetaca naših,
nu jedina tebe uzvisiše do oltara.

SVETI NIKOLA TAVELIĆU,

neka kroz tvoja usta dopre do Boga
ova molitva hrvatska:
O jadna, o prislavna, o bezimena među svim narodima,
od Boga iskušena, svim uresima ukrašena,
o tužna stolićima, za domovinu od nas izabrana,
o ljubljena i priko smrti praga!

Hrvatska, ti si naš grih i naše posrtanje;
Hrvatska, ti nas od sebe tiraš i sve nas je manje;
Hrvatska, ti grabljivcima prepuštaš imanje;
Hrvatska, ti šutiš iako svoje bidno vidiš stanje;
Hrvatska, ti odveć se uzdaš u uljudbu i znanje;
Hrvatska, ti blaga kao janje,
ne vidiš klanje;
Hrvatska, ti svitlo danje,
gubiš pouzdanje.

O pritužna, nad zamućenim ogledalom gonetaš
postojanje.

Hrvatska, ti si naš dah i naš vid;
Hrvatska, valovi i sol nagrizaju tvoju hrid;
Hrvatska, zbog tebe nas višaju i stavljaju pred zid;
Hrvatska, za neke samo spomen blid;
Hrvatska, neprekinutih pokolinja slid;
Hrvatska, koju tiraju na brid;
Hrvatska, od koje sam sid, nije ih stid;
a nisam još did.

Bože, mir podaj ljudima koji u Hrvatskoj žive.
I seljacima, da svojim motikama svoje kopaju njive;
i radnicima, da uživaju što svojim znojem stvore;
i umnicima, da o umjenju svome svojim jezikom zbole;
i svima, svima,
da zagriju se litom nakon stolitnih zima.
Komadić raja ostavio na prostoru si nam ovom,
omodrio morem uvale i otoke,
posijao svukud jezera, rijeke i potoke.
Ovdje smo došli idući za tvojim zovom.
Zemlju, koju Hrvatska nazvamo, nismo oteli drugom;
naselili smo je, da je obnovimo, da je uzoremo plugom.

Koliba skromna naš prvi bio je dom,
a Tebi na najlipšim mislima bile smo crkve gradili.

Naša koplja nisu donila razaranje i lom,
sabljama umisto glava sikli smo šikare, mučili se, radili.
I u zagrljaj bratski i sada primamo one,
koje zatekosmo tu, koji od drugih biže, koje gone.

A krv ipak teče, puši se, razliva
cilo tisućice iz ruku koljača,
mrtvac za mrtvace niz sve vode pliva,
utaplja se zemlja u bujici plača.
Najcvitnija polja si nam dao, žetve, berbe,
pučinu neizmirnu,
ali uskratio si nam pokoj, hlad pod jabukom starost mirnu.

O Bože, koji znaš što nas sve boli i tišti,
jauk naš do pristolja Tvoga vrišti,
pokolebaj neprijatelja u pohodima ratnim,
da u pomrčinama ne zaglibimo blatnim.
Prosvitli skrbnike koji su toliko zabrinuti za nas,
kao što smo nekad znali živiti sami možemo i danas.
Slobode nemaju oni kojima drugi je dile,
tuđe vlasti nikad nisu, makar i dobre, omiljene bile.
Ne traži od nas, dok nam se ruši krov zahvaćen
bisnilom plamena,
da se kruhom branimo od kamena.
Miran i miroljubiv smo narod, nikom
ne želimo зло, puštamo druge u miru,
ne ponosimo se oružjem napadačkim, već kipom,
motikom, slikom.

Pastirske pivamo pisme uz gusle i uz liru.
Ako je himna odraz biti narodne duše,
naša poručuje svitu ljubav i lipotu.
U njoj se polja zelene i povitarac puše,
jorgovan kuca na prozor, ruže cvitaju na plotu,
brodovi morem i otoci plove
na sitvu i žetvu Hrvatska zove.

Gospodine, složit ćeš se, doista nam je dosta
livati krv za uzore ma kakvi oni bili,
jer nož nam u leđa zabija ruka gosta
i nad truplima našim lešinar se krili.
Nećemo samo na nebu i pod zemljom slobodu,
na zemlji je želimo sebi, domovini i rodu.
Dugo smo pridziđe bili i umorni smo sada,

za sebe čuvamo snagu koja nam još priosta,
malo nas je ostalo na otočiću nakon ciklona i tornada.
Osušili smo se od gladi i od posta.

Tražimo i za sebe ono što drugi žele i imaju,
da nas jednakopravno štuju, cine i primaju.
Dosta je naših glava bilo na konopcu i kolcu,
na svim bojištima svita smrt nam je bila

poslidnja bolničarka,
htili bi konačno umrit u postelji, dočekat starost
u udobnu stolcu,
u čvrstoj i dubokoj škrinji neka ostanu zaključane
obmana i varka.

Nakon pokolja i poplava, umiranja i muka,
da čujemo veseli smih bezbroja praunuka.
Ne pusti zviri s lanca, zaustavi prid našim ih pragom,
neka nas ne razdiru grabežljivim zubom, uništi
svojom ih snagom.

Narod smo miran, mirotvoran i miroljubiv,
sa svima želimo živit u ljubavi i slozi, ne vodi nas
poticaj osvetoljubiv.

No pokuša li nam bilo tko u kuću, da u njoj zapovida,
da gospodari, da je opljačka, ili nas čak iz nje pokuša
istirati,
neće to uspiti ni priko naših mrtvih tila, bedem zida
sagradić ćemo od njih do neba, proći nećemo dati.
Još ima u nama krvi, nije istekla sva,
utopit će se u njoj svatko tko je pokuša prolići.
Sve trnje, sve kolje, sve što je oštro, za obranu od zla
upotribit će kao ubojita kolja koja će svaki
oklop raskoliti.

Triba li nam izgorit kuća, sami ćemo vatru primaći,
sve provalnike i osvajače u ognju smrt će snaći.
Oče svih ljudi, nemoj zaboraviti
da i malena Hrvatska postoji na diliću zemljovida.
Među tolikim narodima zar jedini moramo
neznani se kriti.

Prviše skromni smo bili, ne želimo umrit od stida.
Isticat ne bi htili zasluge svoje i prošlost nam davnu,
ni plesti više vince za mrtve na gubilištu slavnju.
Ispaćeno srce samo za jednim žudi:
slobodu hoćemo u društvu slobodnih ljudi.
Na kolinima, smirni, Milost Tvoju
blagoslov molimo za Hrvatsku svoju.

Mato Marčinko

*(Vjesnik sv. Nikole Tavelića, god. XI,
Šibenik, 1971., br. 5-6, str. 162.-164.)*

POLITIČKI PAMFLET SROČEN KAO MOLITVA

(Pred Krivičnim vijećem Okružnog suda kojemu predsjedava BOŽENKO ANIĆ jučer je započeo proces MATI MARČINKU Jurjevu (47), direktoru općeg sektora u poduzeću "Kemoboja" u Zagrebu, dr. JEROLIMU ŠETKI pok. Petra (63), svećeniku, i fra KRSTI KRIŽANIĆU pok. Vinka (78) iz Makarske. Optužnica ih tereti da su zloupotrebom svojih vjerskih osjećanja zlonamjerno i neistinito prikazivali stanje u Hrvatskoj pisanjem i odobravanjem štampanja pjesme "HRVATSKA MOLITVA" u časopisu "VJESNIK sv. NIKOLE TAVELIĆA", broj 5-6 od prešle godine.)

Zamjenik Okružnog javnog tužioca ANDRIJA RADIĆ utvrđeno je da su optuženi svojom djelatnošću i neposrednom vezom u objavljuvanju inkriminirane pjesme "Hrvatska molitva" stekli obilježja krivičnog djela neprijateljske propagande iz člana 118. Krivičnog zakonika. U toj se pjesmi, koju je napisao Marčinko, na grub način "pjeva" o teškom, bezizlaznom stanju u kojem se našla Hrvatska, budući da "Hrvati nisu gospodari na svoj tlu..." jer su "...ugušeni od gladi i posla...". Među ostalim još govori o "spasu hrvatskog naroda" borborom jer mu "...u leđa zabija nož ruku gosta".

Između optuženih Marčinka i fra Križanića otprije je postojala veza; tako da je prošlog proljeća otisao u Zagreb, posjetio "starog prijatelja" Marčinka i s njim se dogovorio o publikaciji nekoliko pjesama. U Makarskoj je fra Križanić primio inkriminirane pjesme, pročitao ih "nadušak" i predao dr. Šetki, tadanjem uredniku časopisa "Vjesnik sv. Nikole Tavelića". List je potom raspačan u 6.700 primjeraka i poslan na razne adrese širom zemlje.

Presuda će biti izrečena danas.

(D. Mć.)

MATI MARČINKU 1 GODINA ZATVORA

(Glavnooptuženi MATE MARČINKO JURJEV (47), direktor općeg sektora u poduzeću "Kemoboja" u Zagrebu, osuđen je jučer na kaznu strogog zatvora u trajanju od jedne godine.)

Kaznu je izreklo krivično vijeće Okružnog suda budući da je okrivljeni pisanjem pjesme **Hrvatska molitva** i njezinom objavom u časopisu *Vjesnik sv. Nikole Tavelića* počinio krivično djelo neprijateljske propagande kažnjivo po članu 118. Krivičnog zakonika.

Dr. Jerolim Šetka pok. Petra (63), urednik spomenutog vjerskog časopisa, osuđen je na 1 godinu uvjetno na dvije. Sudsko je vijeće imalo u vidu njegov utjecaj da se pjesma tiska, ali i više olakšavajućih okolnosti, njegovo zdravstveno stanje i godine života.

Vijeće trojice oslobodilo je optužbe fra **Krstu Križanića, pok. Vinka** (78) iz Makarske, jer je njegova ingerencija nad objavom inkriminirane pjesme bila neznatna. (D. Mć.)

*(Slobodna Dalmacija, br. 8409, god. III., str. 6.,
Split, petak 24. III. 1972.)*

BIO SAM JEDAN OD KAVRANOVIH VODIČA

RAZGOVOR S MILOM MARKIĆEM

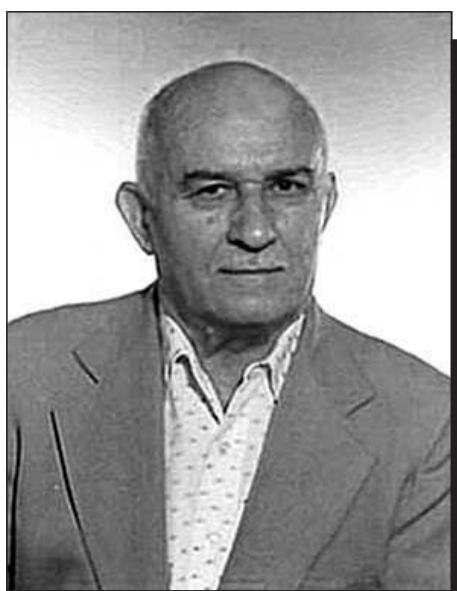
Gospodin Mile Markić bio je djelatni sudionik dviju etapa borbe za hrvatsku državnu neovisnost. Jedne, u doba uspostave i obrane Nezavisne Države Hrvatske, i druge, nakon njezina sloma. Naime, Mile Markić (**Ivica Hećimović**) jedan je od dvojice još živih sudionika "Kavranove akcije". U njoj je sudjelovao kao jedan od desetaka vodiča. Računajući na to, da će njegova sjećanja zanimati naše čitateljstvo, objavljujemo razgovor s njim.

* F. IVIĆ: Gospodine Markiću, molim Vas da se predstavite.

M. MARKIĆ: Rođen sam u Lici 27. prosinca 1923. kao Ivica Hećimović. Poslije rata ime sam, silom prilika, promijenio u Mile Marković i, po dolasku u Ameriku, u Mile Markić. Godine 1941., na Veliki četvrtak, bio sam u Zagrebu kad su Nijemci ušli u grad nakon što je proglašena NDH. Sutradan sam vlakom otišao u rodnu Liku. Vlak su kod Ličkog Lešća bombardirali Talijani. Granata je pogodila vagon u kome sam bio, ali sam slučajno ostao živ i pješice produžio oko 15 km do kuće. Nakon kraćeg vremena, 10. svibnja 1941., javio sam se kao dragovoljac u hrvatsku vojsku, u ustaše.

* F. IVIĆ: Što vas je potaknulo da odete u ustaše?

M. MARKIĆ: Ja nisam znao ništa o politici. Znao sam samo da su Hrvati u Jugoslaviji proganjani, a u Lici osobito nakon 1932. kad su ustaše digli ustank.

Mile Markić

Razgovarao:

Franjo IVIĆ

Mi djeca smo već iz iskustva znali da jugoslavenski oružnici ("žandari") tuku narod, pa bismo se skrivali kad bi oni prolazili kroz selo. Što nam je onda 1941. preostalo nego biti sretan zbog uspostave hrvatske države i, u skladu s tim, ići u ustaše. Nisam ja tada puno znao o politici. Bilo mi je jasno da mi je mjesto u hrvatskoj vojsci i ništa više.

* F. IVIĆ: O tome ratnom vihoru nećemo naširoko, ali nam ipak ispriporujte neke svoje uspomene

* M. MARKIĆ: Prvo vrijeme 1941. bio sam u Lici. Kasnije smo došli u Zagreb. Tamo je osnovana Lička legija u koju sam odmah pristupio. U veljači 1942. pošao sam na bojište. Najprije smo bili na Kordunu, a poslije toga u Bihaću i Bosanskoj Krupi. Za Božić 1942. došli smo nazad u Liku, u Lovinac. Tamo sam bio godinu dana i tako je tekao rat sve do proljeća 1945. za koje vrijeme sam se većinom nalazio u Lici.

* F. IVIĆ: Jeste li imali težih okršaja s četnicima ili partizanima?

* M. MARKIĆ: Uvijek, rat je bio uvijek, svaki dan. U proljeće 1945. u Zagrebu mi je poginuo otac, pa sam trebao otići na sprovod. Cestovni je promet bio jako slab, ali mi je zapovjednik zdruga, **Kolačević** rekao: "Imamo, desetak-petnaest engleskih zarobljenika, zrakoplovaca, koji su se u okolicu spustili padobranima, i ti ćeš njih odvesti u Zagreb". I tako sam ja s vojnom kolonom otpratio te zarobljenike u Zagreb. Tjedan dana sam boravio u Zagrebu. U to je vrijeme prvi put u ratu pao Gosić, pa sam tako ostao u Zagrebu. Za 14 dana počeli su dolaziti naši iz Like, gdje su bili razbijeni. Reorganizirali smo se u Samoboru. Tada sam iz stožernog stražnika promaknut u čin poručnika, te sam postao zapovjednik satnije. Zastavnik nisam nikad bio, niti sam taj čin ikad dobio, ali sam bio zapovjednik satnije.

* F. IVIĆ: To je jedna od od netočnosti u knjizi Ivana Prusca, ali o tome kasnije.

* M. MARKIĆ: Kako je to došlo u Pruščevu knjigu, ne znam. Zbog događaja na terenu čak ni čin poručnika nije mi bio potvrđen, ali zapovjednik satnije sam bio. I tako smo se kod Samobora u proljeće 1945. pregrupirali i prebacili na položaj u Draganić kod Karlovca. Tu smo branili Karlovac, a partizani su nadirali iz Like. Za vrijeme borbi oko Karlovca došla je zapovijed da se povučemo. Povukli smo se u Jastrebarsko, pa u Samobor. Mi smo još 8. svibnja bili u Samoboru, a zatim smo produžili kroz Sloveniju prema Bleiburgu.

* F. IVIĆ: Jeste li putem imali čarki s partizanima?

* M. MARKIĆ: Mi ne. Borbi nije bilo tako puno, ali je promet bio jako otežan. Kad smo došli pred Celje, u njemu su već bili komunisti, slovenski komunisti. Sa skupinom od 15 vojnika kretao sam se u smjeru Celja i kad smo došli na jedan zavoj u samom Celju, pred nas su iskočili partizani, koji su zatražili da se predamo. Odgovorio sam im: "Mi se predati nećemo". Na to oni: "Pa, dobro, idite, predat ćete se tamo dalje". I tako smo došli u Dravograd. U Dravogradu nismo mogli preko mosta, pa smo produžili prema Bleiburgu. U Bleiburg smo stigli 14. svibnja i tamo smo, sutradan, dobili zapovijed da se odloži oružje, jer da ćemo ići u zarobljeništvo kod saveznika. Tu smo položili oružje i prelazili na drugu stranu kod Engleza, a njihovi su tenkovi bili raspoređeni po cijelome bleiburškom polju. Kad smo prošli prijeko, postrojili su nas u četverorede. Tamo je već čekala jedna divizija jugoslavenskih partizana, a mi razoružani! Vidjeli smo da su nas Englezi izdali: umjesto da idemo u zarobljeništvo, partizani su nas vraćali iz Bleiburga u Lawamünd, iz Lawamünde u Dravograd. To je bila najveća kolona, brojila je oko 70.000 ljudi. U Lawamünd smo stigli uvečer. Sutradan smo došli u Dravograd. Tu smo se malko odmorili i zatim produžili u Maribor. U Dravogradu su nas odvajali. Među nama je bilo još civila, žena i djece, i njih su odvajali. Iduće noći odlučio sam da ne ću živ u Maribor, i dalje u logor. Slučajno sam nedaleko u koloni video jednog poznanika, **Ivanovića** iz Lovinca, i on mi je rekao da tamo ima još jedan naš zvani **Vrakela**, a to je bio vodnik Kovačević. Rekao sam im da kanim

Božidar Kavran u svom uredu u doba NDH

bježati i ponudio da krenu sa mnom. Pristali su. Kiša je padala, pa su partizani stalno bacali rakete i osvjetljivali, a ja sam gledao kamo bi se moglo najlakše pobjeći. Lijevo nismo mogli, tu je bio sve vojnik do vojnika. Desno se svrstao vojnik na svakih 10-20 koraka. Pozorno sam gledao i video jedan poveći šumarak. Odlučio sam se, bilo je oko pola sata do ponoći. Uzeo sam Ivaniševića za ruku, a on se uhvatio za Vrakelu i krenuli smo! Ako nas vide, ubit će nas, ako nas ne vide, proći ćemo. I prošli smo! Došli smo tako do šumara i sjeli. Nije imalo smisla čekati, jer će nas pronaći. Krenemo li lijevo, možemo samo u Dravu. Nitko od nas nije bio bogzna kakav plivač. Odjeću smo skinuli sa sebe i kanili smo samo u gaćama preplivati Dravu, pa ćemo tamo kod seljaka možda dobiti nešto za obući. To je bio jedini način da umaknemo. No, Ivanišević je tada rekao da ne će ići, jer ne zna plivati. Tako smo se rastali od njega oko jedan sat poslije ponoći i prošli kroz taj šumarak. Svoju smo odjeću spakirali i stavili u jedan grm, te se onako goli, u gaćama, spustili u vodu.

* F. IVIĆ: Jeste li ikad poslije čuli za tog Ivaniševića, kako je on prošao?

* M. MARKIĆ: Mi smo, dakle, ušli u Dravu koja je već uz kraj bila duboka oko metar i pol, a na tom mjestu se uz obalu nadivilo nekoliko grmova. Vodnik Kovačević zv. Vrakela, tada je imao oko 35, a ja sam imao 21 godinu. Čim smo ušli u vodu, Vrakelu je uhvatio grč. Radi toga smo morali odustati od preplivavanja, pa smo sve do sutrašnjeg popodneva ostali u

vodi držeći se za grm. Rijeka je na tome mjestu tekla kružno. Razlog smo razaznali tek kasnije, u blizini je bila hidrocentrala. Sat i pol nakon našega bijega, čuli smo kako partizani pretražuju grmlje na obali. Nedugo zatim čuli smo glasove: "A, tu si, banditu!" Začuo se Ivaniševićev glas: "Dvojica su preplivala". On je mislio da smo već preplivali, a mi smo još bili tu. To nas je možda spasilo, jer su obustavili potragu. Njega su odveli i više nikad nisam čuo za nj. Nas dvojica smo se sutradan oko tri, pola četiri poslije podne izvukli iz vode i sjeli u grmlje. Kolona iz koje smo pobegli promicala je pokraj nas cijelu noć, sve do jutra. Mi smo, u grmlju, onako goli, smrznuti, najednom začuli da se netko primiče. Vrakela je bio nervozan, a ja sam mislio da je neka životinja. Najednom, čujemo gdje netko pije vodu. Ustali smo, gledamo, kad tamo jedan zastavnik, Hrvat, vidimo po odori. Zalegao i pije vodu iz Drave. Upitam ga tko je. On nas pogleda, i odgovori: "Ti vidiš tko sam ja, ali tko ste vi?". A mi goli, u gaćicama. Tako smo se sastali i počeli razgovarati. Ispričao nam je kako je bio u skupini koja se sakrila, a u njoj su bili satnik i još tri, dakle, ukupno četiri zastavnika. Ta je skupina bila iz časničke škole. I njih su partizani pronašli, ali se on prikrio u grmlju i tako se spasio, za razliku od ostalih. Nas dvojica i naš novi suputnik smo uvečer, kad se spustio mrak, našli onu svoju odjeću, obukli se i prešli cestu, pa onda krenuli prema Austriji. Kretali smo se cijelu noć kako bismo došli na austrijsku stranu. Kada smo ujutro stigli na austrijsku stranu, otišli smo kod prvih seljaka, tražiti nešto jesti. Tamo su već bili Rusi. To lutanje je trajalo tjedan dana, išli smo od kuće do kuće, malo smo jeli, malo radili, pomagali narodu cijepati drva. Tako smo došli do Klagenfurta, i izmakli iz ruske u englesku zonu. U Klagenfurtu smo našli logor s drugim Hrvatima..

* F. IVIĆ: Kako ste doznali za Kavranovu akciju?

* M. MARKIĆ: Dva mjeseca nakon mog dolaska u Klagenfurt, k meni u logor je došao jedan satnik i predstavio se, razgovarali smo malo. Pita me poznajem li generala Herenčića. Rekoh da ga poznajem, jer smo se upoznali za vrijeme povlačenja, u Jastrebarskom. Kaže on, general bi želio razgovarati s Vama. Pristao sam, pa smo tako skupa otišli do njega. General je stanovao u jednome malom mjestancu u blizini, u Krumpendorfu. Tu smo se sastali i razgovarali. Herenčić mi je

rekao da postoji ideja u najvišem državnom vodstvu, da bi netko otisao u Hrvatsku vidjeti što se događa, jer nije bilo nikakvih značajnijih veza s domovinom. General je pominio da bih ja mogao pomoći. Nakon otprilike tjedan dana sastali smo se general Herenčić, ministar **Artuković, Joso Rukavina** koji je bio šef policije u Zagrebu, i ja. Pitali su me, bih li ja mogao i htio otići u Zagreb. Rekao sam da ću pokušati, i da ću za pratnju pokušati naći još jednog prijatelja. Našao sam tog prijatelja, pa smo zajedno išli provjeriti granicu, gdje bi bilo najbolje prijeći. Tamo sam video da je on neodlučan, i da od zajedničkog puta neće biti ništa. Vratio sam se u Klagenfurt i izvjestio ih da ćemo morati pronaći nekoga drugog. Rekoše mi da imaju jednog zastavnika s kojim su razgovarali i koji je rekao da bi želio ići sa mnom. Tako smo se taj zastavnik i ja upoznali i odlučili ići zajedno.

* F. IVIĆ: Sjećate li se imena tog zastavnika?

* M. MARKIĆ: Da, zvao se Vavra, **Vjekoslav Vavra** i bio je rodom iz Višokog kod Sarajeva. Odlučili smo ići, a do bili smo još i vezu. General Herenčić bio je vjenčani kum jednom poručniku, **Novaku**. Novak je bio njegov vojnik i on nam je dao adresu svoje obitelji, na rijeci Sutli, na samoj slovenskoj granici. Navodno će nam njegov otac i njegova obitelj pomoći da se prebacimo u Zagreb. Vavra i ja smo tada krenuli na put, no to je duga priča. Uglavnom, trebala su nam tri dana do Zagorja.

Tragedija

Kavrana i drugova

Svjedočanstvo preživjelog

Ivan Prusac

Naslovna stranica domovinskog izdanja
Prušćeve knjige

Srećko Rover, jedan od vodiča

Morali smo putovati samo kroz šumu, nikad putem. Po danu se sakrijemo u grmlje, po noći nastavimo. I tako, nekoliko kilometara prije Krapine, naletjeli smo na partizane. Kako više nije bilo moguće kretati se kroz njive i blato, morali smo ići putem. Ja sam išao ispred njega sa samokresom. Dogovorili smo se, ako najđemo na stražu ili nešto, ako nas zaustave, morat ćemo se boriti. Upravo tako se i dogodilo; kiša je pada, naletjeli smo na partizansku stražu. Stražar je bio pod krovom, onako na cesti. Podviknuo je: "Stoj, tko je? Tko ste?" Istodobno je počeo vikati i netko s druge strane. Odmah skočih lijevo, moj prijatelj iza mene. Partizani su zapucali, a ja uzvratio. Netko od njih počeo je vikati da je pogoden. Pobjegao sam. Bjeao sam jedno pola sata bez prestanka. Padao sam i dizao se. Konačno, sjednem da bih predahnuo. Nema nigdje nikoga, nema mog prijatelja, ostao sam sam. [to ču?]

Tu sam se pribrao i malo odmorio, a zatim krenuo, opet prema jugu, prema rijeci Sutli gdje treba uspostaviti vezu. Tako sam putovao tu noć, a sutra ujutro bio sam na Ivančici, gdje sam proveo cijeli dan. Sutra ujutro opet sam nastavio i naišao na rijeku. Po njoj sam se kretao prema jugu te došao skroz blizu Zaprešića. Tek tada sam video da to nije Sutla, nego rijeka Krapina. Dan sam proveo u jednom vinogradu, a navečer sam produžio pješice prema Sutli, prema slovenskoj granici. Došavši do slovenske granice, uhvatio me dan, nisam mogao dalje. Na samoj granici još je bila žica i visoka trava. Tu sam se zavukao preko dana, a sutra navečer pokušao sam naći vezu.

Došao sam u kuću i pitao za obitelj Novak? Tu je bio neki stariji čovjek, mlada cura i momak, te jedna žena. Kad sam ih upitao, je li **Joža Novak** njihov sin, oni su se uplašeno pogledali i odgovorili da jest. Rekoh im da ga poznajem. Bilo im nezgodno, ali su po mom izgledu zaključili da nisam provokator i povjerivali su mi. A Novakov otac se baš prije tjeđan dana bio vratio iz logora, jer je bio, mislim, tabornik. Novakov stric radio je na željeznici i stanovao odmah u susjednoj kući. Pristao je pomoći mi, da zajedno vlastkom dođemo u Zagreb. Ja nisam imao никакvih papira, ali sestra poručnika Novaka, kojoj je moglo biti oko osamnaest godina, na moje pitanje kako nabaviti nekakvu propusnicu, odgovorila mi je da ona nema ništa, ali da ima tata koji je išao popravljati Zub u Zagreb. Ja sam vidjela tu njegovu staru propusnicu, reče ona, ako bi to moglo vama koristiti. Uglavnom, oni su nabavili pisači stroj, a ja sam napisao propusnicu i jajem prenio štambilj s njegove propusnice na svoju. Za svaki slučaj.

Nakon dva dana otisao sam s ovim drugim Novakom, željezničarom, u Zagreb. Na Zapadnom sam kolodvoru sišao s vlaka, nisam htio ići na Glavni kolodvor. Sa Zapadnog kolodvora produžio sam pješice skroz Illicom do trga. Jelačićev je spomenik bio okovan daskama, nekakvim slavolukom. Bio je kolovoz. U Zagrebu sam se smjestio kod rodbine na nekoliko dana. Vidio sam i kupio sve što me zanimalo, pa sam se uputio natrag u Klagenfurt. U povratku je bilo svakakvih zgodila i nezgoda, ali sam se ipak uspio vratiti u Klagenfurt, gdje sam podnijeo izvješće onima koji su me poslali.

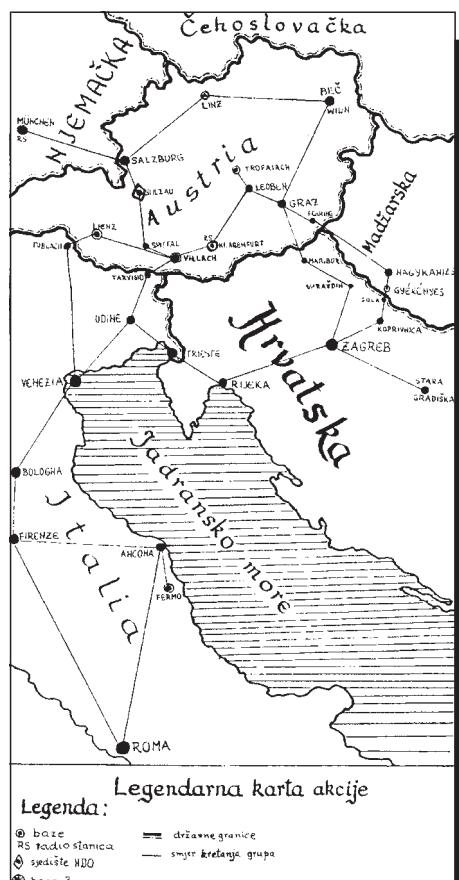
* F. IVIĆ: Kako je teklo osnivanje Kavranove skupine?

* M. MARKIĆ: Mislim da sam bio jedini koji je tada bio u Hrvatskoj, u izviđanju, i donio natrag ono što je zanimalo glavne ljudi hrvatske emigracije. I tako sam ja ostao s njima u Klagenfurtu oko mjesec dana. Tamo je bilo jako teško živjeti, vladala je glad, pa sam odllučio otiti u Italiju. Na put sam krenuo zajedno sa svojim prijateljem **Milom Markovićem**, s čijim sam papirima kasnije otisao u emigraciju. Stigli smo u Italiju, u logor Fermo. Tamo smo se dobro snašli, bili prihvaćeni, i tu smo ostali do Božića 1945. U Fermu sam upoznao druge naše ljudе koji su već znali da sam ilegalno bio u Hrvatskoj. Onda me k sebi na razgovor pozvao **Mime Rosandić**, državni tajnik u

ministarstvu šuma i ruda. I njemu sam ispričao kako sam putovao, što sam vido. On mi je u razgovoru nabacio da oni kane nešto poduzeti, da bi u Hrvatsku možda trebalo otici i pomoći u njezinu oslobođenju, ako se može.

* F. IVIĆ: Da vjerojatno ima još ljudi po šumama...

* M. MARKIĆ: Da. I kaže on, mi računamo na tebe, nadam se da će prihvati ono što budemo tražili od tebe. Uglavnom, već na proljeće pozvao me k sebi i pitao bih li ja bio voljan ići u Austriju. Razumljivo, to sve trebalo je biti ilegalno, bez papira, bez igdje išta. Jer u Austriji je bio glavni predstavnik hrvatske vlade za tu akciju, **dr. Lovro Sušić**, postrojnik ustaškog pokreta. Ja sam onda s dokumentima, s papirima koje su ovi iz Italije poslali, otisao u Austriju kod Sušića u Wolfsberg, gdje je bio prihvativi logor. Sušić je živio izvan logora, ali u logoru je bio čovjek koji je znao gdje je on. To je bio inženjer **Pere Čulumović**. Tako sam predao Sušiću sve što su oni iz Ferma poslali i na taj način sam jednostavno ušao u to društvo. Oni su uvijek računali na mene, te sam dva-tri puta išao u Austriju i natrag. U

Legendarna krta akcije
(iz knjige I. Prusca)

Božidar Kavran

proljeće 1946. dogovorili su se i odlučili da opet odem u Hrvatsku. Ovoga puta sam išao u Hrvatsku, u Liku, sam. Bilo je određeno da bojnik **Ante Vrban** ode u Slavoniju i dalje u Bosnu, dokle stigne. Naša zadaća je bila da još jednom izvidimo situaciju u Hrvatskoj.

Ja sam imao lažne dokumente. Nabavili smo ih preko nekog mladića koji je pobjegao iz Jugoslavije i zadržao legitimaciju. Tu su legitimaciju naši od njega dobili, te je prepravili za mene. Ime i prezime ostalo je isto, samo su skinuli sliku i umetnuli moju, ali to bi mi vrijedilo samo unutar države. Ja sam se tada uputio u Graz i onda na austrijsko-jugoslavensku granicu i preko granice. Kad sam došao nekih desetak kilometara u unutrašnjost, kod Murske Sobote, ukrcao sam se na vlak i vlakom u Zagreb. Tamo sam opet imao staru vezu preko poručnika Novaka. Njegova žena živjela je u Zagrebu. On me zamolio da joj pomognem, ako bi možda htjela doći k njemu u emigraciju. Iz Zagreba sam otisao u Liku. U Lici sam bio dva dana, posjetio mjesta gdje su se nalazili naši. No, tu nije bilo nikakvih većih snaga, male skupine koje su se skrivala više nego išta drugo, borili su se samo ako su morali. Uvidio sam da tu nema ništa naročito, ali kad sam već bio u Perušiću, otisao sam u kuću roditelja moje djevojke i pitao je hoće li ići sa mnom. Ona i njezini roditelji su pristali. Tako sam nju odveo u Zagreb, gdje sam uzeo ženu poručnika Novaka i obje ih preveo u Austriju. Novaku sam doveo suprugu, a vodstvu podnio izvještaj da u domovini nema ništa organizirano. Zbog takvoga negativnog izvješća bio sam po strani neko vrijeme, jer je Vrban rekao da se sastao s križarima u Papuku.

Na proljeće 1947. zbio se slučaj zbog kojeg sam bio u logoru u Italiji zatvoren. **Božo Kavran** je zatražio od svećenika **Krunoslava Draganovića** koji je imao veza u Rimu, da izvadi mene, bojnika **Vukića** i učitelja **Stanića**. Draganović je to učinio, izvukao nas je na slobodu i doobili smo dozvolu boravka od 30 dana u Italiji. U Rimu smo se zadržali u Zavodu Sv. Jeronima. Draganović nam je rekao da, ako želimo, možemo emigrirati, a ako ne želimo, da možemo ići nekamo drugdje. Nije rekao izravno kamo, no mi smo znali što to znači. Odmah sam odlučio da ne ću emigrirati. Jednog dana kaže on Vukiću i Staniću, da je brod u Genovi i da trebaju ići, ako misle emigrirati. Oni su pristali i otišli na brod. Sutradan sam na hodniku naletio na **msgr. Mađerca**, rektora Zavoda, koji me upita kako to da i ja nisam otišao. Odvratih da mi je Draganović rekao kako moram mijenjati papire, jer mene traže kako bi me izručili u Jugoslaviju, dok onu dvojicu ne traži nitko. Na to me Mađerec upitao: "A zašto ste ih bacali s mosta?". Ja sam ga samo gledao, nisam znao kakva su njegova politička uvjerenja. U Zavodu je na službi bio jedan izvanredan svećenik, veliki domoljub, zvao se **Golik**. Uđem kod njega u ured i kažem što mi je rekao Mađerec. Kaže on: "Sinko moj, ima nas svakavih, ne znaš ti to". I tako, sutra se vrate Vukić i Stanić, predomislili se. Ne će ići u Argentinu, hoće negdje drugdje.

* **F. IVIĆ:** Krunoslav Draganović je bio veoma zanimljiva osoba. Recite mi, što vi mislite, je li on znao o Kavranovoj skupini ili je to tek naslućivao?

* **M. MARKIĆ:** On je znao. Znao je sve, samo to nikad nije htio reći. Draganović je bio jako opasan Jugoslaviji koja je s Vatikanom vodila pregovore. Vatikan je, po mom mišljenju, od Jugoslavije dobio jamstva da se Draganoviću po povratku neće ništa dogoditi.

* **F. IVIĆ:** Dobro, vratimo se našoj temi. Vukić i Stanić su odustali od odlaska u Argentinu...

* **M. MARKIĆ:** Ja sam s nekoliko ljudi otišao u Austriju, a Vukić i Stanić došli su kasnije s drugom skupinom. Tako smo stupili u kontakt s Kavranom, stigli u bazu gdje su se skupljali ljudi, od kojih su se neki već prebacili u Hrvatsku.

* **F. IVIĆ:** Vaši dojmovi o Boži Kavranu?

* **M. MARKIĆ:** On je mene poznavao iz onih prvih izvješća i rekao mi je da me treba: "Čovjek koji je dosad bio vodič već mi je dojadio, uvjek navaljuje da hoće ići u Hrvatsku". I nastavio je: "Ja bih htio da ti budeš sljedeći vodič, a njega bih pustio neka se ide boriti". Na to sam rekao: "Došao sam, vi zapovijedajte, a i ja bih isto više volio ići u borbu, nego biti vodič". Mislio sam se prebaciti sa skupinom Mile Markovinovića u kojoj je bio i Rosandić, ali kako me Kavran nije pustio, ostalo mi

Socrealistički slavoluk na Jelačićevu trgu u Zagrebu

je biti vodičem. Kavrana nisam od ranije poznavao, ali zbog svega što sam znao o njemu, moji dojmovi nisu mogli biti bolji. Koliko je bio sposoban organizirati ovakvu akciju, druga je stvar. On je bio intelektualac, a njegovo poštenje i rodoljublje bili su nenađmašni.

* F. IVIĆ: Jeste li poznavali još neke od sudionika akcije?

* M. MARKIĆ: Sve sam ih poznavao. Neke sam znao samo poimence, a četiri

Kavran kao zatočenik OZN-e

petine sam osobno poznavao. To su uglavnom bili časnici i dočasnici. Upoznao sam se s njima u Fermu, u emigraciji, nisam ih poznavao prije toga.

* F. IVIĆ: Rekli ste da ste se u akciju uključili tek negdje pred kraj?

* M. MARKIĆ: Došao sam pred kraj, kad me Božo uključio kao vodiča. Prvi put smo **Srećko Rover, Lojzek** (Pavao Vučetić, op. ur.) i ja provodili jednu skupinu preko granice. Tako sam upoznao put. Drugi put opet smo išli Rover i ja, a nakon toga sam ja sam provodio svoje, a oni svoje.

* F. IVIĆ: Kad prebacivanja s Roverom i Lojzecom, ili kad ste išli sami, jeste li imali dojam da sve teče u redu? Jeste li mogli zapaziti nešto sumnjivo?

* M. MARKIĆ: Ništa se sumnjivo nije moglo zapaziti. Važno je jedno, u ovakvom djelovanju nema se što pričati ili pitati. Dobio si zadaću i imaš je poslušno odraditi. Bio sam spremjan učiniti sve što mi se zapovijedi, prema svojim mogućnostima, i vjerovao sam da sve ide u redu, po dogovoru. Preveo sam ljudi do onoga mjesta gdje su ih dočekali i preuzezeli drugi, a ja sam se vraćao nazad i ništa dalje nisam znao. Ako je bilo pošte ili sličnoga,

ja sam to preuzeo i odnio natrag u Austriju. To je bila kao veza. Imali smo radiostanicu, ali ovo je bila pismena pošta. Prijelaz se odvijao ovako: kad se ljudi dovedu u bazu s druge strane, tamo je čekao neki šumar, ili netko tko je bio najavljen kao naš. Ja bih ušao kod njega u kuću. Ako smo stigli ranije, pričekali smo dok nisu došla druga dvojica iz šume. Oni bi preuzimali moje ljudi i vodili ih dalje. Jednom, dok sam vodio drugu skupinu, malo smo zakasnili, jer se jedan čovjek kretao veoma sporo. Zvao se Šmit, bio je stariji čovjek, blizu 60 godina. Prije povratka u Austriju razdanilo se, a ja sam još bio tamo. Rekao sam našem čovjeku, "vezi", da ne mogu sada van, kako ću preko granice po danu? On kaže da ćemo se snaći. Smjestio me tamo u neko žito, pokraj grmlja i kaže: "Tu budi cijeli dan do navečer, ja će ti donijeti jesti, a onda natrag". Tako sam proveo cijeli dan u tome grmlju. On mi je donio jesti i sutradan sam se vratio nazad u Austriju, javio što se dogodilo. O tome je kasnije, u svome izvješću "kurir u grmu", pisao i onaj bandit **Mate Rajković**.

* F. IVIĆ: Ivan Prusac u svojoj knjizi "Tragedija Kavrana i drugova" govori, kako se Božidar Kavran, vidjevši da je cijela akcija propala, dragovoljno predao u neprijateljske ruke!? Je li to, po Vašem mišljenju i saznanjima, moguće?

* M. MARKIĆ: Božo Kavran nije znao da je itko uhvaćen. Ništa on nije znao dok to Jugoslavija nije objavila preko Novog Sada, no oni su njega tada već imali u svojim rukama. Ništa nije bilo sumnjivo. Mi smo tražili da se netko vrati s terena, ali su oni (OZNA, op. F. I.) uvijek imali neke izgovore i to su odbijali. Najzad je pala kocka da se bojnik **Ivana Gržeta** mora vratiti s izvješćem, inače više nikoga ne ćemo slati prijeko. Oni su prema tome zaključili da više nikoga ne će uhvatiti. Ja sam vodio zadnju skupinu. Prije granice uhvatio nas je lugar, austrijski lugar, i zarobio nas. Bili smo mu sumnjivi, jer se krećemo noću. Imao sam zapovijed da u takvim slučajevima ne smijem pucati, da se jednostavno moramo pokoriti i onda će naši znati što dalje raditi. Kad nas je austrijski lugar zarobio bila je noć. On sam, a nas šest. Kažem ja:

"Dečki, pitam se kako će naši doznati za ovo? Mislim da je najbolje da ja pobegnem, kako bih javio Boži što se dogodilo, ali jedino ako se vi slažete". Složili su se. Pobegao sam, a lugar nije ni primijetio.

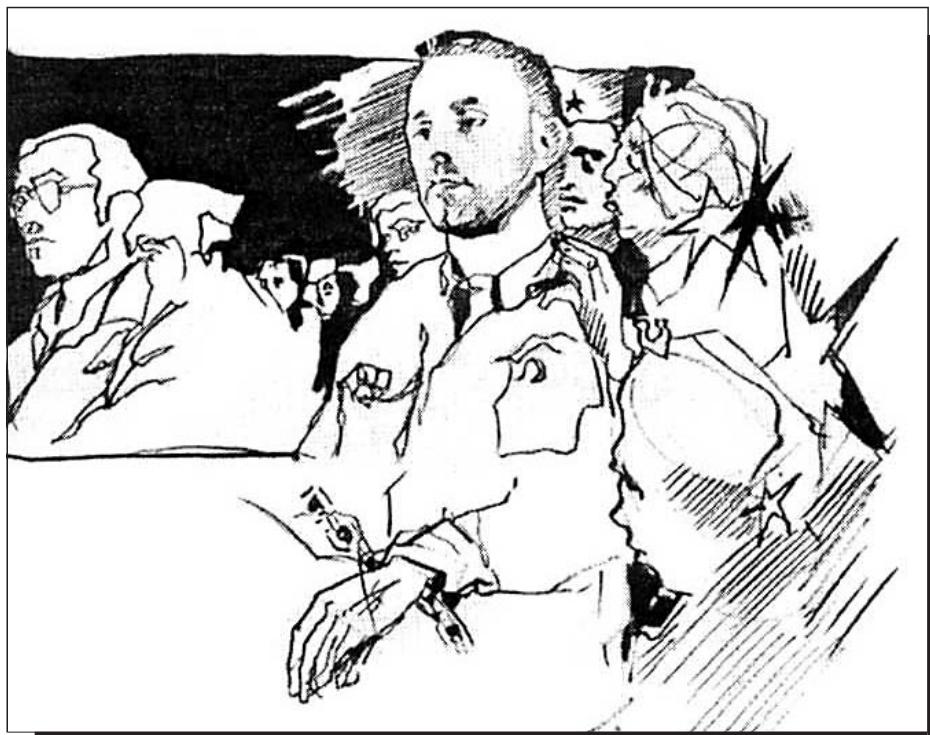
Otišao sam skroz nazad u bazu i javio što se dogodilo.

U međuvremenu lugar je naše predao policiji koja ih je tamo ispitivala. Netko od njih je izdao, priznao gdje je baza. Drugi dan navečer bio sam u zgradu gdje su boravili radnici, sjedio sam uz stednjak, bilo je oko pet sati. Bojnik **Jelinek** i ja smo pričali. Pogledam kroz prozor, kad najednom, austrijska i britanska policija opkolili zgradu! Što sada? Oni uđu u prostoriju koja je služila kao ured. Tu vidim jednog od ljudi iz uhvaćene grupe, zvao se **Majdak**. S njim su bili britanski satnik i tumač. Uletjeli su u ured i Majdak odmah pokaže prstom u mene! Satnik me upita, tko je tu zapovjednik? Također uputa, jesam li vodio ove ljudi? Rekoh da nisam. "Ovaj kaže da si ih ti vodio". "On je lud", kažem ja i okrenem se Majdaku: "Bog te ubio, ja te ni ne poznam, kako možeš reći da sam ih ja vodio?". No, on i dalje tvrdi da sam ih ja vodio. Tumač je bio neki četnik, htio me je udariti, ali je to satnik sprječio. Zatim su svezali šefa našeg logora, mene, i još jednoga koji je u logoru bio zadužen za opskrbu, ukrcali nas u jeep i odveli u Leibnitz. Tamo je uhićena skupina već bila u zatvoru, a ovih drugih 10-15 iz logora, uključivši bojnika Jelineka i **prof. Vidaliju**, pustili su. Tijekom ispitivanja tu se svašta događalo. Bilo je i prijetnji izručenjem. Mene i ovu dvojicu iz logora odvezli su nazad na granicu kako bi nas izručili, doveli nas tamo i nakon kraćeg vremena odvojili nas. Ostadoh sam, nisam znao što se njima dogodilo, a oni ne znaju što je sa mnom.

Mijo Jagarinac: "Došao sam boriti se protiv vas, jer sam zaljubljen u Hrvatsku!"

Uglavnom, mene su ispitivali cijelu noć. Ispitivali me, mučili me. Gola su me svezali na neke opruge u garaži i metnuli mi kantu vode da mi curi u lice, kako bih im ispričao sve što znam. Ispitivao me jedan engleski narednik koji je bio u Grčkoj s partizanima. Ja i dalje ništa ne znam, a on mi prijeti da će me izručiti Jugoslaviji. Kažem ja: "Izruči, pa što." A on meni: "Što ti je zadnja želja?" "Da me ubijete, pa da me ne morate izručiti". On kaže: "Neka te ubiju tvoji". Nakon mučenja koje je trajalo između tri i četiri sata, oko dva po ponoći, odveo me onako mokroga u ured, sjeo na stol, i kaže mi da mu ispričam sve prije nego me izruči. Opet odgovaram: "Nemam ja tebi što ispričati". Kako sam bio sav promrznut, svezao mi je noge lancem za radijator. Mene je polako hvatao drijem, jer sam se mokar i hladan najednom našao pokraj toplog radijatora. No, čim bih malo zadrijemao, već mi baca tenisku lopticu u lice. To mučenje je trajalo cijelu noć. Ujutro oko pet sati engleski narednik se otisao odmarati, ali je u zamjenu doveo austrijskog policajca da on dalje ispituje. I od ovoga ista pitanja, a ja isto tako, ništa ne znam. "Mi smo išli tražiti posao u šumu, ja ne znam šta vi hoćete". Kaže on meni: "Ti si rekao mojim prethodnicima da si bio domobran, nisi ti bio domobran". "Kako ti znaš da ja nisam bio domobran?" "Poznam ja vas dobro, ti si ustaša", a ja ga upitam: "A što si ti?" "Viši austrijski policajac", kaže, "inače sam bio natporučnik njemačke tenkovske divizije. Borio sam se ja u Hrvatskoj, zato znam tko si ti". "O", kažem, "pa gdje si bio u Hrvatskoj?". "Ja sam bio u Kninu, a gdje si bio ti?", pita. "U Gospinu" odgovaram. "Aha, sjećaš li se kad smo vam 1943. došli u pomoć iz Knina?", veli on. Pitam ja njega: "Kako si se ti izvukao?" Kaže: "Bio sam zarobljen u

*Kavran i drugovi pred sudom
(ilustr. akad. slikara Ante Mamušić)*

Kninu i onda su me partizani razmijenili za jednoga svog. Sad sam policajac, jer sam rođeni Austrijanac. No, da ti pravo kažem, ne volim gledati da te ovako muče, pa zajedno smo se borili". Nešto kasnije on izade malo van, a ja ne mogu nikuda, svezan sam. Kad, k meni uđe neka žena, pita me kako sam i kaže: "Znate što, čula sam kako vas je ta budala, engleski časnik, mučila. Recite vi njemu bilo što, samo da vas ne zafrkava". Pitam je tko je, a ona reče da je Slovenka, da joj je muž bio Crnogorac, žandar, i da je sada njihova kuvarica.

Nakon kraćeg vremena ode ona, a vrati se onaj engleski narednik i opet me počne ispitivati. Sjetivši se kuharičina savjeta rekao sam mu: "Znaš što, ne znam puno o tome, ali ono što znam, reći ću ti". On skoči, uzme papir i olovku. On pita, ja odgovaram. I tako je on više od pola sata pisao. Ranije sam bio gladan i tražio čašu vode, no ništa mi nije htio dati. Sad kad je sve napisao, nudi mi jesti. Oko devet sati evo engleskog satnika, onoga koji me doveo iz Leibnitza. Narednik odmah trči k njemu: "Evo, sve, sve je priznao!". Satnik gleda taj komad ispisanih papira, uzme, zgužva ga i baci u koš. "Što je to, ovo nema veze s ničim", kaže satnik. Poslije toga me stavio u jeep i opet u Leibnitz. A druge dvojice nema. Došli mi nazad u Leibnitz, u zatvor, a on će odmah: "Sad ću te suočiti s tvojima". On, tumač i ja sjedimo u uredu i

čujem kako dovode ove moje. Kad su ih doveli unutra, zatvore vrata, i oni se postroje kraj zida. Međusobno su se pogledavali, jer su mislili da sam već izručen, kako su im Englezi rekli. Naredi satnik tumaču da me pita: "Kaži ti meni", veli, "kako ste vi to organizirali te ljudi?" Ja mu odgovorim: "Nisam ih ja organizirao, išli smo se boriti u Hrvatsku protiv komunizma. Sve je dragovoljno". Na to satnik naloži tumaču da pročita neke od njihovih izjave. Njih su cijelo vrijeme tukli, a tumač je sam pisao izjave. Zatim bi ih gurnuo njima na potpis, a u nevolji ljudi svašta potpisuju. "Je li istina ovo što tu piše?" pita me satnik: "Ovo što ovdje piše, čista je laž, oni su svi došli u organizaciju da se bore protiv komunizma za demokratsku hrvatsku državu, a sada neka oni kažu je li istina ovo što piše tu, ili ovo što ja kažem". Svi su potvrdili da je istina sve što ja kažem, a ne što tamo piše. Na to ih engleski satnik sve pošalje vani, na hodnik.

Oni izađu, a ja ostanem. Satnik izvadi "Vjesnik", i tad sam prvi put saznao da je cijela akcija propala. Gledam i ne vjerujem. U "Vjesniku" slike uhvaćenih! Ispričala sam mislio da je sve to neko podmetanje, pa gledam kad je tko uhvaćen. Piše: "Božo Kavran uhvaćen", a ja gledam kada. Nakon što sam ja već bio uhičen, preveo ga je Lojzek. Tada sam shvatio da je istina. U životu sam uvijek bio priseban, ali tog trenutka sam zamalo pao u nesvijest.

Vjekoslav Blažeković

Nakon toga strpali su nas u zatvor, gdje je svaki dan uslijedilo ispitivanje, a ponekad i batine. Tako je to trajalo oko tri tjedna. Onda nas prebase u Graz, u glavno zapovjedništvo britanske vojske. Jugoslavija je znala za nas, te je neprestano tražila da nas se izruči, ali Englezzi su se, zbog njima znanih razloga, predomislili i nisu to bili voljni napraviti. Njihov odgovor je bio da smo mi u zatvoru radi krijumčarenja karata za hranu, bonovima. Zatim su nas predali austrijskoj civilnoj policiji. U zatvoru smo proveli sedam mjeseci, a onda su nas izveli pred sud. Osuda je bila veoma mudra – zatvorene su nas držali sedam, a osudili na šest mjeseci – pa smo odmah pušteni van. Na sudu je bilo sve kako je Jugoslavija rekla, ali nas više nije bilo. Kud koji, mili moji!

* F. IVIĆ: Kako ste otišli u Kanadu?

* M. MARKIĆ: S ovim je slučajem bilo završeno. "Akcija 10. travanj", ili "Kavranova akcija" propala je. Ljudi su se razbježali. Tada sam donio odluku da nemam više što tražiti u Europi, premda sam uvijek govorio, da se potopi brod koji će mene voziti u emigraciju. Ali nije bilo druge. Po izlasku iz zatvora boravio sam u Klagenfurtu, u logoru. Radio sam u šumi i tako je došla pedeseta. Tad se javim za odlazak i prime me. Nisam im rekao da sam zbog akcije neko vrijeme bio u zatvoru. Naime, kad su se naši prebacivali preko granice svi su ostavljali novac i dokumente u bazi, ako nekome zatreba. Tako sam i ja po dolasku iz Italije pregledao njihove papire i nađem dokumente prijatelja Mile Markovinovića, koji je sa mnom bio u vojsci. S obzirom na to da nisam imao nikakvih dokumenata, uzeo sam njegove, stavio svoju sliku, i tako sam postao Mile Markovinović. Prigodom ranijeg ispitivanja engleskog satnika, u "Vjesniku" su objavili imena svih uhvaćenih u Kavranovoј akciji. Među njima je i Mile Markovinović (uhvaćen s X. skupinom 15. travnja 1948., op. F. I.). Pita me satnik: "Kako to, ti si Mile Markovinović ovdje, a tu piše da je Mile Markovinović u Zagrebu, u zatvoru?" Kažem ja njemu: "Pa, i u Austriji najvjerojatnije ima nekoliko tisuća Hansa Mayera!"

* F. IVIĆ: Kako ste onda postali Mile Markić?

* M. MARKIĆ: To je prezime u Kanadi predugo za engleski izgovor. Svagđe ga je trebalo sricati, tako da su ga od Markovi-

nović obično pretvarali u Marko Vinović. Stoga smo žena i ja jednoga dana odlučili promijeniti ga, ali da ipak ostane hrvatsko. Kažem - Markić. Zatim se s tim imenom i prezimenom išlo na sud i tako sam legalno postao Mile Markić.

* F. IVIĆ: Kako i kada ste se politički aktivirali u hrvatskoj emigraciji?

* M. MARKIĆ: U hrvatskim krugovima bio sam dosta poznat nakon "Akcije 10. travanj". Za Kavranu su svi znali, to je bila senzacija, samo su nas tri-četiri preživjela. Razumljivo, ja sam uvijek bio za ustaški pokret i mi smo svi bili jedno, sve do 1954. godine. General Luburić je bio u Španjolskoj kao vojna osoba, a predsjednik vlade, Kulenović, boravio je u Siriji. Poglavnik se smjestio u Argentini. Prikupilo bi se nešto novaca i slalo se po-glavniku. Luburiću se nikad nije slalo. I mi smo bili kao ustaše, svi smo trebali biti jednaki. Zapravo, Luburića nisam nikad volio. Sjećam se jednog slučaja u Gospicu, 1944. Kroz Gospic je prolazila vojska iz Maksove "Obrane", na otok Pag, po sol. Išao sam s bojnikom Kolačevićem ulicom. S druge strane nailazio je vodnik iz kamionske pratinje. Kad smo se mimošli, oni nisu pozdravili. Bojnik ih zaustavi i kaže: "Vodniče, niste pozdravili", a ovaj odgovara: "Mi u Obrani nikoga ne pozdravljamo". Ta mi se bahatost gadila. Zato ni Maksa nisam volio.

Moj se odnos prema njemu kasnije promjenio. Došlo je do sukoba i sporova u emigraciji, uglavnom oko prevlasti i utjecaja. U tim su se raspravama potezale i priče o sudbini Kavranove akcije. General Luburić je štitio Srećka Rovera. Rovera su napadali da je izdajica, jer je i on vodio ljudi u šumu. To je došlo do Maksa, a on kaže: "I o meni Jugoslavija govori da sam zločinac. Valja raspraviti o tome je li Rover nešto skrivio, a ne da se blato samo tako baca na čovjeka. Ali ne žele oni raspravljati." U Torontu su se skoro svake nedjelje održavale sjednice zbog toga. Tako sam i ja na jednoj sjednici morao svjedočiti o onome što znam. Izađem tako na pozornicu i kažem: "Ljudi Božji, evo, govore da je Rover izdajica, jer je prevodio ljudi. Ja sam ih isto tako prevodio!" Pita me Maks: "Pa je li tebi itko išta prigovorio". Odvratih: "Nije, jer nemam novaca i ništa ne odlučujem, a on odlučuje, i zato vjerojatno ne valja. Sve je to bilo u novinama, u 'Obrani'. Sve kako je bilo. A Srećko je napravio izvještaj na oko 20 stranica i razaslao ga svima."

Općenito je poznato kako su u svome pobjedičkom pohodu partizani «oslobađali» života mnoge hrvatske dodoljube, pa bi se moglo reći da je ta priča već ispričana i da se nema što nova kazati. No, zapravo svaka od malih, pojedinačnih priča ne samo dopunjuje opću tragičnu sliku, nego i sama za sebe predstavlja poseban životni roman kojega valja isprijevit i uvijek iznova ponavljati. Valja pamtitи svoju prošlost da je ne bismo ponovili u budućnosti; valja doznavati istinu o prošlosti kako nas ne bi u sadašnjosti i u budućnosti omalovažali i ucjenjivali.

Učitelji bačeni u jamu

Kao da četnička zlodjela u Gatima i poljičkoj krajini nisu bila dovoljna, krvavi partizanski srp kosio je i u Omišu i omiškoj okolici. Dvanaestog dana mjeseca rujna 1942. partizani su,

Ivka i Ivan Tomač

bez suda i osude, u mosorsku jamu Velika Gmajna bacili jeseničkog učitelja **Zvonimira Šaru** i njegovu suprugu, također učiteljicu, **Miru rođ. Kaštelančić**. Zvonimir Šare, rodom Šibenčanin, učiteljevac je u Jesenici, a sva se njegova krivica svodila na to da je, uoči rata, u školskome imeniku nazine predmeta *geografija i istorija* preimenovao u zemljopis i povijest, a srpskohrvatskoslovenački nazvao hrvatskim jezikom. Dovoljno da životom plati i on i supruga mu. Iza njih je ostalo četvoro malodobne djece: **Ante Tonči, Mercedes, Vjera i Zvonimir**. Ubojice se nisu opterećivale dječjom sudbinom. Naprotiv, siročad su olakšale još i za roditeljsko posude i

SMRT U MOSORSKIM JAMAMA

pokućstvo smješteno u školskoj zgradi u Jesenicama.

Istoga dana u jamu je bačena i **Ivka Tomaš**, majka petoro djece, **Marice** (1922.), **Palme** (1926.), **Petra** (1928.), **Stipe** (1930.) i **Emilije** (1941.). Ivka rođ. Markovina, rodom je iz Tugara, a u trenutku smrti imala je nešto više od 45 godina. U poljičkim je selima ostala upamćena kao izučena babica, zahvaljujući čijem je trudu smrtnost djece pri porodu bila znatno smanjena. Odgojena je u hrvatskoj i katoličkoj obitelji, a takva je svoja uvjerenja širila među poznanicima i prenosila u vlastitoj obitelji. Njezin muž **Ivan** spadao je u imućnije seljake, a vrijedio je za dobra drvodjelju. Oboje su, kao i velika većina poljičkih Hrvata, proglašenje Nezavisne Države Hrvatske dočekali s oduševljenjem. Taj je događaj rastužio samo nekolicinu jugoslavenskih unutarista i šaku komunista, među kojima se isticao kasniji partizanski odbornik **Bože Relić**. Za nj će se, na opće čuđenje, udati Ivanova sestra **Ana** koja će u cijelosti prihvatići muževljeve političke nazore, bez obzira na to što će Bože mnoge jeseničke obitelji tijekom rata i posebno nakon njega zaviti u crno.

Iako hrvatski rodoljubi, Tomaševi ni nakon proglašenja NDH nisu sudjelo-

Piše:

Josip ŠARE

vali ni u kakvim političkim kretanjima. Zato nije posve jasno koji su motivi vodili Ivkine ubojice da je u rujnu 1942., kad se vraćala iz Zagreba, gdje je na školovanje odvela sina Petra, zarobe i povedu prema Mosoru. U selu Sitno ostalo je upamćeno da su je vodili po danu i da su svoj čin objašnjavali političkim razlozima. Ko-jima, nitko ne zna. No zna se, da su je 12. rujna doveli na Mosor, na rub jame Velika Gmajna. Živoj su joj odsjekli prsa i onda je takvu, izmrcvarenu ali još ivu, gurnuli u jamu. Ali, Ivka se uspjela uhvatiti za neku granu. Jaukala je od bolova i pitala što će biti s njezinom petorom djece.

Možeš se ženiti! Žena ti je mrtva!

Među partizanima je na trenutak zavladaла zbuđenost, ali je neodlučnost prekinula **Palma Amižić rod**. **Lolić**, istaknuta žrnovnička komunistička aktivistica. Ona je podviknula na svoje drugove: «Što se bojite! Gledajte kako ћu ja to uraditi!» Prišla je jami i odgurnula Ivku u ponor.

Ova tragična pripovijest time ne završava. Partizani su pustili glasinu da je Ivka odvedena u Mosor radi svoga poznавања osnovnih medicinskih tehnika. Možda su je doista radi toga i pokušali oteti i silom odvesti? Bilo kako bilo, takav je glas došao i do njezina muža Ivana, koji ju je idućih tjedana i mjeseci nastavio tražiti i raspitivati se za nju. Bio je uvjeren da je živa, jer mu nitko nije kazao da je bačena u jamu već drugi dan po otmici. Tako je jednom prigodom na Višaku, predjelu između Sitnoga Gornjeg i Sitnoga Donjeg, susreo političkoga komesara Mosorskoga partizanskog odreda, **Tadiju Mihanovića**, rodom iz Žrnovnice. Pitao je Tadiju što mu je sa ženom.

«A što me to pitaš? Možeš se slobodno ženit! Ivka nije živa!», odvratio je komesar.

Godinu i pol nakon smaknuća majke, partizani su se 12. veljače 1944. odlučili obračunati s već okopnjelim ocem. Ivana su zarobili i poveli prema jami u Mijanića docu. Na putu su sreli Tadiju Mihanovića koji je hladnokrvno promatrao izubijanoga i okrvavljenog Ivana Tomaša. Uznik je molio da mu odsijeku i ruke i noge, samo neka ga vratiću koja su već izgubila majku. Ubojice se nisu smilovali. Mihanović je zapovjedio **Anti Marinu zv. Pobre**, rodom iz Privora ponad Korešnice, da Tomaša odvede do jame i ubije. Tako je i bilo.

Neki od partizana koji su u ovome zločinu sudjelovali, pokajali su se za svoje zločine i preživjelima prenijeli svoje svjedočanstvo. I Marin se puno godina kasnije obratio: na koljenima je lizao oko žrnovničke crkve i glasno okajavao to što je ubio mnoge nedužne ljudi. Pred sami početak Domovinskog rata skupina je speleologa iz mosorske jame Velika Gmajna izvukla na svjetlo dana četiri kostura. Predani su policiju u Žrnovnici. Tamo im se izgubio svaki trag. Tipično hrvatski.

Komemoracija na Mosoru na mjestu zločina

RATNI ZLOČINI NAD HRVATIMA U ODESI 1916. (II.)

U slučaju hrvatskih ratnih zarobljenika, **Očak** tvrdi da je **Heruc** dobivao obavijesti iz logora od **Mariona i Pekle**. Nezadovoljnici su slali svoje dopise Herucu i društvu Križanić. Istraga korpusne komande pribavila je neka pisma u kojima je Marion pisao da nije došao služiti srpskoj stvari već radi "naše ideje", a potporučnik **Ličinić** poručuje 9. ožujka 1917. svima da "begaju iz Korpusa" jer su "Srbi jednaki neprijatelji kao i Nijemci."¹⁹ Spomenuti potporučnik **Ćopić** je javljaо Hrvatima „da su im se kolege Srbi pretili daće ih poklati i bombardama razneti.”²⁰ Heruc se tako vrlo dobro upoznao sa srpskom diskriminacijom hrvatskih zarobljenika. Društvo Križanić je zbog toga izdalo posebni memorandum, u kojemu se ukazalo na pogreške pri osnivanju korpusa: nametanje srpskog nazivlja, prevlast srpskih oficira i nasilna mobilizacija. Zatraženo je osnivanje ruske istražne komisije i obustava slanja vojnika u Odesu te preimenovanje korpusa u jugoslavenskom duhu te uvođenje ruske vojne komande. Zapovjednik I. srpske dobrovoljačke divizije general **Mihajlo Živković** osudio je memorandum, iako je **Potočnjak**, kao predstavnik Jugoslavenskog odbora, priznao da su u korpusu počinjena nedjela. Živković je osudio Heruca da špijunira za Ruse i da želi ostvariti austrijske težnje "koja je je zapečaćena u političko-nacionalnom programu frankovačke hrvatske stranke."²¹ Za Potočnjaka je pak uvijek bio glavni cilj Korpusa rušenje Habsburške Monarhije. Međutim, on je video kao velike protivnike te zadaće germanofilske i austrofilske elemente u kabinetu vlade **Borisa Vladimirovića Sturma** (vlada od veljače do studenog 1916.) u Rusiji u koje je ubrajao i Heruca. Uz njih je optužio ruske Nijemce i Židove da rade protiv jugoslavenske ideje, odnosno da podržavaju opstanak austro-ugarske države.

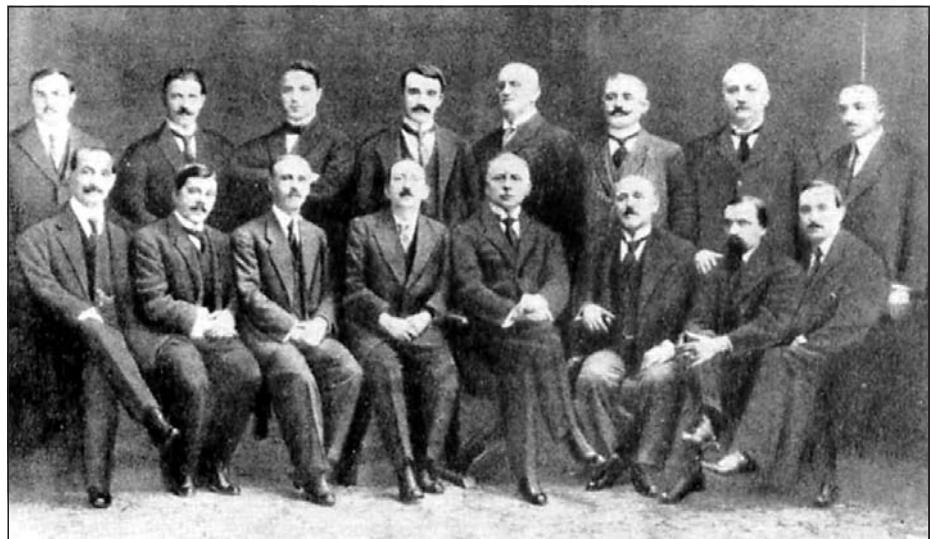
Piše:

Dr. Stjepan MATKOVIĆ

Utjecajna češka povjesničarka **Milada Paulova**, koja je tendenciozno pisala u korist jugoslavenske ideje, optužila je Heruca da je "pustolov i oruđe russkih slavjanofila i da je njemačkog porijekla."²² Međutim, ona je zaključila da je Heruc radio "za samostalnu Hrvatsku", za razliku od Jugoslavenskog odbora koji je težio

voljačkom korpusu", Heruc je zatražio od ruskih vlasti da zaštite ugrožene živote zarobljenih vojnika. Oktobarska revolucija prekinula je te sukobe.

Kakav je bio put Prve dobrovoljačke divizije nakon njezina ustrojavanja? Ta je postrojba bila poslana iz Odese na tzv. rumunjsku bojišnicu, gdje je imala velike gubitke u Dobrudži u borbama s Bugarima. Potočnjak je ustvrdio u vezi te epizode, zadojen svojim jugoslavenstvom, da "izgiba kadar budućnosti naše rase." No, kad je na red došlo pokretanje druge dragovoljačke divizije, Potočnjak je sve više počeo sumn-

Jugoslavenski odbor 1916.

ujedinjenju Hrvata sa Srbijom.²³ Heruc je zajedno sa Slovencem **Tumom**, koji je radio isto tako u Petrogradu, lobirao protiv sjedinjenja Hrvata i Slovenaca sa Srbijom. U ožujku 1916. obratili su se **Aksakovu** radi zbrinjavanja zarobljenika.²⁴ Kasnije su osnovali u Moskvi društvo "Jugoslavija", koje je na papiru propagirala ideju federalnog jugoslavenstva i panslavizma. Pristaše sjedinjenja Hrvata sa Srbijom i dalje su smatrali da je Heruc ostao "separatist". Kad se započelo sve više zaoštravati pitanje odnosa između Hrvata i Slovenaca te srpskih oficira u "Srpskom dobro-

jati u dobre namjere srpske strane. O tome nam govori njegovo opširno isticanje raznih neprihvatljivih i sve učestalijih pojava. On spominje neke povjerljive akte, u kojima se tražilo da časnici iz Austro-Ugarske budu "preradjeni u srpske vojnike Velike Srbije". Navodi i Naredjenje br. 312 od 15. studenoga 1916. o kažnjavanju vojnika. Ukazuje na dezertiranja Hrvata zbog fizičkih tortura i vrijeđanja (izrazi: "marva", "gamad", "djubrat", "austrijske svinje"), a hrvatski časnici nisu bili izjednačeni u pravima sa srbijanskim oficirima koji su došli s Krfa. Da bi pojasnio

19 Jugoslovenski dobrovoljci u Rusiji 1914-1918, priredio dr. Nikola Popović, Beograd 1977., str. 230.

20 Bogumil Hrabak, „Jugoslovenski revolucionar Vladimir Ćopić u Rusiji (1916-1918)”, u: Život i djelo Vladimira Ćopića, Rijeka 1978., str. 54.

21 Isto je general Živković imao potrebu tumačiti „istorijska fakta” o Hrvatima da bi objasnio izvore sukoba u Odesi. Tako je prema njemu pozitivna strana u hrvatskoj povijesti jedino narodnjačka skupina koja je „tražila naslona u slobodnoj Kraljevini Srbiji koja je kao 'Pijemont' svega Južnoga Slovenstva i sama težila tome /.../” Navod iz: Jugoslovenski dobrovoljci, str. 226.

22 Milada Paulová, Jugoslavenski odbor, Zagreb 1925., 30, 43.

23 Isto, 30.

24 I. Očak, Hrvatsko-ruske veze, str. 123-124

odnose Potočnjak je prepričao jednu priču. Neki Rusi nisu razumijeli razlike između Srbijanaca i dragovoljaca iz austro-ugarske vojske, pa su im Srbi objašnjavali: "Mi – oficiri iz Srbije, mi smo heroji, a ovi drugi su austrijski robovi."

Svjedočanstva o zločinima

Jedno od glavnih izvorišta sukoba bilo je pitanje uprave. Dualizam uprave Odreda trajao je do dolaska srbijanskih oficira u travnju 1916., na čelu s pukovnikom **Stevanom Hadžićem**. Odred se počeo nazivati isključivo srpskim, a dragovoljački časnici su imali puno manje plaće od Srbijanaca. U početku s javio pokret pristaša "narodnog jedinstva" na čelu s dr. **Stjepanom Batonom**, ali im je major **Kovačević** zaprijetio da će ih "noć pojesti." U spomenici Jugoslavenskom odboru od 2. rujna 1916. dr. Baton, uz **Stjepana Piškulića, Dragutina Grujića** i drugove izjavljuje da im je načelnik štaba divizije major **Maksimović** izjavio da ih treba „vješati, strijeljati i da im ne treba Hrvata“. Komandant divizije pukovnik Hadžić smatrao je Batona (koji je prije rata bio "naprednjak" i pristaša projugoslavenske nacionalističke omladine, a tijekom rata je bio zarobljen u Galiciji) i drugove rasadnicima razdora i "frankovcima". Govorilo se među srpskim oficirima da su Hrvati "Franjini

Odesa

robovi". Svi su optuženi bili vraćeni u rusko zarobljeništvo.

Druga je afra bila vezana uz polaganje zakletve.²⁵ Preko noći se tražilo potpisivanje prisege. Kako je glasila prisega? Što se potpisivalo? "Izjavljujem da dobrovoljno stupam u srpski dobrovoljački Odred, da time mogu doprinijeti oslobođenju i ujedinjenju Jugoslavena." Ali, tvrdi Potočnjak, komandant III. puka major **Pavlović** davao je i drugi formular s dodatkom "da pripomognemo oslobod-

jenju jugoslovenskih zemalja i njihovom pripojenju kraljevini Srbiji".²⁶

Potočnjak nam ostavlja podatke i o daljem tijeku povijesti "Dobrovoljačkog korpusa". Sa dubokim žaljenjem je utvrdio da se ništa nije poduzimalo da se ispravi što ne valja i sprječi zlo. Mnogi Hrvati nisu htjeli ući u korpus, jer nisu znali što će biti s Habsburškom Monarхијом, gdje su im bile obitelji. Potočnjak je ustrajavao da Korpus bude obilježen idejom jugoslavenstva. Komandant korpusa **Mihajlo Živković** podnio je formalno zahtjev da se korpus nazove jugoslavenskim imenom, ali je srpska vlada to odbila jer je to politička stvar. Oni, kojima je bilo odvratno hrvatsko i slovensko ime počeli su obrađivati pojedince za drugu diviziju:

*"Ko se nije smjesta oglasio i pristao na to da ga se bez ikakva objašnjavanja uvede u dobrovoljačku diviziju, bio je bijen i šamaren, čašćen šakama, čizmama i kundakom, a kada se time nije uspjelo, bili su mučeni gladom. Neki od obradjivača učinili su taj posao vrelom svog dohotka, te su otimali ljudima što su imali. A napokon, i nakon svega toga i poslije svih tih i takih prepiranja, ljudi su, i bez njihova saglašenja i bez objašnjavanja, udjeljivani u čete i na silu proglašavani dobrovoljcima."*²⁷

Nadalje, Potočnjak svjedoči da je video mnogo "friških modrica". Unosan posao

PRILOZI:

1. "Molba oficira-dobrovoljaca Hrvata i Slovenaca "Srpskog dobrovoljačkog korpusa" od 11. aprila 1917. ministru rata g. Gučkovu

Radi uzroka, koji su izloženi u priloženom memorandumu komesaru privremene uprave u Odesi, članu Državne dume /sabora/ L.A. VELIHOVU istupilo je iz Srpskog dobrovoljačkog korpusa 21 oficira Hrvata i Slovenaca, moleći da ih se primi u rusku službu.

Rješenjem Glavnokomandujućeg 6 oficira, koji su učestvovali u bojevima u Dobrudži primljeni su u rusku armiju, ostalih 15 upućeno je u Kijev u Češko-slovačku četu. Međutim time nije riješena kriza S.D.K-a, jer većina oficira, kao i vojnika I. i II. divizije Srpskog dobrovoljačkog korpusa /hrvatske i slovenske narodnosti/ ne žele zbog istih razloga takođe ostati u korpusu.

Zato mole oficiri pomoći ministra u rješenju tog pitanja, odnosno:

1. Da svi oficiri Hrvati i Slovenci, ako žele mogu stupiti u rusku armiju.
2. Da se opozve rješenje po kojem bi oficiri, koji nisu učestvovali u bojevima u Dobrudži moralni stupiti u Češko-slovačku četu, pošto ista ima čisto češko-slovački karakter.
3. Ujedno mole ministra, da riješi sudbinu 42 junkera Hrvata i Slovenaca, koji su istupili iz škole rezervnih oficira S.D.K. zajedno sa svojim oficirima, te se nalaze u sabirnom centru Odeskog sreskog vojnog načelnika.
4. Pitanje nekoliko tisuća vojnika hrvatskog i slovenskog porijekla, koji su prisilno sutpili u redove S.D.K-a takođe zahtjeva rješenje. Trebalo bi formirati komisiju sastavljenu od ruskih oficira i provesti glasanje među vojnicima, da li žele

25 Potočnjak, n. dj., 118.

26 Potočnjak, n. dj., 121.

27 Potočnjak, n. dj., 163.

Vili Marion 1915.

bile su grabeži golorukih zarobljenika. Žrtve su bile postavljene pred dilemu je li im draža glava i rebra ili džep. Žalio se šefu generalnog štaba, ali on mu je prvo rekao da će zabraniti takvo postupanje, ali ga je kasnije uvjерavao da je bio krivo informiran. Potočnjak je objasnjavao generalu da će to imati loše posljedice za korpus i opću narodnu stvar jer se ne mogu "pod moraš novačiti vojnici."

Nastavljaljalo se s teškim zlostavljanima. Protiv volje ih se uvrštavalo u čete dopunskog batajona. Navodi nove slučajeve:

*"U jednoj baraki nalazili su se od 4 do 7. oktobra zarobljenici, dodijeljeni 10 četu dopunskoga batajona koji se nijesu htjeli obući u uniformu. Bili su to u ogromnoj većini Slovenci, ljudi inteligentniji koji su samu stvar shvatili, i, donekle se zagrijavali za nju, ali su ipak imali stanovite skrupule. Kad je nas nekoliko oficira zašlo medju njih, počeli su se polagano javljati u dobrovoljce i stvar bi bila pošla najboljim putem da se nije noću 'rasprelo što se danju sprelo'. Svake se je naime večeri, čim se je smrklo, uvaljavao u tu baraku narednik tada kod 1. čete dop. bat. S. M. s nekoliko izabranih perjanica, lupao nemilosrdno desno i lijevo šakama i kundacima, grleći im šokačkog i kranjskoga Boga i upućivali ih da će im to biti 'kruh svagdanji' kad Srbin zagošpodruje u njihovu domu."*²⁸

Nijedan od nekoliko tisuća zarobljenika, što su „vraćeni u pljen” nije otišao bez „poputbine”, koja se sastojala od dobre doze batina.

I tada dolazi do vrhunca zločina. Podsetimo da su svi zarobljenici (Potočnjak ih naziva „vojnopoljci”, što dolazi od ruske riječi *voenoplenij*) iz austro-ugarske vojske bili po odredbi ruske vojne vlasti slani u Odesu. Većinu se zatim na silu proglašavalo „dobrovoljcima”. Oni koji su odbijali stupiti u nove postro-

jbe, svjedoči Potočnjak, „preparirani su kundacima, nogama, rukama i batinama, mučilo ih se gladju, a, na žalost, i oduzimalo im se robu i novac. /.../ Vrhunac terora se zbio, 23. listopada 1916., na Kuljikovu polju neki otkazali posluh i odbacili oružje, u kasarni je osvanulo 13 leševa.” Prema istom svjedoku, dragovoljački časnici iz austro-ugarske vojske, koji su bili isključeni iz operativnog dijela službe, primirili su revolt četa. „Neposlušni” su popustili i vratili se u vojarnu, ali još iste večeri postrijeljano je 13 dobrovjoljaca.

Kasnije Potočnjak ponovo osobno viđa slučajeve torture. Pred njegovim očima uboden je jedan oboružan, stariji i slabiji Hrvat. Kad je nasilnog srpskog vojnika pitao Potočnjak kako se zove, on mu je odgovorio da je „komita”. Prilike su postale „podivljale” u Korpusu. Uskoro je korpusni brigadir zabranio i pohađanje katoličkih crkava, čime je javno označio svoju orientaciju. Tom je epizodom Potočnjak zaključio svoje zapise iz ruske emigracije, koji su ostavili dovoljno autentičnih podataka da možemo zaključiti kako su srpski vojnici kršili prava hrvatskih zarobljenika u Odesi.

Slično Potočnjaku, i Ante Mandić, drugi predstavnik Jugoslavenskog odabora u Rusiji, u pismu **Hinku Hinkoviću** iz studenoga 1916. godine ostavlja sljedeći zapis:

„Stvaranje odreda je po sebi veoma ozbiljna stvar, u kojoj se radi o životu

ostati u Korpusu ili ne. One koji ne žele ostati ili treba otpremiti natrag u ropstvo ili treba organizirati radničke grupe pod vodstvom oficira Hrvata i Slovenaca, koji su nesposobni za aktivnu službu u vojsci. Ovo drugo rješenje bi bilo svakako bolje.

Ujedno oficiri mole, da se molba što prije riješi i provede, pošto su u Korpusu Hrvati i Slovenci izloženi teroru Srba, koji ih prisiljavaju, da prime srpsko državljanstvo /što je u suprotnosti s principima međunarodnog prava/, ne bi li ih tako onemogućili izaći iz Srpskog korpusa. Pa i sve veći broj dezertera Hrvata i Slovenaca iz Korpusa ukazuje na hitnost rješenja.

2. MEMORANDUM

junkera škole rezervnih oficira /hrvatske i slovenske nacionalnosti Srpskog dobrovoljačkog korpusa /S.D.K./ od

27. marta 1917., kojim mole da ih se primi u redove slavne ruske vojske.

Slovenci i Hrvati su došli u redove Srpskog dobrovoljačkog korpusa u želji da pomognu oslobođenju svih Hrvata, Srba i Slovenaca i ujedinjenju u jednu federalativnu državu u kojoj bi bile ravnopravne sve nacionalnosti i vjere. Međutim, umjesto ispunjenih nadanja, oni su doživjeli teška razočaranja, uvidjevši, da „srpska rasa” želi načiniti „Veliku Srbiju” ne priznavši druge nacionalnosti.

Oni su imali prilike vidjeti u školi, kako su ti zastupnici egoističkih srpskih težnja nepristupni velikim slavenskim idejama, čak su neprijatelji sadašnje velike Rusije oslobodeljice, zaštitnice malih slavenskih naroda. Tako je u februaru i martu načelnik škole rezervnih oficira S.D.K. major Jeremija Stanojević održao govor u kojem žali za starim carskim režimom, jer da od novog režima ne će biti mnogo koristi, pogotovo što se predstavniku istog Miljukovu pred nekoliko godina desio nemio slučaj u Beo-

28 Potočnjak, 167.

drugih, koji se u nas pouzdaju. A još ozbiljnija je ona kraj današnjih prilika. Meni se čini, da je naivno misliti, da može naš jadni odred u ovoj borbi mili-juna, pružiti kome god esencijalnu pomoć, ili dapaće ostvariti naše težnje: meni je jasno, da će se ove ispuniti, samo ako bude to interes velikih sila, a ako bude taj interes, ostvarit će se bez obzira na to, da li se par tisuća naših vojnika sada za Rumuniju tuče ili ne. Zato sam ja odlučno protiv toga, da se naši dobrovoljci sakupljaju u takove svrhe. Još više: ja sam mnijenja da Odbor nema ni najmanje pravo, da lako umno stavi na kocku život tolikih zemljaka, ako nema apsolutnih garancija, da će korist, koju će opća naša stvar imati, biti dostatan ekvivalent za gubitak ovih naših života. U Odesi počinjen je nad odredom zločin, inače se ne mogu izraziti. A ako Odbor i dalje ostane kod svoje dosadašnje taktike prema njemu, to je jasno, da postajemo i mi svi direktni sukrvici tog zločina. Meni se čini smiješno, da se prepusti odred, koji imade izrazito političko značenje, sasvim u ruke vojnika, koji mogu biti ili ne biti političari. Odbor bi se morao pobrinuti, da dobije stanoviti upliv na sve ono, što se u odredu događa, da imade svoje ljude na Krfu kod vlade te da se uopće stvori takovo stanje, kod kojega ćemo i mi i naši dobrovoljci imati uvjerenje, da nijesu predani vojničkim oblastima kao prosto puščano meso. Koliko god mi je teško to kazati, moram reći, da

mi dolaze katkada u glavu stanovite misli i isporedbe, koje nijesu laskave za današnje naše stanje i za naš rad. Sve te stvari moraju jednom već prestati. Ili smo dorasli našoj zadaći, ili pak nismo. Trećega nema. /.../ Savjest me muči, kad pomislim na ono što se dogodilo i čemu sam bez sumnje ili jednim ili drugim načinom postao sukrvicem.”²⁹

Jedno svjedočenje o Odesi ostavio je i hrvatski Srbin **Jovan Stev. Korda** u knjizi *Odesa Arhangelsk Solun. Iz života ratnih dobrovoljaca* (Osijek 1937.). To se ime spominje i u **Horvatovoj interpellaciji**. U poglavljiju “Tuđinski utjecaji” Korda piše da je špijunaža Centralnih sila organizirala “unašanje rastrojstva i kompromitacije srpskog dobrovoljačkog korpusa.” Njegov zapis potpuno je u skladu s retorikom jugoslavenskih ultranacionalista:

Izrodi su krenuli politikom divide et imperia. Korov što ga je godinama sijao crnožuti šakal i eksponent Jozua Frank. Naslednik idealističke ideologije Ante Starčevića hrvatskih političara o jedinstvu svih južnih Slavena na hrvatskoj podlozi, podvukao je lukavo ovo geslo pod plašt austrijske supremacije. Mesto samostalne državnosti on ističe vešt trialističku formulu, čiji je smisao, da se i ostatak slobodnih južnih Slavena privuče u granice Austro-Ugarske. Zdravi rasni ideal Ante Starčevića, da južni Slaveni mogu svoje jedinstvo ostvariti samo izvan granica Austro-Ugarske, izmetnuo je

Pukovnik srpske vojske Stevan Hadžić

u politički jeres, da se jedinstvo južnih Slavena ima ostvariti jedino u granicama Austro-Ugarske.”³⁰

Korda je konstatirao da je ta “jeres” stekla veliki broj pristalica među Hrvatima: “Plan odličan i skoro da bude ostvaren. Da ne bi svetskog rata, gdje je svest srpskog naroda i elite hrvatskih si-nova uznela visoko barjak sloge i borbe protiv onog austro-ugarskog plana, nezna se kako bi izgledala naša budućnost.” Iz ovog odlomka vidi se kako je pisac smisljeno pokušao povući

gradu, kada su ga pijanog Srbi istukli. Od tada on mrzi Srbe, te je sprječio, da Srbi dobiju pomoć u Petrogradu protiv bugarske na-jezde na Srbiju. Po njemu će Srbija ionako iz rata izići jaka, o čem će se brinuti Engleska i Francuska, kojima Srbi duguju nekoliko milijarda. Isto tako 24. marta 1917. g. Stanojević je prijetio redovima hrvatskog i slovenskog podrijetla vrlo grubim riječima /”Mi Srbi koji smo pokorili Arnaute možemo i Vas pokoriti; Neka se čuvaju braća Hrvati kad se Srbi vrate u svoju zemlju” i t. d./, ne bi li ih odvratio od solidarisanja s njihovim oficirima.

Junkeri se zatim zahvaljuju velikom ruskom narodu, koji je primio Srbe /dakle i Hrvate i Slovence/ kao svoju djecu, ali uslijed gornjih postupaka Srba njima je nemoguće dalje ostati u sredini u kojoj su do sada živjeli.

Stoga mole, da ih se osloboди vršenja dužnosti u S.D.K-u, gdje su se nalazili oko godinu dana. Među njima imade i nekoliko njih, koji su rodom iz Rusije, a većina se je borila

protiv neprijatelja, te su mnogi ostavili u Dobrudži i svoje kosti, dokazavši tako, da više žele umrijeti, nego dalje robo-vati.

Njihova želja nije, da se vrate natrag u ropstvo /kako to motivira S.D.K./, već da zajedno sa svojim oficirima budu primljeni u redove ruske vojske. Mnogi od njih su obrazovani, a većina je u Austriji polazila oficirske škole, a ovdje u Odesi završili su školu rezervnih oficira, samo su morali ostaviti korpus u momentu samog polaganja ispita.

Stoga ponovo mole, da ih se primi u redove slavne ruske armije, kako bi mogli nastaviti borbu protiv germanskog barbarizma a za oslobođenje čovječanstva. Oni nikako ne žele biti bačeni natrag u ropstvo, već ako ih se ne može primiti u redove ruske vojske, da ih se onda iskoristi na neki drugi način koristan ruskom narodu. /potpsi junkera, 42/

29 A. Mandić, n. dj., str. 235.

30 J. S. Korda, *Odesa Arhangelsk Solun. Iz života ratnih dobrovoljaca*, Osijek 1937., str. 62.

razdjelnici između Starčevića i Franka. Krivotvoreći Starčevićevu misao, uvrstio ga je među jugoslavenske graditelje, a bilo je posve jasno kakav je bio stav pravaškog prvaka prema srpskom državnoj ideji i uopće prema nekom vezivanju sa Srbijancima. Frank je bio mnogo opasniji jer je pokušavao riješiti hrvatsko pitanje unutar legitimne Habsburške Monarhije, upozoravajući da će bilo kakva zajednica sa Srbijom značiti sigurno nametanje srpskih i ugrožavanje hrvatskih interesa. Uostalom, upravo je Aleksandar Horvat u jednom saborskem govoru iz 1918. poprilično točno istaknuo da principi hrvatskih jugonacionalista stoje u protuslovju s hrvatskim državnim pravom u smislu Ante Starčevića.

Prema Kordi je "poznati hrvatski renegat Geruc poveo izdajničku rabotu." Njemu u prilog išla je ruska vlada predvođena germanofilom Sturmerom, koji nije simpatizirao Srpski dobrovoljački korpus. "Izdajnička rabota" se sastojala od slijedećeg plana:

1. da se ime srpski promeni u Jugoslavenski,
2. da se materijalne prilike oficira i vojnika u svakom smislu izjednače,
3. da se srpski emblemi zamene jugoslavenskim,
4. da se latinica potpuno izjednači cirilicom,
5. da se odmah odele Hrvati i Slovenci vojnici od srpskih i da se stvore od njih zasebni pukovi, na čelu kojih će stajati isključivo oficiri hrvatske i slovenske narodnosti. Na veru se ima osobito paziti. Ne mešati katolike sa pravoslavnima,
6. taj se odred nikada nema smatrati vojskom Kraljevine Srbije, no zasebnom revolucionarnom vojskom jugoslavenskom i
7. da se ova revolucionarna vojska nikada ni pod kojim uslovima ne sme upotrebiti izvan granica iredentskog našeg nacionalnog teritorija, a svaki koji bi pokušao ma sa koje strane da nas upotrebi izvan tih granica da se ima postaviti pred narodni sud.

Korda je čvrsto stao uz bok politike Nikole Pašića, koji je dulje vremena odbacivao prihvati jugoslavensko ime uz

Srpski oficiri u Odesi

obrazloženje da se ne može to ime jer se Bugari bore protiv „sviju nas.” Time je Korda izložio glavnu smjernicu srpske politike koja je glasila - Srbi imaju primarnu ulogu u ratu i preodređeni su za izvršavanje historijskih zadataka. Što je to značilo tijekom rata, otvoreno se pokazalo u Odesi. Kordini zapisi jedan su od brojnih priloga koji potvrđuju kakva je sudbina bila namijenjena Hrvatima nakon okončanja Prvoga svjetskog rata.

Jasan nagovještaj tragične budućnosti

Iz svega navedenoga vrlo je jasno da je Horvatova interpelacija u Saboru bila posve opravdana. Javnost je upoznata sa zločinima koji su počinjeni na Hrvatima u Rusiji. Iz političkih razloga, izazvanih tijekom rata, njegova interpelacija nije imala učinka. Njegovi protivnici su otvoreno izjavljivali da su to „pretjerana izvješća i pripovijesti nepouzdanih svjedoka.” Najviše upada u oči da su nekadašnji pravaši prešli preko ovog problema, prilagođavajući se osobnim interesima u skladu s progresivnim usponom ideje „narodnog jedinstva”. Ti su se prometnuli u potpuno novooblikovane zastupnike koji su potpuni neosjetljivi za ugrožene živote i žrtve rata. Na žalost, zločini su bili istiniti, ili kako su to sami dragovoljci „Srpskog Dobrovoljačkog Korpusa” napisali: „Ne uvažavajući stvarna uvjerenja i raspoloženja hrvatskih i slovenskih masa, izvršavala su se u ime ideje ujedinjenja

najgroznija nasilja i zločini: grabeži, izbijanja, mučenja, čak ubojstva, počinjeni kojih su ostali nekaženjeni (U slučaju potrebe može svaki od nas, a osobito i naši vojnici, navesti činjenice.)”³¹

Ipak, ostalo je zabilježeno da je jedan saborski zastupnik odlučio pokrenuti osjetljivo pitanje, koje se odnosilo na rasvjetljavanje zastrašujućeg položaja hrvatskih zarobljenika, ali i dragovoljaca, u Rusiji. Horvat je podastro činjenice o postupanju s Hrvatima. Te činjenice su potkrijepljene i svjedočanstvima iz razne literature i izvora koje smo naveli u ovome članku. Sporni dio Horvatova istupa može se odnositi jedino na brojbeni pokazatelj žrtava – „na hiljade”. Taj je broj nedugo poslije smanjen „na stotine”.³² Premda se ne zna pouzdani broj stradalih Hrvata, brojna svjedočanstva o nasiljima i okrutnostima potvrđuju da su zločini bili počinjeni i da nisu bili mali.

Povoljna strana tragične epizode može se vidjeti u Horvatovoj ideološkoj konstataciji: „S ovom sviješću vraćaju se i drugi naši ljudi s fronte i ja znam mnoge, koji bili vatreni Srbohrvati, pa vraćajući se iz zarobljeničtva, kad su na svojoj rođenoj koži osjetili bratsku ljubav srpsku, došli su ovamo kao najvrući agitatori hrvatske misli i hrvatskog državnog prava, koji ne će i ne mogu dopustiti, da

³¹ A. Mandić, n. dj., str. 239.

³² Hrvatska, "Hrvatski mučenici", br. 2098, Zagreb 1918., str. 1.

se u njihovoj domovini razmeće tudjinska jugoslavenska misao.”³³

Sukobi u nacionalnim odnosima između Srba s jedne te Hrvata (i Slovenaca) s druge strane nastavljeni su i nakon tragedije u Odesi. O tome nam govore prijepisi autentičnih dokumenata,

koji se mogu pronaći u arhivima. Prijepisi dvaju dokumenata, izvorno napisanih na ruskom jeziku, ukazuju na klimu koja je zavladala među časnicima.³⁴ Ova dva dokumenta koje objavljujemo u prilogu, kao dopunu Horvatove interpelacije, samo su neki od

brojnih izvora koji pokazuju kakvi su bili rezultati jugoslavenske propagande u ime “narodne” koncentracije, polutanstva i pseudodemokracije. Odesa je na neki način postala simbolom mjesta gdje počela velika nesreća.

INTERPELACIJA DR. ALEKSANDRA HORVATA, PREDSJEDNIKA HRVATSKE STRANKE PRAVA

KNJIŽICA STRANKE PRAVA

SVEZAK I.

GROZOTE U ODESI

INTERPELACIJA

**zastupnika naroda dra. ALEKSANDRA HORVATA,
stavljena u sjednici hrvatskog sabora od 6. srpnja 1918.**

ZAGREB

NAKLADOM POSLOVNOG ODBORA STRANKE PRAVA 1918.

Kada je neki dan moj saborski drug dr.

PRIPOMENAK

Ovom knjižicom počinje poslovni odbor stranke prava izdavati poučne i zabavne spise, namenjene hrvatskom narodu sviju slojeva. Kako se je želja za takvim knjižicama već davno osjećala i kako su se ovaki spisi upravo tražili sa svih strana, nema ni najmanje sumnje, da će hrvatskom narodu doći u horu te da će ih on rado i prigrlići.

Kao prvi svezak izlazi evo govor predsjednika stranke prava, narodnog zastupnika dra Aleksandra Horvata, u kome je u hrvatskom saboru živim riećima opisao sve one užasne muke i zulume, što su ih Srbi, domaći i oni iz kraljevine, počinjali na Hrvatima, koji nisu htjeli izdati svog vladara i svoju domovinu te se upisati u tudjinsku vojsku a proti ovoj monarkiji.

U dalnjem nizu ovih knjižica slediti će važniji saborski govorovi pravaških zastupnika, zatim i politički i prosvjetni spisi, kao i hrvatske pjesme, pripoviesti, opisi i t. d.³⁵

GROZOTE U ODESI

Visoki sabore! Onoj himni, koju je čas prije izjavio gospodin zastupnik dr. Živko Bertić o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba na temelju navodnog pripovedanja jednoga vojnika, bit će sloboden, da nadodam nekoliko kitica, i da tim upotpunim i ukrasim tu velepjesan o narodnom jedinstvu Hrvata i Srba.

KNJIŽICA STRANKE PRAVA
SVEZAK I.

GROZOTE U ODESI

INTERPELACIJA
zastupnika naroda dra. ALEKSANDRA
HORVATA, stavljena u sjednici hrvatskog sabora od 6. srpnja 1918.

ZAGREB
NAKLADOM POSLOVNOG ODBORA STRANKE PRAVA
1918.

Naslovna stranica brošure u izdanju
HSP

Ivica Frank u svom indemnitetnom govorom citirao neke izkaze hrvatskih vojnika, štono su bili mučeni u robstvu od nebraće Srba, vikalo se od svih strana na njega, neka iznese imena, i govorilo se, da je to sve izmišljeno, da su neki stanoviti ljudi prisilili naše ljude na ovakve izkaze, jednom rieći i tvrdilo se, da su to izmišljotine; i od onda se

po jugoslavenskom novinstvu piše o "navodnom" nasilju, počinjenom na hrvatskim vojnicima u Rusiji i predočuje se sve to kao izmišljotina nekih pravaša ili, kako nas vi volite nazivati, frankovaca.

Ja bih volio, visoki sabore, da sve to nije istina; volio bih, da su oni desetci tisuća hrvatskih vojnika, koje je srbska ruka umorila u Odesi i bacila u Crno more, na životu i da se vrate svojim obiteljima. Na žalost od dana u dan množaju se ljudi, živi svjedoci te bratske ljubavi, vraćaju se zarobljenici sa polomljenim rebrima, izmrcvareni i izmučeni, koji su prošli tu torturu, koja ih je tamo stigla.

Što kazuju hrvatski vojnici, koji su se vratili iz robstva?

Par dana prije nego li sam podnio ovu interpelaciju, došlo je k meni, dok sam boravio u Zagorju, više ljudi, koji su tek nedavno došli iz robstva i sami od sebe počeli pripovijediti, što se s njima dogodjalo. Gjuro Dumbović od 25. domobranske pukovnije, rodom iz Zlatara, kazivao mi je, da su ih jednog dana strpali u marvinski vagon, mislim u jekaterinoslavskoj guberniji, gdje su se nalazili, i otpremili ih u Odesu. Čim su došli u Odesu, došao je do njih srbski oficir i rekao je, da su to njegovi transporti, i da ih on imade preuzeti. Smjesta, čim su bili izkrcani iz vagona, stalo ih se siliti, da se moraju priznati Srbima. Oni su se otimali i ma da su ih mrcvarili i tukli kundacicima i na sve moguće načine mučili, dobar dio, ogromni dio izjavio je, da su

33 Stenografski zapisnici, str. 971

34 Dokumenti u fondu Dobrovoljački odred u Odesi, koji se čuva u Državnom arhivu u Zagrebu.

35 Slijedi tekst interpelacije. Ispravljene su samo očite tiskarske pogreške, a sačuvan je jezik izvornika i zadržani su podnaslovi iz brošure, dok je ostala obrada teksta uređnička. (Ur.)

spremni neka ih i ubiju, da ne će zatajiti svoga hrvatstva i nazvati se Srbima. Govorili su im Srbi: "Ne čemo mi vas tako, nego čemo vas mučiti, dokle duša ne izadje iz vas."

(Na to nastaje na galeriji gungula jugoslavenske mladeži proti stranci prava, koja je dovela dotele, da je predsjednik morao dati izprazniti čitavu III. galeriju).

Već prije početka saborske sjednice bilo nam je iz raznih strana dojavljeno, kako se spremaju, da se moj govor onemogući. To me ništa ne smeta. Ja vršim svoju dužnost i otkrivam istinu, ja iznosim originalne dokumente, kojima hoću prikazati, koliko su Hrvati moralni muka u ovomu ratu podnijeti od onih, s kojima se ovdje propovieda bratstvo... (Buka. - Zast. dr. Ivan Paleček: Radje recite, u koju svrhu to radite). Svrha je izražena u mojoj interpelaciji.

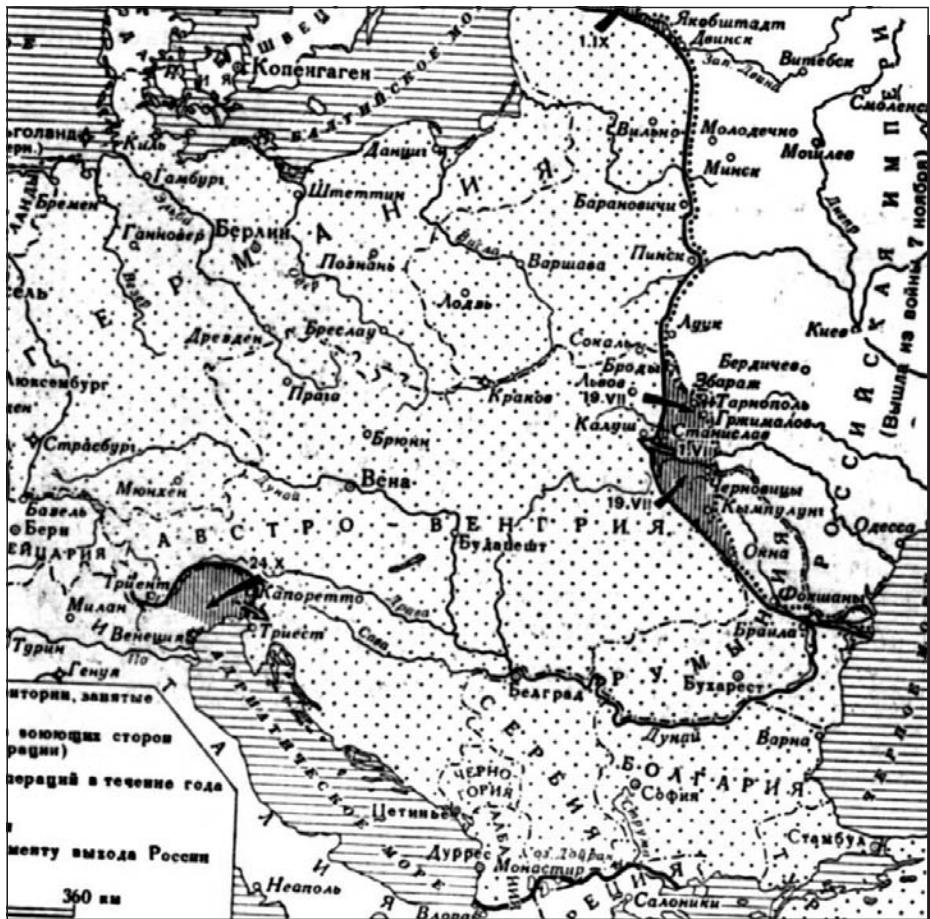
Pripovjeda Gjuro Dumbović, da su ih ovako na najzvijerski način mučili i isprebijali i to Srbi, koji su ušli u prvi takozvani korpus, u prvu diviziju, koja je bila u Odesi ustrojena. (Zast. Marko Mileusnić: Je li Srbi iz Hrvatske?) Da, iz Hrvatske.

Mnogi Hrvati spasili su svoj život jedino na taj način, pripovjedao mi je on, što su zatajili, da su Hrvati i rekli, da su Magjari ili Svabe. Takove bi gurnuli par puta u rebra i odbacili na stranu, ali jao njima, ako se poslije saznalo, da su Hrvati. Ti su platili obično životom.

Ivan Jambrek iz Radoboja bio je jedan siljen, da se nazove Srbinom, a on im je rekao: "Ljudi, kakav bi ja bio Srbin! Ja imadem tri mala sinčića i ženu, ti su svi Hrvati, pak ne mogu ni ja drugo biti nego Hrvat. Osudili su ga smjesta na 25 batina, a on je izjavio, da mu mogu i stotinu dati, on će ipak ostati Hrvat. Uistinu su mu dali 25 batina i čovjek je ostao bez svjeti nekoliko sati ležati.

Nikola Šimunec iz Bistrice, **Ivan Ivezović**, **Ivan Andrec** iz Stubice i **Josip Poljak** iz Lovrečana bili su izmedju onih, koji su silom bili otjerani u tu jugoslavensku diviziju, zlostavljeni i konačno im je uspjelo da pobegnu.

Andrija Varga iz Zlatara, **Antun Hleb** i **Franjo Drvar** pričaju prave strahote o tim zlostavama. Kad sve nije pomoglo, onda su ih onako izubijane otjerali Srbi u jedno selo kraj Odese. Bilo ih je nekoliko stotina. Ovdje su ih pozatvarali po podrumima, natrpavši ih u uske prostorije, u kojima bi jedva 20 ljudi imalo mjesta, po stotinu. Na to su kipuću vodu poljevali po gredama, da na taj način te ljude kazne i ubiju. Nekoliko ih se spasilo tako što su se ruske žene, kad su

Istočna fronta

vidjele te grozote, smilovali, pak su poletile prema Odesi i namjerile se na odio Kozaka, i tim inače nečovječnim vojnicima pripovjedale, što se dogadja i zaklinjale ih, da dodju i da te jadnike spasu. Taj odio je došao i oslobođio te ljude iz srpskih pandža. Nažalost u jednomu podrumu stotinu ljudi već se je podušilo, dok su drugi s teškim opeklinama izvučeni.

Tješili su se medjusobno ti junaci, koji nijesu htjeli krenuti vjerom svome hrvatskome kralju i izdati svoju hrvatsku domovinu, da je i Spasitelj podnosi muke i da su kršćani bili tako veliki i snažni na temelju krvi svojih mučenika, pak su i oni rekli, da će se za svoga kralja i svoju domovinu dati mučiti.

Njima su kazivali Česi, koji su dobrovljno pristupili u jugoslavensku diviziju, jer Hrvati i Slovenci nisu dali dovoljno materijala, pak se je morala s Česima kompletirati, da imade već 60.000 oružanih Čeha protiv Austrije, a da će ih biti još toliko, da bude podpuno uništena Austrija.

Stjepan Rod iz Brestovca, kotar zlatarski, koji je sada na stražarskoj službi u Delnicama,

iskazao je jednak o svim tim grozotama. Povrh toga, koga god zanima, može od njega dobiti podpuni popis svih oficira, naročito grčko-istočne vjeroispovjesti, koji su iz naše vojske prešli u te srpske čete i odlikovali se mučenjem naših vlastitih ljudi. (Zast. **Večeslav Wilder**: Što ste Vi ovo sve u Zagorju doznali?)

Budite mirni, ja ću producirati i originalne novine, u kojima je izvorni članak bivšega predsjednika zagrebačkog gradjanskog kluba koalicije **dra Milivoja Jambrišaka**. Taj članak imade njegov potpis, a štampan je u novinama, koje su izlazile u Odesi. Imat ćete prilike, da se o tome osvjedočite. (Zast. dr. Ante Pavelić³⁶: Čudnovato, te novine su otimane svima zarobljenicima, koji su dolazili iz Rusije; akako je on ipak do njih došao.) Ako vas zanima, kako sam do njih došao, mogu vam dati put, da i vi dodjete. Obratite se na bilo kojega našega časnika, pa će vam reći za kojega druga, kojemu je uspjelo ušiveno u kaput ili inače u odijelu donijeti ovakvih novina. Ove su slučajno došle na drugi način.

(nastavit će se)

POKRET «ŽUTIH SVEĆENIKA» I NASTANAK HRVATSKE STAROKATOLIČKE CRKVE (IV.)

Za razliku od njih, Petrićevi isomisljenici, premda tada još ne dovoljno snažni da bi se mogli nametnuti kao dominantan smjer, smatrali su da je, ako se žele postići konkretni rezultati, nužno napuštanje Katoličke crkve. Drugim riječima, to je značilo da Petrićev krug teži osnivanju posebne autokefalne hrvatske kršćanske crkve s vlastitim ustavom, hijerarhijom i crkvenom organizacijom.

Drugi izrazi nezadovoljstva

Borba reformnog svećenstva u 1919., usprkos početnom primjenjivanju nekih crkvenih kazni, još uvijek se zapravo pretežno odvijala unutar Katoličke crkve budući da episkopat još nije posegnuo za kaznom ekskomunikacije. Borba za ostvarenje reformi u Katoličkoj crkvi prelazi 1920. prelazi u novu fazu, a jedna je od manifestacija i privremeno premještanje sjedišta djelovanja reformnih svećenika - umjesto Zagreba sada to postaje Koprivnica.

Svećenici okupljeni oko »Reforme/Nove Reforme« nisu bili jedini nezadovoljnici u redovima Katoličke crkve u Hrvatskoj. Činjenica je da su oni bili najbrojniji i najbolje organizirani te da je stoga akcija jugoslavenskog episkopata bila ponajprije usmjerena na njihovo razbijanje, no osim njih javile su se i neke druge skupine i pojedinci koji su težili promjenama u Katoličkoj crkvi ili čak osnivanju novih crkava.

Otprilike u isto doba kada se pojавio prvi broj »Reforme«, u Otišiću, kod Sinja u Dalmaciji, održan je, 2. lipnja 1919., sastanak katoličkih i pravoslavnih svećenika. U cilju provođenja reformi u obje kršćanske crkve i njihova ujedinjavanja odlučeno je da se u Splitu sazove prvi sastanak jugoslavenskih svećenika. Nakon sastanka u Otišiću, taj se pokret katoličkoga i pravoslavnog nižeg klera ugasio.

U Dalmaciji je nastao još jedan reformni pravac - pokret za osnivanje »narodne crkve«. Njegov je začetnik bio fra Božo Milošević, koi je iz franjevačkog reda isključen 12. lipnja 1919. U početku je pokret imao stanovitog uspjeha među dalmatinskim franjevcima i

Piše:

Dr. Zlatko MATIJEVIĆ

svjetovnim svećenstvom u Dalmaciji. U sklopu svoje akcije oko uspostavljanja »narodne crkve« B. Milošević je, navodno, »vjencao znatan broj rimokatoličkih svećenika i redovnika. Od ovih neki su se kasnije priključili starokatoličkoj crkvi, a velika većina vratila se je u rimokatoličku crkvu, gdje su nastavili s

vršenjem svećeničke službe«. Prešavši iz Splita u Zagreb, Milošević je zajedno s bivšim-fratrom Antonom Ivelićem nastavio širiti svoje ideje pokretanjem glasila »Novi Rod« i biblioteke »Narodna Crkva«. Osim toga, Milošević je često držao predavanja na kojima je nastojao pridobiti što više pristaša. Program borbe za »narodnu crkvu« iznio je taj bivši franjevac u osam, ne baš sasvim razumljivih, točaka: »1. Odsada treba vjerovati u Boga i velikog Krista, a na

MY CONVERSION

OR

Why I Left the Church of Rome

by

BOZHIDAR MILOSEVICH

A Former Roman Catholic Priest

1948

NEW YORK CITY

Naslovna stranica knjige B. Miloševića: »Moja konverzija. Zašto sam napustio Rimsku crkvu« (New York City, 1948.)

stranu gospodstvo i trgovina vjere. 2. Dolje s neprirodnim crkvenim zakonima. 3. Crkve se imadu ujediniti na temelju vjere u Krista i naravnog čudoreda. 4. U crkvu se imade uvesti narodni jezik. 5. Narod si bira župnike i biskupe. 6. Crkve se imadu proglašiti narodnim crkvama i njima ima da gospodari sam narod. 7. Svećenici se žene. 8. Narodna crkva mora da bude iskreni drug svim crkvama, koje šire ljubav i univerzalno bratstvo.

Potpore vlasti i slobodnih zidara

Tadašnji tisak liberalne orijentacije pružao je široku podršku Miloševićevim idejama, a državne vlasti u Hrvatskoj nisu sprječavale pokušaje za osnivanje »narodne crkve«. Ta nedefinirana »crkva« bila je uperena protiv svih vjerskih zajednica, a na svojim agitacijskim putovanjima B. Milošević je napadao i reformni pokret. Sami reformni svećenici ograđivali su se opravdano od njega, smatrajući da im takvi reformatorski zahvati samo štete i ne doprinose jačanju njihova ugleda u javnosti. Za Miloševićovo glasilo »Novi Rod«, koje je izlazilo dvomjesečno u Zagrebu, isusovci su tvrdili da je u potpunosti zastupalo slobodnozidarske (masonske) ideje. Iz redova Katoličke crkve i inače se moglo često čuti da se iza akcija reformno orijentiranih svećenika kriju jugoslavenske masonske lože. Da te tvrdnje nisu bile sasvim proizvoljne, nego da su donekle odgovarale istini, može se zaključiti na temelju pisanja samih slobodnih zidara.

Akcija oko osnivanja »narodne crkve« nije imala uspjeha u Hrvatskoj te je već 1921. Milošević otisao u Sjedinjene

O J. Tomac: rukopis prijedloga za suradnju između Hrvatskoga katoličkog seniorata i reformnih svećenika u Hrvatskoj; Zagreb 1919.

HRVATSKOM KATOLIČKOM SENIORATU Zagreb.

Potpisani predstavnici pokreta kat. svećenstva za reformu crkvenih prilika u državi SHS žele da stupe s Vama kao predstavnicima organiziranoga katoličkoga pokreta u kooperaciju, koju drže sasvim logičkom, opravdanom a dapače i nužnom iz slijedećih razloga:

1. Naš je pokret čisto katolički te odbijamo od sebe svaku sumnju težnje za razdvajanjem jedinstva u ka-

toličkoj Crkvi ili nepriznavanja zakonitih crkvenih poglavara.

2. Naš pokret ide za uvedenjem onih reforma u Crkvi katoličkoj, a napose u državi SHS, koje se i Vama - barem en bloc - čine nužnim.

3. Reforme, koje mi želimo postići, u velike će posješiti i olakšati nastojanje Seniorata oko moralnoga i vjerskoga preporoda naroda u našoj državi.

4. Seniorat se već dosada mogao uvjeriti, da pokret za reformom mora početi odozdo i da moramo više crkvene krugove na svaki način moralno prisiliti, ako hoćemo, da ozbiljno i na vrijeme poduzmu stogod za sanaciju naših tužnih crkvenih prilika.

PREPOROD

SMOTRA ZA CRKVENO - POLITIČKA TE
STALEŠKA PITANJA KATOLIČKOG KLERA
I CRKVE U KRALJEVSTVU SHS.

GODINA I. KOPRIVNICA, ožujak — travanj 1920. BROJ 2.

SADRŽAJ: S. Zagorac: Iz našega vokreta — Dr. S. V.: »Žuti pokret.« — Makabej: Biranje biskupa i župnika — Prof: Kosto Kulišić: Kratka povijest celibata. — Dr. Č. K. zahtjevu o demokratizaciji crkve. — Karlo S.: Staroslavensko bogoslužje — Alfons Nedletzki: Pokret medju ČČ. OO. Kapucinima. Načela za reformu u samostanima. — LISTAK: Borba izmedju dva svijeta. — Osvrt na nacrt programa demokratske stranke itd. VJESNIK: Konferencija za ujedinjenje crkava. — Socijalna reforma. — Ženidba udovih sveštenika itd. BILJEŠKE: Predstavka kardinalu Duboisu. — Povlačenje potpisa itd. KORESPONDENCIJA: Pozdrav »Preporodu« — Pismo uredniku »Srpske Crkve« i t. d.

IZDAVATELJ I ODGOVNORI UREDNIK: STJEPAN ZAGORAC, ŽUPNIK

RUKOPISI, PREDPLATE I NOVČANI PRILOZI šalju se na naslov: Uredništvo »PREPORODA«, KOPRIVNICA.

TISK V. VOŠICKI, KOPRIVNICA.

Koprivnica postaje žarište pokreta. Sadržaj smotre "Preporod", br. 2/1920.

Dr. Petar Rogulja

Američke Države, gdje je počeo izdavati sličan list kao i ranije u Hrvatskoj. S vremenom se njegovo djelovanje ugasilo, a nakon završetka Drugoga svjetskog rata vratio se u obnovljenu komunističku Jugoslaviju, gdje je i umro.

Slučaj o. Jeronima (Dragutina) Tomca i njegov pokušaj provođenja reformi u Katoličkoj crkvi zasluguje pažnju ne samo zbog zastupanih ideja, nego i zbog načina na koji je vodio cijelu akciju. Riječki kapucin Tomac želio je provesti reformu Katoličke crkve - s dopuštenjem i u suradnji sa samim papom i najvišom crkvenom hijerarhijom. Tomčevu djelovanje u smjeru provođenja reformi otpočelo je 1918. tijekom sastanaka u župi Dekanovci

(Međimurje) s **vlč. V. Žgancem i vlč. D. Vilovićem**. Uz pisanje u »Hrvatskoj/Jugoslavenskoj Njivi« i usmenu agitaciju u svome samostanu, on je potkraj 1918. u kapucinskoj tiskari u Rijeci tiskao tekst »Načela za uređenje i reformu života u našim samostanima«.

Petrićeva brošura »Rane u katoličkoj Crkvi« ostavila je jak dojam na Tomca te ju je on nazvao - »Peto Evandželje«. Do prvog susreta između Tomca i Petrića došlo je u ljeto 1919. u Rijeci. O. Tomac je, u pratinji dvojice kapucina, tom prilikom priopćio Petriću da se on i još šest mlađih redovnika iz riječkoga kapucinskog samostana bore, prema vlastitom mišljenju na »legalnoj bazi«, za reformu Katoličke crkve, ali da će istupiti iz redovničkog staleža ukoliko ne uspiju ostvariti svoje zahtjeve.

Petrić je na Tomca i još neke riječke kapucine imao velik utjecaj ne samo kao pisac »Rana u katoličkoj Crkvi«, nego i svojim usmenim poticajima. On je uslijed toga uvelike zaslužan za razvoj svih kasnijih događaja u pokretu za reformu u kapucinskom samostanu u Rijeci. U vrijeme svoga boravka u Rijeci, tijekom prve polovice 1919., Tomac, jedan od uglednijih članova Hrvatskoga katoličkog seniorata, nastojao je pridobiti tu svećeničko-svetovnjačku organizaciju za reformni pokret. U provođenju te namjere nije ga obeshrabrio ni sukob s **dr. Petrom Roguljom** koji je Senioratu namijenio ulogu jednog od glavnih zatiratelja reformnih svećenika.

Do sukoba između Rogulje i o. Tomca došlo je, 26. ožujka 1919., na sjednici

Seniorata i to zbog stajališta »Narodne Politike«, glavnog glasila Hrvatske pučke stranke, u pitanju reforme klera i svećenika reforma. Mjesec dana kasnije, 25. travnja 1919., na jednoj od sjednica pokrajinskog primorskog kluba Seniorata, o. Tomac je pročitao svoj »Nacrt reforme svećenika i redovnika«. Njegove su ideje naišle na razumijevanje, posebno kod predsjednika kluba **vlč. dr. Augustina Juretića** (1850.-1954.). U svom nastojanju o. Tomac se nije ograničio samo na riječke seniore. Posredovanjem zagrebačkih seniora **vlč. Milana Ivšića** (1887.-1972.) i **vlč. Pavla Jesiha** (1890.-1963.), od koga je bezuspješno zahtijevao da mu objavi »Nacrt reforme« u »Seniorskom Vjesniku«, nastojao je prodrijeti sa svojim idejama u središnjicu Seniorata, odnosno pomoći nje u cijeli Hrvatski katolički pokret, osnovan još početkom XX. stoljeća na poticaj krčkog biskupa **dr. Antuna Mahnića**. Tomčevu aktivnost i namjere crkveni su krugovi brzo opazili te su vlč. Juretića i vlč. Ivšića poslali u inozemstvo na daljnje studije - prvoga sociologije u Belgiju, a drugoga ekonomskih znanosti u Francusku. Uklanjanje potencijalnih Tomčevih suradnika omogućilo je dr. Rogulji da nametne svoje ideje i nazore o Senioratu i njemu podložnim organizacijama te se dosljedno tome i akcija protiv »žutih« svećenika mogla provesti s većom odlučnošću.

(nastavit će se)

5. Mi smo odabrali *taktiku, koja će - nadamo se - uspješno djelovati u tom pogledu*, a da se ipak ne povrjadi priznavanje zakonite oblasti u Crkvi i jedinstvo Crkve.

Zato Vas molimo, da ... poduprete naš pokret ili barem odustanete od onoga animoznoga i neprijateljskoga držanja prema našemu pokretu, kakvo ste dosada pokazivali, pa da nas u našim opravdanim zahtjevima pomognete. U tu svrhu molimo:

a) da listovi, koji su pod upravom ili pod uplivom Seniorata, ne pišu protiv našega pokreta, ako već ne će da ga otvoreno zagovaraju;

b) da ti listovi ustupe prostora onima, koji bi htjeli pisati u prilog našega pokreta i reforme, koje tražimo, ako će primati članke uperene protiv pokreta;

c) ako je pak ikako moguće, neka Seniorat solidarno s nama istupa barem u onim točkama, koje se ne tiču čisto staliških interesa (celibat i sl.) klera nego općenitih savremenih reforma u Crkvi.

Ako bi nam pak Seniorat uskratio i ovo najmanje što tražimo, ne će biti naša krivnja, što ćemo morati stupiti u otvoreni boj protiv Seniorata i što će si time Seniorat pribaviti mnogo protivnika iz redova klera, od kojih su neki pristaše našega pokreta i ugledni članovi Seniorata.

Očekujući što brži i što povoljniji odgovor bilježimo se sa štovanjem ...

(Hrvatski državni arhiv, Zagreb,
Ostavština dra Tomca, kut. 1, fasc. 1.)

U SPOMEN

ANKA KARAČIĆ (rođ. Raić)

preminula u 82. godini života.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ANTE PEĆARINA

profesor

1922. - 2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

RUDOLF TOMEK

preminuo u 79. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

BOGOSLAV PEŠUT

1923. - 2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

ZORA UDOVIČIĆ

preminula u 75. godini života.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

HDPZ – Podružnica Koprivnica

U SPOMEN

EMILIJA FIALA

1912. - 2003.

Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

VLADO SEDMAK

1923. - 2003.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

JANKO ŠIMATIĆ

1915. - 2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN

VERONIKA MANCE

1906. - 2003.

Neka joj je laka hrvatska zemlja!

U SPOMEN

ZDENKO IVANČIĆ

1922. - 2003.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

HDPZ podružnica Sisačko-moslavačka

U SPOMEN

VLADIMIR HORVAT

1927. - 2003.

Neka mu je laka hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Rijeka

U SPOMEN

DALIBOR ŠATALIĆ

preminuo u 81. godini života.

Laka mu bila hrvatska zemlja.

IN THIS ISSUE

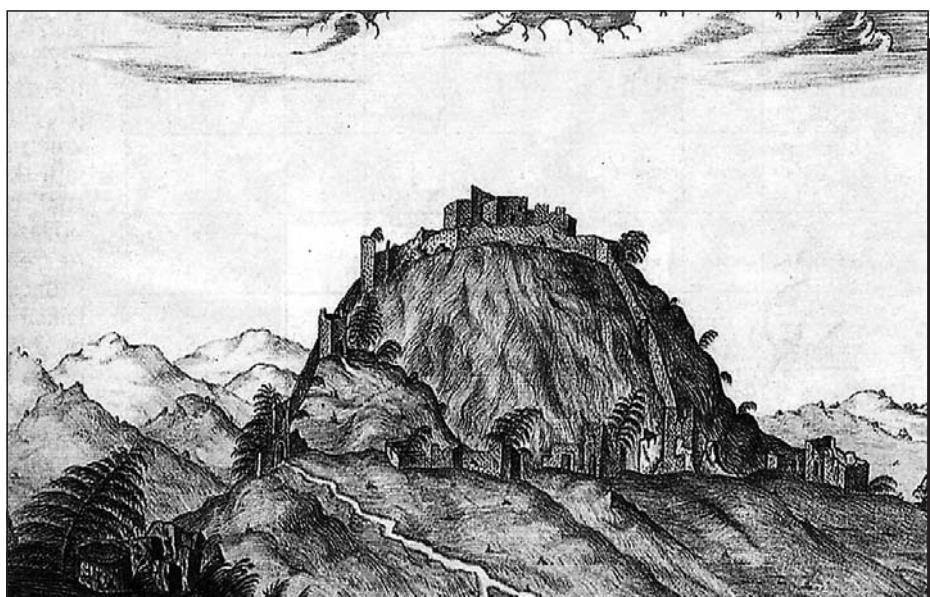
Egon Kraljević writes about the way in which most of Croatia's media have behaved since the breakdown of the communist system, as well as the authorities' attitude towards them. In his opinion, a large majority of the media found themselves in the hands of the former communists, who put on a liberal or social-democratic disguise. Therefore, by definition, they did not favour Croatian national revival and the establishment of the independent Croatia. On the other hand, the first president of the Republic of Croatia, **Dr. Franjo Tuđman**, was rather awkward in communicating with media. He was not hiding his authoritarian quality; neither did he hide his distance from the media that were not sympathising his political ideas. In that way, he unintentionally created the situation, in which the media could present themselves to the democratic world as the victims of the regime. In reality, the authorities were not taking any serious and planned steps against the freedom of media. A large majority of newspapers were constantly opposing Tuđman and his followers, in a rather open manner. After Tuđman's death, the new power-holders behaved in a rather different way. They never criticised the media or polemised with them. They gave journalists full professional freedom. But, thanks to the ideological closeness of newspaper editors and the power-holders, since 3 January 2000, there was a stunning informational blockade in Croatia. Apart from several marginal newspapers, all other media were ideologically and politically of a single colour. Therefore, there was only a mock freedom of media, because all those with different opinions were banished. Despite that, the neo-communist government has been heavily defeated in the recent parlia-

mentary elections. The author hopes that the new government will provide for the real freedom of media. By doing that, it would help its own survival in power, and the prosperity of Croatia, as well.

* * *

After the breakdown of the Independent State of Croatia (1945), numerous groups of Croatian soldiers and civilians remained in the woods, ready to fight the imposed Yugoslav communist regime. Thus, Croats showed that they were not fighting for the defeated ideologies, but for the freedom and independence of Croatia. In the light of political polarisation and the cold war, those dis-

former high official, **Božidar Kavran, Mr. Sc**, was entrusted with the task to carry out the operation. Kavran organised the return from abroad to Croatia of a number of Croatian fighter groups, who were decisive to continue the war for freedom and independence of the state. Yugoslav intelligence service soon found out about the operation, and caught several dozens of Croatian emigrants. The last one to be caught was Kavran himself. Some of the arrested were killed without a trial, and some others were brought to trial and sentenced in a staged process. The purpose of that trial was multiple. Yugoslav regime used the brutal treatment of the arrested to threat and

The Medieval Modruš

persed groups were expecting help from the democratic West. They expected even more from those Croats who escaped to the West and survived the partisan slaughters. The former state authorities had the idea that those dissolved groups might ally with each other and organise a real army. "The Operation of 10 April" was launched to achieve that. The

discourage the interior enemies. At the same time, it was supposed to show Stalin and the USSR that the communist Yugoslavia did not flirt with the West, but was rather getting even with "Western imperialists' agents". On some aspects of Kavran's operation, **Franjo Ivić** speaks with **Mile Markić**, one of the guides of those secret groups.

IN DIESEM HEFT

Über die Art, wie sich die Mehrheit den Medien in Kroatien nach dem Krach des Kommunismus benimmt, sowie das Verhalten der Regierung gegenüber den Medien, schreibt **Egon Kraljević**. Seiner Meinung nach, befand sich eine Großzahl der Medien in Händen ehemaliger Kommunisten, die sich mit liberalem oder sozialdemokratischem Mantel zugedeckt hatten. Aus diesem Grunde waren sie nach der Definition der kroatischen nationalen Wiedergeburt und der Gründung eines unabhängigen Kroatiens abgeneigt. Andererseits zeigte der erste Präsident der Republik Kroatien, **Dr. Franjo Tuđman**, im Umgang mit den Medien eine große Ungeschicklichkeit. Er versteckte weder seine autoritären Züge noch seine Abneigung vis a vis den Medien, die seine politischen Gedanken nicht sympathisierten. Damit schaffte er ungewollt eine Situation, in der sich die Medien vor der demokratischen Welt, als Opfer des Regimes vorzeigten konnten. In Wirklichkeit unternahm die Regierung keine überlegten und ernsthaften Schritte gegen die Freiheit von Medien. Eine Großzahl der Zeitungen war die ganze Zeit in offener Opposition zu Tuđman und seinen Anhängern. Nach Tuđmans Tod benahmen sich die neuen Machthaber wesentlich anders. In keinem Moment kritisieren sie Medien oder polemisieren mit ihnen. Sie lassen den Journalisten volle Freiheit zu. Nun, Dank der ideologischen Nähe von Zeitungsredakteuren und den Regierenden, kam es nach dem 3. Januar 2000 in Kroatien zu einer erstaunlichen informativen Blockade. Ausser einiger Randzeitungen sind alle großen Medien ideologisch-politisch einfarbig. Folgedessen besteht nur eine Scheinfreiheit der Presse, da alle die anders denken ausgeschlossen sind. Trotz

diesem Zustand, erlebte die neokommunistische Regierung an den unlängst stattgefundenen Wahlen eine schwere Niederlage. Der Autor hofft, dass die neue Regierung eine wahre Pressefreiheit ermöglichen wird. Damit helfe sie ihr Verbleiben an der Macht aber auch der Prosperität Kroatiens.

* * *

In kroatischen Wältern blieben nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatiens (1945) zahlreiche Gruppen kroatischer Soldaten und Zivilisten entschlossen, gegen das aufgezwungene jugoslawische kommunistische Regime zu kämpfen. Damit bezeugten die

Armee zu bilden ist. Mit der Absicht wurde die «Aktion 10. April» in Gang gesetzt. Ihre Durchführung wurde **Mag. Božidar Kavran** anvertraut. In Kavran's Organisation wurden mehrere Gruppen kroatischer Kämpfer, entschlossenen den Kampf für die Freiheit und staatliche Unabhängigkeit zu führen, nach Kroatien geschickt. Die jugoslawische Geheimpolizei erfuhr bald von der Operation und verhaftete mehrere Dutzent kroatischer Emigranten. Der letzte, der in ihre Falle fiel, war selbst Kavran. Ein Teil der Verhafteten wurde ohne Gerichtsurteil umgebracht und ein Teil wurde vor Gericht in einem Schauprozess verurteilt. Es waren mehrere Zwecke diese Prozess-

Festung Ružica bei Orahovica

Kroaten, dass sie nicht für besiegte Ideologien kämpfen, sondern für die Freiheit und Unabhängigkeit Kroatiens. Im Schein der politischen Polarisierung und des Kalten Krieges, erwarteten diese zerstreuten Gruppen wirksame Hilfe vom demokratischen Westen. Von den Kroaten, die Massaker der kommunistischen Partisanen überlebten und nach dem Westen flohen, erwartete man noch größere Hilfe. In der ehemaligen Staatsführung überlegte man wie diese zerstreute Gruppen zu verbinden sind und mit ihnen eine organisierte

führung. Das jugoslawische Regime wollte, durch brutales Auftreten gegenüber den Verhafteten, zahlreiche innere Feinde erschrecken und entmutigen. Gleichzeitig sollte man Stalin und der UdSSR zeigen, dass das kommunistische Jugoslawien mit dem Westen nicht liebäugelt, sondern mit den «Agenten westlicher Imperialisten» abrechnet. Über einige Aspekte Kavran's Aktion sprach **Franjo Ivić** mit **Mile Markić**, einem der Leiter der geheimen Gruppen.

§ 2

ZAKONSKA ODREDBA

o promjenama i nadopunama zakonske odredbe od 6. kolovoza 1943. broj CLXVII-1914-D.V.-1943 o računanju vremena oduzete slobode hrvatskim političkim osuđenicima - državnim i samoupravnim službenicima

§ 1.

§ 1. mjenja se i glasi:

»Hrvatskim političkim osuđenicima — državnim i samoupravnim službenicima, te službenicima državnih odnosno samoupravnih poduzeća ili ustanova, kojima je prije 10. travnja 1941. zbog njihova hrvatskog narodno-političkog rada u sudbenom ili redarstvenom postupku bila oduzeta sloboda u trajanju od najmanje godinu dana, računa se za promaknuće i za mirovinu vieme oduzete slobode dvostruko kao stvarno provedeno vieme u državnoj službi, u službi državnih odnosno samoupravnih poduzeća ili ustanova.

Ako je to vieme ili dio toga vremena bio već priznat za promaknuće i za mirovinu prema drugim propisima, ima se to priznato vieme odbiti od dvostrukog zaračunatog vremena prema propisima prednje stavke.

Kod uračunavanja iz stavke prve računa se svaka kalendarska godina oduzeta slobode kao ciela bez obzira na trajanje oduzeca slobode u odnosnoj godini.«

§ 3. mjenja se i glasi:

»Hrvatskom političkom osuđeniku — službeniku iz u samoupravnoj službi, u službi državnih odnosno samoupravnih poduzeća ili ustanova, pripadaju beriva za cijelo vrieme oduzete slobode do njegova povratka u državnu službu, u samoupravnu službu, u službu državnih odnosno samoupravnih poduzeća ili ustanova. Ova se beriva ustanovljuju prema visini nještečnih beriva, koja tom službeniku pripadaju u času proglašenja ove zakonske odredbe.«

§ 4.

Ova zakonska odredba zadobiva pravnu moć dan iza proglašenja u Narodnim novinama.*

U Zagrebu, dne 26. veljače 1944.

Poglavnik Nezavisne Države Hrvatske:
Ante Pavelić, v. r.

Broj LVII-207-D.V.1944

Državni prabilježnik —
čuvat državnog pečata:

Dr. Andrija Artuković, v. r.

* Narodne novine od 28. veljače 1944., broj 47.

OJNJI SUD VIII KORPUSNE VOJNE OBLASTI NOVJ
VIJET KOD DUBROVACKOG PODRUCA
SUD br. 1/44, od 19 XI. 1944 god.

U IME NARODA JUGOSLAVIJE!

Vojni sud VIII Korpusne Vojne Oblasti, vijeće kod Komande Dubrov Područja, sastavljen od Malesević Slavka, predsjednika Vojnog suda VIII. Korpusne vojne oblasti, kao predsedatelj Milat Ivan, komandant Dubrovačkog Područja, Milat Matka, komandanta Mjesta Korčula, Žuvele Mira, botca Komande Mjesta Korčula - kao članova vijeća, Bilić Dr. Ante, kao zapisnicara, a u prisutnosti sudskog istražitelja Novaković Josipa, kao zastupnika optužbe u smjenu raspravi protiv Grković Don Luke, radi djela iz člana 13 i 14 U.V. održana dana 9. XI. 1944 godine, nukon provedenog dokaznog postupka i svestr počjene usvojio je i objavio slijedeću:

p r o s u d u :

Okrivljeni: GRKOVIC DON LUKA MIHOV i majke Ana Tudor, star 24 god rodj. u Trstenac, općina Orašac, srez Dubrovnik, svećenik, Hrvat, rkt, bez imotk

k r i v j e :

- X 1/ Što je za vrijeme svoga službovanja u Liscu bio neprijatelj raspoložen prema NOP-a.
X 2/ Što je prikazao njemcima pozive koji su dolazili seljacima z NOV-u.
X III/ Što je prigodom sastanka sa porom Salacanom, istom među ostalim rekao, da je narod stoka i da mu se nosmije dati vlast u ruke, pa je počinio krivično djelo predviđeno propisima iz člana 14. U.V. te se stoga proglašuje narodnim neprijateljem i presudjuje na KAZNU MPTI STRIJELJAN GUBITKOM GRADJANSKE ČASТИ I KONFIKSACIJOM IMOVINE.
Ova presuda je odmah izvršena. Za izvršenje ove presude održuje se straža cve Komande.

o b r a z l o t e n j e :

- X Okrivljeni priznaje da je za vrijeme svoje službe u Liscu bio neprijateljski raspoložen prema NOP, jer da je kao katolički svećenik smatrao borbu NOV-a, kao čisto komunističku. Nadalje priznaje, da je Njemu prikazao pozive koji su dolazili seljacima za NOP. Kako bi na taj način iskrili mjesto rad Odbora, te ovo povrgli njihovoj kazni.
X Nadalje okrivljeni je priznao da je na sastanku dana 12. VII 1944 god u razgovoru sa porom Antonom Salacan, kazao, da je narod stoka i da ne smije dati vlast u ruke, pa je sud stekao misljenje o krivici okrivljenika te donio osudu kao u dispozitivu ove presude.
Prednja presuda temelji se na propisima Uredbe o Vojnim Sudima.

GRT FAŠIŠMU - SLOBODA NARODU!

Zapisničar:
Ar. Ante Bilić v.r.

Predsjedatelj vijeće:
Ivan Milat v.r.

Da je ovaj prenos vjeran svome originalu tvrdi:
za kancelariju ovog suda:
/Potpis nečitljiv/

Zaštotočnos prenosa tvrdi
Okružna komisija za ratne zločine
Dubrovnik 18. VII. 1945 god. /117/